

STENOGRAFSKE BELEŠKE SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD, 1934 GODINE

KNJIGA II

XVIII REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 25 MARTA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. LJUBOMIR TOMAŠIĆ

i

Potpredsednici:

Dr. MIROSLAV PLOJ

Dr. UROŠ KRULJ

Sekretar

Dr. ĐURA KOTUR

Prisutni su g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar bez portfelja dr. Hamdija Karamehmedović, Ministar saobraćaja Lazar Radivojević, Ministar vojske i mornarice, armijski general Dragomir Ž. Stojanović, Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić.

POČETAK U 9 ČASOVA

S A D R Ž A J:

1 — Čitanje i usvojenje zapisnika XVII redovnog sastanka;

2 — **Dnevni red:** Nastavak pretresa u pojednostima predloga budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35. — Primitveni su budžeti Ministarstva: unutrašnjih poslova, vojske i mornarice, socijalne politike i narodnog zdravlja, saobraćaja.

Govornici: Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić, dr. Fran Novak, Petar Đirlić, Milan L. Popović, Stjepan Janković, Petar Dobrinić, dr. Đura Kotur, dr. Oton Frangeš, Atanasije Šola, dr. Benjamin Šuperina, Ministar vojske i mornarice, armijski general Dragomir Ž. Stojanović, Milutin Dragović, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pu-

celj, dr. Josip Šilović, Pajo Obradović, dr. Petar Zec, Ministar saobraćaja Lazar Radivojević, dr. Dinko Trinajstić, dr. Stanko Šverljuga, Matija Popović, dr. Valentin Rožić.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo senatori, otvaram XVIII redovni sastanak Senata Kraljevine Jugoslavije. — Molim gospodina sekretara da izvoli pročitati zapisnik zadnjeg našeg sastanka.

Sekretar dr. Đura Kotur čita zapisnik XVII redovnog sastanka.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima li, gospodo senatori, kakova prigovora ovome i ovako sastavljenom zapisniku? (Nema). Jer prigovora nema, objavljujem da je zapisnik prihvaćen i on se overovljuje.

Sad prelazimo na dnevni red. Na dnevnom redu je nastavak pretresa u pojedinostima predloga budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za godinu 1934/35. — Prelazimo na raspravu Razdela VII — Ministarstvo unutrašnjih poslova. Reč ima g. Ministar unutrašnjih poslova.

Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Господо сенатори, од како је се и у нашој земљи почела осећати економска криза и буџет подручнога ми Министарства смањиван је из године у годину, па је и предлог буџета за наредну годину смањен за нешто преко 7 милиона динара, те тако сведен на 543,885.429 динара. Од буџета који је важио тек пре три године мањи је за преко 135 милиона динара, односно за 27,1% процената, а тако једно велико смањење у кратком року представља несумњиво крајњи шапор у компресији расхода једнога ресора толике важности и са таквим задатцима, као што је овај унутрашње управе.

Редукције ранијих година чињене су највише код расхода за општу управу. Овога пута оне су се могле учинити потпуним укидањем установе окружних инспектората и код жандармерије највећим делом редукцијом самог бројног стања са 233 официра, подофицира и жандарма.

Смањење бројног стања жандарма у садањим приликама појачане активности из неповољно расположеног иностранства према нашем државном и народном јединству представља жртву, коју морамо учинити ради неопходне штедње, ну коју надокнађујемо добровољном сарадњом грађана, којима смо, слично онима доле на Југу, сада доделили оружје и овим према северној и западној граници, ради самодбране и потпоре жандармерије на случај упада и појаве атентатора и банита и са тих страна.

Од укупне суме предвиђеног расхода у 543,885.429 динара већи део, 336,577.686 дин., иде на жандармерију, чије је раније бројно стање од 20.000 људи од настале кризе смањивано из године у годину, док сада по предложеном пројекту није сведено на 17.978.

И поред свих компресија, које смо морали и до сада вршити како у погледу и бројног стања чиновника и службеника и код управне струке и код извршних полицијских службеника, као и код жандармерије, тако и у погледу материјалних издатака, ипак можемо бити задовољни досадањим резултатима рада свих органа повереног ми ресора, постигнутих захваљујући како новој организацији унутрашње управе, тако и пожртвованом раду свих чиновника и службеника.

Његов главни задатак: заштита државе, старање за добру јавну безбедност и одржање реда, мира и постојећег поретка, — извршиван је, и мислим, господо сенатори, да се могу за то позвати и на вашу сведоџбу, са задовољавајућим резултатима, бољим, као што знате, него што је био случај и у другим и старим државама, мада смо били изложени бесомучним акцијама са више страна из иностранства.

Безбедносни органи имају да се старају, да се отклањају узроци и сузбија чињење кривичних дела, а када се учине, да пронађу и приведу законској одговорности учиниоце таквих законом забрањених дела.

Укупан број крупнијих кривичних дела, —

злочина и престапа, — износио је прошле године 61.947 према 66.820 у 1932 години, што представља једно смањење од непуних 5.000 кривичних дела. Али ако се узму у обзир и ситна кривична дела — иступи — онда се појављује извештајни пораст: 479.764 кривичних дела у 1933 год. према 460.673 у 1932 години.

Позната је ствар да економске и социјалне прилике утичу на кретање криминалитета, и како је економска криза трајала, па се у извесној мери и погоршала прошле године, то је се у истој години осетио, у срањењу са ранијим годинама, лак пораст криминалитета код деликата противу имовине, док је опао у кривичним делима противу личне слободе и сигурности.

У погледу репресивном, истраживању и хватању извршилаца кривичних дела и проналаску предмета, показани су одлични резултати. Јер док је код злочина и престапа проценат успешно истражених кривичних дела износио у 1931 години 3,3%, у 1932 години 2,9%, у прошлој 1933 сведен је на 2,4%. Кад се узму у обзир сва кривична дела, дакле и најмногобројнија иступна дела, онда је успех још већи, јер тај проценат износи у 1931 години 2,5, у 1932 години 0,93, а у 1933 свега 0,74%.

Безбедносни органи имали су добар успех и у заштити државе и сузбијању разорне пропаганде и акције, како оне у земљи, тако и оне из иностранства. Интензивни покушаји комунистичке пропаганде на организовању и деловању покрета, дириговани махом из иностранства, свуда су благовремено откривани и кривци подвргавани законској одговорности.

Постигнути су врло добри резултати и у откривању и сузбијању заграничних бандитских акција. Поред познате бандитске организације В. М. Р. П., која ради из источног суседства противу безбедности и реда и мира у источним, а нарочито јужним нашим крајевима, од извесног времена делује друга једна бандитска организација, са злоупотребљеним усташким именом, преко западних и северних наших граница.

Није више никака тајна, да се у иностранству, које није добро расположено према нашем државном и народном јединству, налазе прави логори тобожњих усташа, у ствари одбеглих наших деликвената и покупљених раденика из неких наших крајева, који су у ово доба тешке економске кризе у иностранству остали без посла. Из истих се логора шаљу илегално у нашу земљу атентатори са разним криминалним задатцима, или се спремају за упаде у групама по упуствима и за рачун оних, којима свесно или несвесно служе на штету своје рођене земље и народа.

Али као год што се готово сви зли умишљаји оних са истока разбијају готово о будну пажњу безбедносних органа, толико и више о здраву свест и жарко родољубље наших Јужносрбијанаца и свршавају катастрофално за бандите, слично томе пролазе и све такве акције оних, који такве покушаје чине противу државне целине и народног јединства преко наших северних и западних граница.

Југославија и југословенско национално јединство гранитна је творевина надчовечанских напора нације у десетогодишњим борбама, у којима је пало око милион и по најбољих синова нашега народа ради остварења вековних снова

највећих југословенских мислилаца сва три племена.

То је остварени народни идеал, за који су се и народне масе у толико махова тако рећи плебисцитарно изјашњавале и за чије би рушење требало бар двапут онолико жртава, колико је дато за његово остварење, те је смешно и помислити да би она шака деликвената и изрода, који су се у иностранству ставили у службу туђину, могла тој националној тврђави што нахудити којекаквим злочиначким акцијама по команди оних, којима се остварено Југословенско јединство чини сметњом за њихове погрешне планове.

Ми се можемо мимоилазити у погледима на наше унутрашње уређење, третирати по разним питањима унутрашње управе и администрације, има по где где још остатака наше жалосне народне прошлости са сепаратистичким тенденцијама, трагова некадање завојевачке туђинске политике дивиде ет импера, али чека се нико тиме не заваравачко не мисли да би на томе могао заснивати политичке предрачуна на рачун интегритета наше земље и нације, мирољубиве, али увек готове, без разлике на племе и веру, да сложено и са познатом храброшћу и прегореванјем брани своју заједничку кућу и своју слободу, ако оне ма с које стране буду угрожене, како се је у овоме правцу јасно изјаснио пре неки дан са овога места један заједнички политичар, виђени члан овог високог Дома, иако иначе опозиционар.

Злочиначка акција тих изрода, за које је наша широка јавност ових дана сазнала из изјава похватаних криваца пред Судом за заштиту државе, изазвала је највећа зграњавања и гњушања управо на оним странама, где су исте покушаване и вршене и где производе сасвим супротно дејство од оног које се желело, па место слабљења и разарања националне солидарности оне је не само јачају, већ заправо цементирају, јер свакоме показују јасно: коме и зашто ови изроди служе и да Југословени треба да буду сложни и јаки у чувању мира и државне целине.

Овакве акције и разорна пропаганда са више страна из иностранства, као и остаци туђинске затроване прошлости, изискују утолико више да управне власти и њени органи буду увек будни и чврсти у чувању реда и мира и поштовању закона, али с обзиром и на тешке економске прилике, а и иначе, чиновници и службеници, као најмногобројнија народна интелигенција, морају бити и народни пријатељи, који ће грађанима свршавати послове законски, савесно и брзо, а у исто време развијати и учвршћивати код њих свест о народном јединству и обавештавати их, саветовати и упућивати ради њиховог просветног, економског, здравственог и опште-културног подизања.

У томе правцу иду настојавања централе при спровођењу персоналне политике и ради тога се добро пази на избор чиновника, на надзор над њиховим радом, на строгу одговорност за повреду дужности, али и правично одавање признања и награђивања марљивих и савесних, као и истицање на старешинске положаје оних, који поред школских и других законских квалификација то и стварно својим радом и службеном препоруком заслужују.

С обзиром на испољена интересовања у овоме Дому, допустите ми, господо сенатори, да вас

на завршетку обавестим, да ће Краљевска влада имати част у кратком времену поднети Народном претставништву поред пројекта Закона о статистици и о иступима још и пројекат Закона о управи и самоуправи градских општина (Одобравање и узвици: Браво!), те ћемо тако, по свој прилици и пре летњих ферија, у вези са већ донетим Законом о општинама, имати потпуно изграђену и изједначену општинску самоуправу, да бисмо убрзо затим, као што сте пре неки дан чули из уста самога Господина Претседника Краљевске Владе, прешли и на изградњу више — бановинске самоуправе. (Пљескање).

Preседnik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. dr. Fran Novak.

Dr. Fran Novak: Gospodo senatori! Već u generalnoj debati imao sam prilike da iznesem neke svoje poglede obzirom na administraciju u našoj državi. Sve ono, što sam onda kazao, važi osobito i za resor Ministarstva unutrašnjih poslova i njegovog činovštva. Nesposobno, nekvalificirano osoblje treba što pre izlučiti i nadomestiti ga sa dovoljno školovanim i kvalifikovanim naraštajem. Kod toga treba uvek uvažiti načelo, da mora svaki službenik početi službovanjem u najnižoj instanciji i prema sposobnosti dospeti u višu instanciju i na kraju u centralu. Gospodo senatori, mislim, da mogu konstatovati činjenicu, da je gospodin Ministar unutrašnjih poslova sa punom pažnjom i brižljivošću pratio događaje u unutrašnjosti naše zemlje i da je prema potrebama učinio sve potrebne korake u svrhu očuvanja reda i mirnog sožiča građana u zemlji i to bez svake bezpotrebne nervoznosti. Gospodo senatori, ja podvlačim reči bez nepotrebne nervoznosti! Razumljivo je, naime, da je posameznik radi privredne depresije više ili manje neraspoložen, ali tome se nije čuditi. Dosta puta treba presuditi i njihov kritički gest i izjave iz toga vidika i po moće mišljenju treba mu dopustiti u određenim granicama takvu kritiku, osobito kad je ova kritika izražena iz ljubavi do države i u cilju poboljšanja zakona, uprave, odredaba i t. d.

Nadam se, da će g. Ministar unutrašnjih poslova, do kojeg imam puno poverenje, kao što je to učinio u prošlosti i radi u sadašnjosti, i u budućnosti pratiti i oceniti rad protiv zakona i protiv države, kada se ugrožavaju javne institucije i to osobito rad onih ilegalnih akcija i organizacija, koje imaju svoj izvor u inostranstvu.

Gospodo senatori! U glavnom postoji moja namera u tome, da apeliram na gospodina Ministra unutrašnjih poslova u funkciji vrhovnog čuvara opštinskih samouprava. Pri uspostavljanju opštinskih samouprava narod pokazao je veliki interes, otklonio je apstinenciju i pasivnost i ja mislim, da je dužnost Kraljevske vlade, a osobito Ministra unutrašnjih poslova, da rekompenzira ovo oduševljenje naroda za svoje samouprave.

Da se razumemo. Ja eskomptiram već danas da ćete primiti Finansijski zakon i amandmane. Gospodo senatori! Amandman Finansijskom zakonu za godinu 1934/35 daje među ostalim Ministarskom savetu ovlašćenje da izdaje naredbe sa zakonitom važnošću, kojima se mogu pretpisati i samoupravama odredbe i mere glede štednje u budžetskoj godini 1934/35. Ovo ovlašćenje je dalekosežno. Nije u interesu opština, da dobiju usred budžetske godine različite nove pretpise glede izvođenja proračuna, kad su razni radovi, kad su opštine već primile razne odaveze, zaključile

dogovore i t. d. — Takve odredbe su mnogo puta u stanju da smetaju opštinskim samoupravama. Banska uprava i Ministarstvo finansija već izvršuju svoj nadzor nad budžetima sviju opština time, da ih posle izvršene kontrole odobravaju. Tako opštine kao i nadzorne vlasti već su do krajne mere uvele princip štednje. Zbog toga obračam se na gospodina Ministra unutrašnjih poslova molbom, neka se ovlaštenja data u navedenom amandmanu, upotrebe samo u krajnini i najnužnijim slučajevima i da se tako štiti princip samouprave opština i da se već odobrenih budžeta za 1934/35 neće u toku godine menjati i da se opštinama u toku budžetske godine ne nalože nova bremena. Kod ove prilike dozvoljujem si upozoriti Gospodina Ministra i na zaključak glavne skupštine »Županske zveze za Dravsko banovino«, neka Kraljevska vlada smatra sve budžete opština za vreme od 1929 do 1931 za odobrene, jer oni su u formalnom pogledu sasvim pravilni. Sadašnji načelnici (župani) ne mogu odgovarati za nedostatan rad predašnjih načelnika te dosta puta ne mogu naplatiti i izvršiti u predašnje doba neplaćenih taksa. Ovim poslovima sasvim bez potrebe otežava se rad sadašnjih načelnika, prouzrokuje njima mnogo nevolje, a sve to bez pravog uspeha. Zbog toga molim Gospodina Ministra, da u okviru svoga zakonitog ovlašćenja izade u susret molbi načelnika, koji će mu biti za to iskreno zahvalni.

Gospodo senatori, naravno, ja imam poverenje u vođstvo Ministarstva unutrašnjih poslova kao i u Ministra samoga te izjavljujem, da ću glasati za budžet Ministarstva unutrašnjih poslova. (Pljeskanje i živo odobravanje).

Prećsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Petar Dirlić.

Petar Dirlić: Gospodo senatori, postupak organa Ministarstva unutrašnjih poslova i žandarmerije u mnogim srezovima Primorske banovine mene je lanjske godine primorao, da u odužem govoru iznesem niz slučajeva krvavih i teških, koji su onima, što nisu imali prigode to na licu mjesta ispitati i žrtve svojim očima gledati, izgledali upravo nevjerovatnim. Dogadale su se nečuvene i nevidene stvari, kojima uza sve ranije partijske borbe nije bilo od Ujedinjenja do pred konac 1932 godine ni blizu slična primjera. Meni se odgovorilo, dijelom da je to pretjerano, a djelom, da je za to bilo razloga, jer da je dobar dio naroda u Sjevernoj Dalmaciji upleten u ustašku akciju. Ja nisam na takav odgovor reagirao i ako sam bio uvjeren, da odgovor nije bio na mjestu, jer sam znao, da počiva na izveštajima onih, koji su to veliko narodno zlo skrivili. Rade sam pustio vremenu, da se vidi, što će kazati sudska istraga u slučajevima, koji do nje dopru. I nisam se prevario. Sudski procesi su gotovi i to kod iznimnoga suda za zaštitu države, kod kojega se ni sumnja ne pušta nekažnjenom. Sud je u 90% slučajeva našao nekuđužne ljude i rješio. A kad se uzme u obzir, da se je nevinost mnogih očitovala i prije podizanja optužnice, onda se tek vidi, kako je vrlo neznatan procenat između one goleme mase od preko 1000 ljudi, koja je bila zvjerski gonjena, za koji je sud i to sud za zaštitu države našao motiva za osudu. I taj mali procenat nije bio u glavnom iz redova one političke organizacije, kojoj su progoni prvenstveno bili namenjeni. I onaj advokat i onaj apotekar i onaj bivši načelnik Šibenika, koji su u prvom času ščepani kao kolovode i kao takovi prošli kroz najtežu vatru iskušenja, bili su riješeni. Pače advokat, dr. Zrilić i bivši načelnik Šibenika Dane

Škarica, toliko su bili krivi, da se nije mogla ni optužnica proti njima konstituirati. A apotekar Slobričić, nakon više od godine dana što policijskog, što predistražnog, a što istražnog zatvora, bio je riješen kao potpuno nevin. Sud je dao ovim ljudima moralnu zadovoljštinu; hoće li im tko naknaditi fizičke patnje i materijalnu štetu, to ja ne znam, ali znam, da bi netko ipak bio dužan i po ljudskom i po Božjem zakonu. Ja sam u prošlogodišnjoj raspravi policijskog budžeta iznio samo nekoliko slučajeva. Kasnije sam bio upoznat sa mnogo višim brojem i ja bih danas mogao nastaviti nizanja krvavih slika, koje bi potrajale nekoliko sati. Ja to nisam nakan, jer ja u nabranjanju zla nemam zadovoljstva. Moj drug dr. Kožul iznio je nekoliko slučajeva radi ilustracije u Narodnoj skupštini i to je dosta. Ja ću se zadovoljiti samo da konstatiram, da je sud, i to naročiti sud najstrožijega postupka, dao za pravo mojoj lanjskoj tvrdnji time, što je ustanovio, da u preko 90% slučajeva progonjenih u sjevernoj Dalmaciji pod vidom ustaške akcije, nije bilo nikakove krivice, a kod onih za koje je neka krivica utvrđena, i to u više slučajeva, ima karakter kriminalski, a ne ustaški, nedozvoljene i kažnjive radnje, ali ne veleizdaje. I ovdje bih mogao udariti tačku. Ali da se ukloni svaka dvojba i kod onih, koji iz nepoznavanja prilika i naroda u sjevernoj Dalmaciji, još možda misle, da je nešto bilo, ja smatram, da bi bilo potrebno obrazovati iz Narodne skupštine i Senata anketu, koja će ovu stvar svestrano ispitati. Ako se misli, da bi trošak oko toga bio za današnje prilike velik, onda bi se zadovoljio i time, da se traže sva akta po ovoj stvari od nadležnih sudova i suda za zaštitu države, pak i od upravnih vlasti iz onoga kraja i banske uprave u Splitu i da se izabere jedan mješoviti odbor od narodnih poslanika i senatora, koji će ovdje u Beogradu, za vrijeme zasjedanja, pregledati i proučiti čitav materijal i po njemu podnijeti izvještaj Narodnoj skupštini i Senatu. Ja mislim, da je ovaj zahtjev minimalan i da opći državni interes traži, da se ovom zahtjevu udovolji.

Kad sam na ovom mučnom pitanju, ja ne mogu propustiti, da ne kažem, da još ovaj križni put nije završen. Još se dešava slučajeva sličnih onima, koje sam iznosio i ako mnogo u manjoj mjeri, nego lane. A ima i takovih slučajeva gdje oni lanjski mučenici i ako od suda riješeni, bivaju i dalje gonjeni na razne načine. Ja sam jedan takav slučaj nedavno stavio do znanja Gospodinu Ministru i molio ga da stane tome na kraj. Šarić-Viola Miro, mesar iz Benkovca, bio je lanjske godine gonjen, ali od suda potpuno riješen, nu nakon rješavanja sresko načelstvo u Benkovcu dalo mu je izgon i ako je on tamo stekao po novom općinskom zakonu zavičajno pravo. A još k tome je vezan poslom, od kojega živi i izdržava obitelj. Izvidima se je ustanovilo, da izgonu nije dalo povoda njegov ponašanje, nego pakost konkurencije, kojoj je samo do toga, da ga uklone sa pijace. Uza sve žalbe i nakon što se znade povod izgonu, on još uvijek čeka dozvolu, da se vrati u Benkovac. I sada, ko može vjerovati, da nije i lanjskim njegovim mukama ist povod bio. I ne samo njegovim, nego i mnogih drugih. Ja razumjem pakost ljudi, ali ne razumjem postupak vlasti, koja u svakom slučaju treba da dobro otvori oči, da ne pogriješi, a ako uza svu opreznost pogriješi, da pogrešku netom sazna ispravi.

U Splitu je pred Božić preduzet jedan niz mjera, koje nisu razumljive, a ni na jednom pozitivnom zakonu osnovane. Između tih mjera ima jedna, koja

je više pakosna nego grozna. Dvajestak građana pozvano je na policiju i zabranjeno im da se iz Splita bilo kud maknu, pa ni u najbližu okolicu i ni onda, kad to njihov poziv traži. Između tih ima studenata, obrtnika i trgovaca. Zabrana je izdana na rječ, i nije se dalo rješenje ni onda, kad su to stranke tražile, da se mogu protiv takvom postupku žaliti. To do sada nitko nije čuo ni upamtio. Niti tko znade objasniti bilo kakovim zakonskim propisima. Nije mi to znao objasniti ni Gospodin Ministar unutrašnjih poslova kome sam ovu stvar stavio do znanja, pače kao da ni sam u to nije vjerovao; obećao je da će raspložiti, da se takova mjera ukloni, a ja međutim dobivam još uvijek vijesti iz Splita, da su te mjere na snazi. Trgovci i obrtnici, koje su te mjere pogodile, ljudi su poslovni, pače ih ima koji važe kao najsolidniji poslovni ljudi. Udovoljavaju svim građanskim dužnostima, plaćaju porez tačnije i urednije, od mnogih koji jevtino od verbalnog patriotizma živu, koristeći se raznim legitimacijama. Ti poslovni ljudi sprječeni su na jedan protuzakoniti i protuustavan način, ne samo u zakonom zajemčenoj slobodi kretanja, nego i u vršenju svoga poziva, što je skopčano sa materijalnom štetom. I to se događa na jedan nevideni način da im se ne omogućava ni redoviti put žalbe upravnim vlastima višeg stepena. Ja se ustežem, da ovakav postupak okvalifikujem onako kako otvoreno bezakonje zaslužuje. Ali imam pravo da tražim, da se ovome stane na kraj i da pitam, tko je odgovoran, ne samo za ovakovo kršenje zakona, nego i za materijalnu štetu, koja iz ovoga postupka izbija i tko je dužan nadoknaditi.

Postupak upravnih vlasti u Primorskoj banovini ne može izdržati kritiku, ne samo sa gledišta javnopravnih odnosa, nego i sa gledišta privatnopravnog. Ide se tako daleko, da se zadire u materijalno stanje privatnika i onde gdje ne može biti mjesta nikakvoj politici. Slučajeve, koji su mi došli do znanja, smatram toliko nezgodnim, da ih nisam odlučio iznositi, jer radi njihova neznatnijeg broja, ne želim da se podvoji u materijalnu privatnopravnu sigurnost. Ali zato moram nešto reći, o građanskim pravima, koja se sa strane upravne vlasti krute i mimo ograničenih i skučenih zakonskih odredaba, koje su još danas na žalost kod nas na snazi i u tolikoj mjeri, kao valjda ni u jednoj drugoj Banovini. Spomenuću samo općinske izbore i to ne detaljno, nego sumarno. Da su općinski izbori i u ostalim banovinama vršeni na način, koji nije u skladu ni sa onim neznatnim mogućnostima slobodnog izražavanja prava glasa, koju je izborni zakon dozvolio, o tome je bilo dosta govora u Narodnoj skupštini, ali onako, kako su vršeni u Primorskoj banovini, možda nisu nigde na drugom mjestu, izim još Dravske banovine, koja je, izgleda, tukla rekord. U Primorskoj banovini u općinama, gde su postavljene opozicione liste, preduzete su sa strane upravne vlasti i žandarmerije takove mjere, kakove su morale sto postotno garantirati uspjeh Vladine stranke. Prije izbora sve seoske i općinske časti bile su izmjenjene i to negde po više od jednoga puta, sve dotle dok se nisu našla podesna lica za izborne operacije. Zatim je od naroda pokupljeno oružje, razumje se i od onih, koji su imali dozvolu, bilo posjedovanja, bilo nošenja oružja, pak i redovite takse platili. Vraćalo se je samo uz intervenciju pouzdanika vladine stranke, uz uvjet, da se glasa za vladinu listu. Na nekim osjetljivijim mjestima djelilo se općinsko zemljište a istodobno progono sudom one, za koje

se je mislilo, da neće glasati za vladinu stranku, a po katastru se našlo, da im je možda ded ili praded izmakao stopu na općinsko zemljište.

Određeni su birački odbori mahom iz sekretarijata Vladine stranke, nekvalifikovani pak i nepunoljetni. Na dan izbora u mjestima, gdje je bio evidentan poraz Vladine većine i gdje nisu sve predizborne operacije uspjele, da položaj dovoljno sprema, jednostavno se je otjeralo pretstavnike opozicionih lista sa birališta i bez njih radilo i pisalo, što se je htjelo; ako je neki negdje toleriran, to je bilo samo uz uslov, da stoji daleko od zapisnika i da nikako nema uvida u spisak glasača. Na nekim mjestima, gde je i to sve bilo malo, kao na pr. na Dugopolju, općine Klis, gdje je pretsjedavao biračkom odboru sekretar vladine stranke i banski vijećnik, inače kontraktualni činovnik odeljenja poljoprivrede Banske uprave, zatezalo se je izbornim činom do 5 sati popodne, a onda žandarmerijom spriječeni izbornici da dodu do glasanja i preko dve stotine izbornika silom otjerano sa birališta. Kad se je pojedine slučajeve prijavijivalo nadležnim upravnim vlastima, pak i one, gdje je vladina stranka upotrebila nedozvoljeni uticaj stranog kapitala tvornica cementa u Majdanu i Sućurcu, odgovoreno je dosta jednostavno: imate upravni sud, pak se žalite. Na ovaj cinički odgovor moralo se je odvrćati onom iz turskog vremena: tko te tuži kadija, tko te sudi kadija. Ipak radi primjera upravilo se je nekoliko žalba Upravnom sudu u Dubrovniku. Rješenja Upravnog suda redovito su bila takva, da su u dispozitivu priznavale nekorektnosti, ali je žalba odbacena. Nije se drugo moglo ni očekivati. Slučaj upravnih sudaca u Celju, koji su skupo platili pravorijek po tužbi dr. Korošca protiv Banske uprave u Ljubljani, bio bi dovoljan memento i u sigurnijim vremenima, nego li su današnja. Ja se pri svemu ovome ne čudim pretstavicima vladine partije, koji su se odlučili na sve, pa i na nedozvoljene izborne radnje. Oni su na kraju krajeva stranka, koja traži za se pobjedu, pa što koštalo da koštalo. Ali upravna vlast nije stranka, ona je organ državni, organ Ministarstva unutrašnjih poslova, ona je odgovorna za sve ovo i ona tu odgovornost ne može prebaciti na nikoga, pa ni na Vladinu stranku. Taj će se račun kad tad morati polagati. Sto se može kome drugom u ovoj stvari upisivati u grijeh, kad jedan najviši predstavnik upravne vlasti na Primorju otvoreno kaže našem druugu, poslaniku Sreza Tomislavgrada, g. Batiniću: Zapamtite, da onaj ko nije u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci, ne može biti ni poljar ni čauš ni u jednom selu ove Banovine. Tim je objašnjeno izborni nasilje. Neka je na čast upravnoj administraciji. I to ne svršava izborima, nego se nastavlja i posle izbora. Na silu se naturalo narodu onoga, koga on nije htjeo i silom ga podržava i onda, kad je sud pozvan da kaže, može li taj biti u općinskoj upravi. U općini Opuzen, sreza Metković, upravne vlasti su naturile narodu u općinsku upravu, kao zamjenika općinskom pretsjedniku, Krstu Rajkovića, proti kome se vode kazneni izvidi pod Br. 57/29 Okružnog suda u Splitu od 1929 godine do danas radi deficita, koji je za vreme njegova upravljanja općinskom imovinom pronaden u općinskoj blagajni, kako je to utvrdila zvanična revizija Oblasnog odbora u Dubrovniku 1928 godine. Veštačkim načinom postupak se odugovlači 5 godina i kao da se misli odugovlačiti sve dotle dok pomru svi svjedoci njegova upravljanja općinom. Može li se ovo odugovlačiti bez pomoći upravne vlasti, ja to ne znam, ali

kad su ga upravne vlasti pomogle u općinskim izborima, da ponovo zasjedne na narodnu grbaču, onda mu sigurno nisu uskratili pomoć ni u drugom pravcu. U općini Klis, sreza Split, tvornica Majdan, vlasništvo tuđinskog kapitala, uložila je sve sile, da dovede na općinu sebi sklone, a i od nje zavisne ljude. A to zbog toga, jer imo sa općinom da sklopi ugovor o paušaliziranju općinskih nameta, a uz to da dobije i neke općinske terene. Ona je išla putem koji dovodi do cilja, dajući svoje radnike vladinoj listi za glasače, a vladina partija odredila je općinsku upravu iz redova prijatelja tvornice. Uprkos toga prodrlo je ipak nekoliko nezavisnih seljaka. I već se drži treća sednica općinskog veća u svrhu da se proguraju interesi tvornice. Ne ide, jer nezavisni seljaci ne daju. Dolazi sekretar Vladine partije, onaj isti koji je onako vješto pretsjedavao izbornoj radnji u Dugopolju, kako sam čas pre spomenuo, i kad ne može nagovoriti potrebiti broj vjećnika, da se zaključkom općinskog vijeća osiguraju interesi tvornice, onda on prijeti, da će sve one vjećnike, koji se ne daju u jaram tuđinskog kapitala, svrgnuti i izbaciti iz općinskog vjeća. I to upravne vlasti gledaju, priklanjajući se rade stranom kapitalu, nego svome narodu.

Iznio sam najmanje, što sam mogao u najblažoj formi. Gospodin Ministar unutrašnjih poslova ima običaj da kaže, priznavajući neke grjehe podređenih organa, kako ne treba uopštavati pojedine slučajeve. Ja mu naprijed na to moram kazati, da ima toliko tih pojedinih slučajeva, od ličkih i sjevero-dalmatinskih nemilih događaja, pak do najnovijeg pokušaja, koji se je pred nekoliko dana odigrao u Uzičkoj Požegi i koji se samo zato bez mučeništva svršio, jer se nalazio na neprikosnovenijem terenu, da kad se saberu, dobivaju oznake opšte sistematske pojave.

A sada, pošto konfiniranje spada u nadležnost upravne vlasti, da dadem jednu ilustraciju iz ovoga područja policijske djelatnosti, a u vezi sa izjavom g. Pretsjednika vlade u Narodnoj skupštini, da se svakom konfiniraju, ostavi kao jedino pozvanom i mjerodavnom da tumači svoja akta. — Dr. Anton Ogrizek, odvjetnik iz Celja, jedan od konfiniranih, uputio je 14. XII-1933 iz Kiseljaka pismo g. Ministru unutrašnjih poslova u kojem traži da ga se pušti na slobodu, i između ostaloga doslovce kaže: »Kroz dugo konfinacijsko doba ste se već sigurno uvjerali, da ja po svom karakteru ne trgujem sa državotvornošću, da su pak sve pripovjetke o kakvoj mojoj nelojalnosti, protiv-dinastičnosti i protu-državnosti samo niska denuncijacija ili barem — umiljato rečeno — ispod savjesnosti krivo tumačenje moga javnog djelovanja koje je i uvijek će težiti za što većim jedinstvom među Srbima, Hrvatima i Slovencima i istinitom u dnu njihove duše usidrenom konsolidacijom države«. Pošto nije dobio nikakova odgovora od vlade, prilažući prepis pisma koje sam spomenuo, i traži od g. Pretsjednika vlade da mu se vrati sloboda. U ovom pismu prilaže još i odluku nezavisnog staleškog suda: disciplinskog savjeta advokatske komore u Ljubljani, koji nije našao povoda disciplinskoj istrazi, i koji između ostalih razloga kaže doslovce i ovo: »Poleg tega se nanaša član 12 zakona o zaštiti države po svoje bezidilu le na potepuhe, postopače in podobne vrste ljudi. V prvih dveh stvkih govori namreč zakon o sodnem kaznovanju le teh; ako pa — tako je razumeti četvrti ostavek — take osebe gaze povr še javni red in mir, so podvržne tudi policijskemu preganjanju, ki vse-

buje celo možnost konfinacije.« Što se tiče »punktacija« upozorava dr. Ogrizek Pretsjednika vlade na njegovu izjavu kod celjske policije prilikom aretacije za konfinaciju 26-I-1933, koja doslovce glasi: »Izjavljuje, da mu je poznato o punktacijama toliko koliko je bilo u novinama i što se govorilo o tome na osnovu tih novinskih vjesti. Ko ih je sastavljao ne zna. I inače mu o tome nije ništa poznato. Sa zadržajem izjavljuje da je saglasan, onako kako ga on tumači.« Pri toj izjavi ostaje dr. Ogrizek i prema Pretsjedniku vlade, napominjući da je smatrao ograničene svoje saglasnosti sa sadržajem naročito važnim, jer je znao da su izvjesne jugoslovenske novine ove »punktacije« svjesno ili nesvjesno krivo prenijele i da su, očevidno po izvjesnom nalogu, zlonamjerno sadržaj u antidržavnom smislu — krivo tumačile. I sada doslovno kaže: »samo je po sebi razumljivo, da sam ja bio i jesam saglasan samo s takvim sadržajem i tumačenjem koje je u saglasnosti sa životnim interesima slovenskog i cjelokupnog jugoslovenskog naroda, kojima ima da živi slobodno i jednakoopravno u svojoj unutrašnjosti, a po njegovim željama i potrebama uređenoj i konsolidovanoj a prema inozemstvu jakoj jugoslovenskoj državi. Tako sve i skroz patriotski razumljela je »punktacije« ogromna politički nepokvarena većina slovenskoga naroda, među kojima su onda kružile pretežno punktacije koje su važile kao jedino ispravne i neiskrivljene. Izjavu sličnog sadržaja poslao sam već 8 maja 1933 prepričeno, a preko tadašnjeg sreskog načelnika u Ključu, uredništvu »Novosti« u Zagreb. Nažalost do danas još nisam dobio ni poštanskog recepisa, niti je sadržaj moje izjave ikada objavljen«.

Pismu upućenu g. Pretsjedniku vlade priložena je i izjava za »Novosti« koja glasi: „Hrvati u revizionističkom planu“. Pod tim naslovom je vaš list z dne 7 maja t. l. na strani drugi prinesel članek, v katerem famoznim, slovenskim, takozvanim dr. Koroševim punktacijam podtika, češ, da udarjajo proti teritorialni integriteti naše jugoslovenske države in postavljajo usodo Slovencev v Jugoslaviji v isto vrsto z usodo Slovencev v Italiji in Avstriji.

Ker v konfinaciji v Ključu ne morem dobiti v roke takih izvornih punktacij, sem izvelkel iz starih papirjev ljubljanskih našemu režimu prijazni list »Jutro« od 11 januarja 1933, ki citira punktacije takole:

1) Slovenski narod je danes rezdelen in raskosan na štiri države, na Jugoslavijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko. Njegova osnovna zahteva je, da se zedini v eno samo, politično zajednico, ker se mu more le na ta način ohraniti eksistenco in zagotoviti splošni predek.

2) Glavnemu delu slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji, je postavljena naloga, da na tem idealno neprestano dela do končne ustvarite.

3) Iz teh razlogov si mora slovenski narod v Jugoslovenski državi priboriti tak samostojen položaj, ki bo neprestano služil kot privlačna sila za vse ostale dele naroda, živeče v drugih državah. V to svrhu nam je potrebno: a) nacionalna individualnost, ime, zastava, etnična skupnost, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda; b) radikalno socijalno zakonodavstvo, ki mora osigurati življenske interese in harmonično razvijanje vsek potrebnih in produktivnih poklicev, posebno kmečkoga in delavskega razreda.

4) Za doseg tega cilja je potrebno, da si mi Slovenci, Hrvati in Srbi zgradimo po svobodnem spora-

zumu in to na demokratski bazi državo ravnopravnih edinic; eno teh edinic vsaj tvori Slovenija.

5) Tako sestavljeno državo zahtevata tudi kmečko-demokratska koalicija in radikalna stranka, odnosno je ne izključujeta.

Mi Slovenci se pridružujemo tem sklepom in želimo, da sodelujemo za dosego teh ciljev vse stranke in vse struje tako doma, kakor tudi v celi državi.

Ljubljana, 31 decembra 1932.

Kolikor se spominjam, ta citat, ki je bil menda prestavljen iz drugih listov, do počice ne odgovarja izvirnim punktacijam. Tako je baje stala v izvirniku pod točko 4) beseda »uredimo«, med tem ko ima „Jutro“, »zgradimo«. V kolikor se pa spleh te punktacije dotikajo razmerja Slovencev do Jugoslavije, Italije, Avstrije in Madžarske, je vsebina za vsakega poštenjaka tako jasna in nedvoumna, da se čudim, kako more kdo, ki to vsebino pozna, podtikati punktacijom pomen, kot je to storil Vaš c. list v citirani številki.

Kdor punktacije prečita in jezik razume ter ni naravnost sadistično hudoben, mora videti ravno nasprotno, da ni vsebina teh punktacij neperjena v pogledu državne teritorialne integritete proti Jugoslaviji, marveč proti onim državam (Italiji, Avstriji i Madžarski), kjer žive Slovenci odtrgani od glavnega dela slovenskega naroda, ki živi v Jugoslaviji.

Zedinjenje vseh Slovencev v Jugoslaviji je osnovna zahteva Slovenskega naroda. Iz teh razlogov si mora slovenski narod v Jugoslovenski državi priboriti tak samostojen položaj, ko bo neprestano služil kot privlačna sila za vse one dele naroda, živeče v drugih državah.

Tako se glasijo in razumejo v pogledu teritorialne integritete naše države »famousne slovenske ali dr. Koroščeve punktacije«. Tako jih je v Sloveniji razumel vsak pošten Slovenec, razven onih žalostnih političnih slovenskih kreatur, ki smatrajo zlonamerno podtikanje protidržavnosti političnim nasprotnikom za državotvorno delo. Ker se je še pred nedavnim časom očitalo g. d-ru Mačeku, zakaj ni demantiral gotove publikacije, sem prepričan, da bi Vaš cenjeni list to mojo izjavo rade volje priobčil, slednje tembolj, ker izvira ta izjava od mene, ki sedim že 4 mesec očitno radi takega zgoraj opisanega zlonamernega podtikanja v konfinaciji.

Nažalost so namreč doslej inozemski državi nerazpoloženi listi dostikrat črpali iz člankov našemu sedanjemu režimu prijaznih domačih listev le povsem krivo prikazano »protidržavno« mišljenje fakozvanih punktašev. Naj sedaj dobijo priliko, da začnejo iz istih virov objavljati tudi izjave, kakor je predmetna, da bodo slušali oba zvona.

Objava te moje izjave v Vašem cenjenom listu bo najlepši dokaz Vaše iskrenosti v borbi za konsolidacijo naše jugoslovenske države. Za ta slučaj se že naprej zahvaljujem in ostajam...«

Posjedujem vjeren prepis i pisama i priloga koje sam spomenuo a i ovlašćen sam da ih upotrebim. Dakle ipak je narodni poslanik g. Pavlič imao pravo kad je govorio o falsifikatu. Velika je distanca od izraza »uredimo« do izraza »zgradimo«. O „lojalnom“ držanju zagrebačkih „Novosti“ ne mogu da govorim, jer ne znam da li njihov postupak imam pripisati gospodarima „Novosti“ ili cenzuri. I nakon svega ovoga dr. Ogrizek je još uvijek konfiniran.

Dok ovakav upravni sistem vlada, ne mogu ničim izraziti povjerenje upravnoj vlasti. Glasaću

protiv.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Milan Popović.

Милан Ј. Поповић: Господо сенатори! Код ресора Министарства унутрашњих послова узео сам реч стога, што сматрам да треба извесна схватања утврдити и изнети извесне карактеристичне појаве које нису у складу ни са политиком Краљевске владе, ни са интересом државе. Те појаве које ћу овде изнети, то су чињенице а не заговетања и примедбе. Можда ће ко од г. г. сенатора приговорити, да би боље било такве ствари усмено расправити са Министром. И ја сам првобитно био тог мишљења. Зато сам се у извесним случајевима обраћао г. Министру и лично и писмено и водио депутације из народа, да људи непосредно увере надлежне факторе о ономе противу чега се жале. Али моји напори у томе правцу нису имали никакво дејство и ја сам због тога приморан, да са овог места дигнем глас против стања у северним крајевима Дунавске бановине и против једног читавог система прогањања и малтретирања грађана који у тим крајевима, тако рећи самовласно, спроводе извесни полицијски органи. Ја нећу генерализовати и стараћу се да до краја очувам објективност, јер нисам стварно лично заинтересован ни у једном случају. Али сматрам, као што сам у почетку нагласио, да је потребно са овог места не само изнети разна схватања, него и утврдити: докле се појам безбедности и реда у држави може да искоришћује и злоупотребљава од стране полицијских власти према грађанима који су у сваком погледу лојални, поуздани и одани овом режиму. Мени изгледа да још увек код управних органа овог Министарства постоји сукобљавање схватања: једна погрешно схваћена делатност да полицијски органи треба и да управљају и да политизирају, а друго да полицијско-управни чиновници само врше вољу закона далеко од сваке политике и мешања у партијске сврхе. Оно прво схватање датира још из наше несретне партијско-политичке прошлости пре 6 јануара, оно друго, ја мислим и хоћу да верујем, да је схватање не само данашњег Министра унутрашњих дела, већ целе Владе и данашње парламентарне већине.

А ипак на самом терену и у пракси спроводи се и обележава ово последње схватање: политичко-управни чиновници мешају се у политику, врше утицај на партијске организације, испољавају неприкривено и смело своје лично расположење према извесним грађанима и прогањају разним вексацијама, чак и протеривањем из једне општине у другу, људе без икакве законске основе и врше терор над исправним и честитим грађанима. Ја не говорим, господо, на памет, јер за све ово што кажем имам проверених података, које сам скупљао на лицу места. Ја познајем и прилике у Дунавској бановини и људе који су данас на управу у срезовима и општинама, као и људе који су тим политичким шиканима изложени. И кад ово овде износим, ја чиним то у доброј намери да скренем пажњу г. Министру унутрашњих дела на те појаве и да као члан парламентарне већине изношењем оваквих конкретних случајева допринесем, да се те прилике у северним крајевима Дунавске бановине поправе. Да немам уверење да ће се ова моја критика примити овако и једино тако, ја не бих ни узимао реч. Али ја сам уверен

да вршим своју дужност као народни претставник и да треба да будем на овом месту у првом реду изразилац њихових прилика и стања које је за њих већ неподношљиво.

Ја не кријем, господо, да сам због тих прилика у бив. Војводини разочарао, јер сам имао веру да ће се са новим режимом знатно побољшати прилике, да ће нестати свака самовласна делатност извесних полицијских органа и да ће се у новим политичким приликама југословенски национализам и процес нашег развитка спроводити не у непрекидном сукобу и међусобном трвењу, већ да ће то наше уједињење и сливање у једно, узети један одмерен темпо. У ствари то није тако. Мноштво грађана, честити и вредни домаћини који се иначе боре са свакодневним животом и тешком економском кризом и који су своје национално осећање доказали онда кад је то било много теже и опасније и по њих и по њихов живот, пали су данас у једно очајање, да за њих у националној њиховој држави нема закона, нема личне слободе, нема правде и нема равноправности. То је, господо, жалосно, али то је једна психолошка појава и о њој се мора водити рачуна. Изгледа, да баш они органи који су у првом реду позвани да чувају вољу закона и да и у грађанима улевају веру у државу, њену правду и правичност, да баш ти органи далеко стоје од правилног схватања своје дужности и да тако и несвесно корумпирају народ и дискредитују власт коју претстављају.

Већ за време општинских избора ја сам лично, на самом терену, за све време изборне кампање у Сенђанском срезу, својим очима гледао како су срески начелник и општински бележници вршили терор на свој властити народ. Они су учествовали на зборовима, чинили упадице говорницима, одмах на лицу места кажњавали оне грађане, који су одобравали говорнику који није био у вољи среском начелнику (случај Ђуре Матића у Мољу, који је кажњен са 500 динара због једне потпуно наивне упадице). Издавани су народу штампани плакати са знањем и одобрењем полицијских власти „да су кандидати са противничке листе антидржавни, анационални и недостојни да служе отаџбини и Краљу, већ да потпирују тежње оних који злуродо гледају иза граница на нас.“ Такве плакете делили су чак и општински редари. Њима је било наређено да на дан избора разним претњама одвраћају бираче од изражавања њихове слободне воље и утицали су на тај начин на вршење тог најсветијег грађанског права, јер их је срески начелник одредио пред сам улаз у гласачку дворану да запрете пре но што бирачи уђу у дворану за кога требају да гласају. Цео дан за време избора редари су били под оружјем на самом изборном месту, и издата им је усмена наредба како и на који начин имају да врше утицај на бираче.

Редари који су ми то писменом изјавом и потврдили, отпуштени су из службе (случај Светозара Травањева, из Мола). Читави каравани кола која су пристизала са периферије на гласачко место, полиција је већ при улазу у село задржавала и разним претњама враћала својим кућама (случај у Мартоношу). Људи честити, национално исправни, угледни домаћини, чланови Југословенске националне странке, у свом личном и међусобном такмичењу око избора општинских одборника имали су, наравно, више кандидата и више канди-

датских листа. Уместо да је среска полицијска власт остала потпуно неутрална и да је пустила, да се то такмичење изврши у њиховом локалном сукобу, она је напротив ту подвојеном заостравља, јер су сви њени органи, цео полицијски управни апарат, толико провидно и смело заузимали отворен став за овог или оног кандидата, да је у читавом срезу настао и међу рођеном браћом, дотадашњим пријатељима и присталицама једне исте странке невероватан раздор.

И тек шта је настало после тих избора! Полицијски органи свете се једнима, терају инат са другима, општински бележници убирају порез на један бруталан начин првенствено и изван реда код оних којих нису гласали за т. зв. њихову, тобоже званичну листу, хапсе људе, истражују на силу бога кривице и кажњавају мирне и честите грађане због неких невероватних стварица, (случај Љубе Радивојева и других у Ст. Кањижи), долазе на седнице партијских организација, забрањују или сазивају састанке тих организација, појављују се на њима у униформи, кандидују претседнике и часнике, распуштају већ постојеће организације и утичу, једном речју, на овај начин на партијско деловање. Да се овако држање службеника ресора Министарства унутрашњих дела коси са чл. 118 постојећег закона о деполитизацији особља и позитивним законима, — јасно је и Министру унутрашњих дела и Вама, господо сенатори. Извесни полицијски органи у томе срезу иду још и даље и заборављају на своју чиновничку дужност у толикој мери, да ја мислим да им је свака савест ишчезла, за доказ тих злоупотреба у званичној дужности политичко-управних чиновника у Срезу сенђанском навешћу само неколико најистакнутијих.

Један полицијски претстојник у Ст. Кањижи, Сава Танасијевић позива званичним путем грађане и око 30 градских одборника који су уложили жалбе против повишења градског приреза и приморава их под претњом казне да повуку жалбе. Тај исти претстојник полицијом растура месну организацију Југословенске националне странке и забрањује нови избор. Он позива у своју канцеларију претставнике локалне штампе и забрањује им да штампају исправке и изјаве грађана, он без икаквог писменог решења врши у 11 сати ноћу претачину у штампарији Луке Богосављева и саслушава грађане (сведоци су ми дали о томе писмену изјаву). Исти тај претстојник полиције забрањује сазив скупштине Месног занатлијског удружења, он невероватним терором и заплашивањем утиче на народ, да ли да се определи да Ст. Кањижа остане град или да се претвори у општину. Он је ухапсио бив. гардског чиновника Николу Милинова са још неколико недужних грађана, он тако исто хапси учитеља Славка Шикопарију, он хапси и тера у ланцима грађанина Михајла Агбабу, које људе суд, наравно, одмах после извиђаја пушта на слободу и потврђује да нису били ни у чем криви. Он кажњава на пр. Љубу Радивојева са 500 динара што му је изашла гуска на улицу, а кажњава исто тако са 500 динара неког Луку Кнежевића због јавне и дрске увреде Његовог Величанства Краља, тек онда, кад се против тога побунеше сви национални људи и учинише по томе пријаву вишим властима. Већ из тога се види тенденција његових поступака. Срески начелник у Сенти Плазинић хапси адв. приправника Душана

Ракића, из Мартоноша и протерује га из те општине и ако је он онде надлежан, из чисто личних мотива. Наравно, банска управа вратила је и Ракића у своју општину. Ипак, поред свих тих злоупотреба и незаконитости тај претстојник градске полиције у Ст. Кањижи није смењен.

Неразумљиво је из којих разлога се подржавају такви чиновници, који, сем тих злоупотреба имају још и личних недела, због којих би требало да одговарају пред судом, а која овде, и ако имам све то тачно наведено, нећу износити, него ћу их предати г. Министру унутрашњих послова, па нека их он извиђа. Неразумљиво све то изгледа можда онима, који нису добро упућени у право стање ствари, али ја знам ко подржава такве неисправне чиновнике и због чега они имају смелости да тако поступају.

Постоји у тим крајевима једна политичка клика повезана личним интересима којима је потребна политичка делатност, да прикрију у њој и помоћу политичких веза своја недела. Та клика дочекала се вођства у партијским организацијама не редовним путем избора, већ ту партијску власт узурпира помоћу полицијских и општинских органа које она поставља, смењује, подржава у своје личној интересу. Ја не могу на овом месту већ и због краткоће времена, које ми стоји на расположењу, да изнесем о конкретним случајевима све доказе. Саставио сам их према жалбама и тужбама грађана по местима одакле су ми стизале те разне тужбе и подносим их г. Министру, да нареди по њима истрагу и да се увери, да су оне у суштини тачне.

Ја ћу се радије задржати само на истицању тог неподношљивог стања, које је у северним крајевима Војводине узела та клика, која поставља чиновнике, премешта их и држи цео тај апарат у својим рукама, да би помоћу њега могла ликвидирати своје личне рачуне. Оно што је у томе најжалосније и за највећу осуду и због чега заправо ја и ударам гласом на то, то је што се све то врши под видом национализма, од кога та клика живи и с којим се толико лупа у прса. Национални карактер Војводине иначе је, господо, веома сложен и наша национално-политичка акција у Војводини веома је осетљива. Ни у једној другој покрајини није она изложена тако супротним дејствима, ако се та национална акција не води брижљиво, смишљено, тактично и исправно. Ако се она, међутим, обележава у лажном облику и искоришћује у пословне сврхе, онда се тиме не служи интересу државе, већ, на против, компромитује се наша национално-политичка позиција у том подручју са толико посебно етничком конфигурацијом живља и тако значајним културним диференцијама, као што је то случај у Војводини. Баш у тој покрајини треба ту националну акцију да води љубав која све обухвата, а не можда и пословни интерес појединца која и најближе цепа. А у последње време ми видимо да се у Војводини води једна монополисана национална акција која се невероватно, удаљила од некадашње сјајне традиције војвођанског патриотизма. На помолу су данас фанатици једног национализма, који то најсветије људско осећање износе на пазар, исплаћују тиме своје рачуне и наплаћују своје јавне функције на рачун заслуга, стечених не у јавном раду и на корист колективног делања већ на пољу корупције и злоупотреба свога политичког положаја. То су те такозване и сазване политичке вели-

чине, ти стални експерти за поједине покрајине и њене сложене проблеме који су и до шестог јануара били тако фатални по наше међусобне односе. Сад су они опет дигли главу и ведре и облаче као сами собом наметнути политикани, незаменљиви у свима политичким ситуацијама и коњунктурима. То су ти коњунктурални политикани, који због својих амбиција проматрају све односе и све догађаје око себе полазећи од себе као централне фигуре без које, за име Божије, не може ни једна влада. То су ти политикани, који у свакој ситуацији намећу своју сарадњу и „националну“ акцију у првом реду ради личних интереса и претстављају сваког оног, који се не жели да повеже с њима у одбрану тог њиховог личног интереса, претстављају га као недовољно национално оријентисаног, кога треба из националне акције искључити или у најбољем случају подврћи га „вођству“ тих самозваних локалних великана. Међутим, за интерес државе, за законитост и правно осећање којим треба да је прожето наше грађанство од највеће је штете таква монополисана национална акција тих јединки у којима је ишчезла и свест и мера за чист национализам и квалитет јавног морала. Ја ћу са неколико конкретних примера оцртати ту акцију, која се под видом национализма и под заштитом државних власти води у северним крајевима Лунавске бановине. То су опште познате чињенице. Оне не само широм целе Војводине препречавају, већ се оне што је много жалосније, стављају на радњу јекиму и компромитују појам национализма и појам јавног морала. Ту је тежиште питања национализма у Војводини, који такве јединке у незајажљивом прохтеву за материјалним зарадма и каријеристичких амбиција дискредитују и најозбиљније онемогућују нашу националну политичку позицију у тој разнородној покрајини.

Како може у национално-политичком правцу да успева наша акција, када се на чело те акције намећу људи, који су под моралним дефектом и који сваку акцију и на партиско-политичком пољу и на сваком јавном раду воде, да осигурају свој лични престиж и онемогуће на тај начин, преко својих политичких пријатеља у Београду и помоћу свога партијско-политичког положаја, који заузимају, своју кривичну одговорност пред законом и његовим санкцијама. На челу среске организације Југословенске националне странке у Сенти налази се др. Милош Лудалић, адвокат и бански већник, који је као адвокат компромитован у разним аферама. Против њега је државни тужилац у Суботици Бр. КК. 407/10 од 1933 подигао оптужницу, што је у својству квоатора стечајне масе продао некретности масе и убрачу своту од 663.000.— динара није депозитовао у судски депозит, већ је новац себи заложбао и тиме поцично дело утаје означене у § 318 Казненог закона. Ову је оптужницу Апелациони суд у Новом Селу под Бр. 617/933 од 15 фебруара 1934 оснажио. Против њега је Савез набављачких задруга државних службеника у Београду, поднео кривичну пријаву под Бр. 19 од 9 маја 1932 године због дела утаје 371 Каз. зак. Против њега је београдска фабрика асфалта и катранских производа од 30 јуна 1930 године подигла тужбу због утаје динара 20.000.— коју је своту та фирма положила др. Лудалићу као адвокату града Сенте на име уговорне таксе, коју он није граду положио. Због те нехатности Пореска управа у Сенти под Бр. 14663 од 25

августа 1921 године казнила је град Сенту и ту фирму троструким износом казне. Против њега постојала је кривична пријава због проневере 200.000.— динара градског новца, али је поступак државни тужилац обуставио, јер је од њега постављени градски начелник Сава Вујић у Сенти под Бр. 21198/931 од 30 децембра 1931 године изјавио да др. Лудајић стоји у »обрачуна« са градом. Против његових машинација око поделе општинског пашњака у Мартоношу поднесена је жалба Банској управи, Државном савету, Министарству пољопривреде и најзад 12 марта 1934 године и Њ. В. Краљу. Ту је у питању једна велика аграрна афера око 6.000 јутара пашњака, који треба да се подели међу интересенте, а чија је подела и технички и правно поверена ни мање ни више већ том истом др. Милошу Лудајићу, који треба да добије за тај посао 200 динара по јутру, што значи милион двеста хиљада динара. Та подела аграра не изводи се ни по конкурсу, ни по правилу ни у законитој форми, јер се обично у сличним случајевима плаћало као адвокатски хонорар највише 7 динара по јутру, а не 200 динара. Кад су се извесни људи, заинтересовани при тој подели, жалили Банској управи, др. Лудајић потегао је једнога од потписника, Ђурицу Бакалића, да одустане од правног лека против решења Краљевске банке управе у ствари поделе тог пашњака, давши му мито од 10.000 динара и једну меницу на 10.000 динара истављену у Сенти 18 августа 1933 године. Жалилац примио је тај новац, али је одмах отишао јавном бележнику и иставио о том делу подмићивања јавни бележнички докуменат под Бр. 708 од 29 августа 1933 године. Ја оригинал тог документа имам у руци. То је, господо, најистакнутији политичко-партијски функционер, који врши највидливији и најјачи утицај не само на активну дневну политику у том крају, већ који помоћу свог политичког положаја у странци предлаже Банској управи кога ће поставити за општинске бележнике, кога ће од њих сменити, кога ће преместити. Што је најжалосније, Банска управа прима његове предлоге и размешта и поставља општинске бележнике и градске начелнике по њефу г. Лудајића, коме ти бележници требају да у општинама осигурају том адвокату Лудајићу потребну клијентелу и овако масне фискалне послове, које се свршавају интервенцијама тог г. банског већника и председника средског одбора странке на штету целине. Општински чиновници и градски начелници у Сенти и Старој Кањижи смењени су без икакве кривице и државне потребе на интервенцију тога господина и доведени су на те положаје његове личне присталице: Сава Вујић у Сенти и Славко Воргић у Ст. Кањижи. По свему томе и овде споменути начелницима постоје писмене тужбе и Банској управи и Министарству унутрашњих дела. Ја сам вољан да са г. Министром унутрашњих дела усмено те ствари расправим и да му те тужбе и оптужбе против тих начелника поднесем још једанпут у препису. Г. Министар унутрашњих дела имаће прилике, да се из тих података увери и ко су и какви су ти чиновници, а моја је дужност само да укажем, да се са таквим чиновницима, који стоје у служби једне корупционашке клике не може завести ни законитост, ни ред, ни мир међу грађанима.

Како ти чиновници поступају са грађанима и колико далеко иду у својој дрскости служећи у

првом реду тим својим наредбодавцима, а не држави, ја ћу доказати још овим једним примером. 16 фебруара о. г. позвати су у градску кућу у Ст. Кањижи у канцеларију градоначеника Воргића у 6 часова у вече грађани несловенске народности, па је од њих градски начелник у присуству шефа полиције тражио, да потпишу меницу од 30.000 динара за подизање »Дома Југословенског Дневника« у Новом Саду. А такву меницу у износу од 20.000 динара потписали су на исти начин пре шест недеља друга четворица угледних грађана несловенске народности. Четворици који нису хтели да потпишу меницу претило се да ће бити протерани. Те менице су есконтване у Бановинској штедионици у Новом Саду. И сама Бановинска штедионица у Новом Саду дала је 100.000 динара за подизање дома »Југословенског Дневника« у Новом Саду. Мноштво опћина, учитеља — пада у очи знатан број мањинских учитеља — општинских бележника и других службеника морало је да уписује неке невидљиве акције за деоничарско друштво »Југословенски Дневник« које се друштво никада није основало, и ако су уписивачи акција новац уплатили, јер је власник тог листа др. Ф. Никић одустао од образовања акционарског друштва а уплаћени новац несретних акционара претворио напросто у приватни зајам себи, који зајам никако и не враћа. Ја не бих ту немилу појаву спомињао, да она нема политичке позадине и да то не врши сличним машинацијама, као мало час споменути партијско-политички функционер у Сенти, један политички човек са већим рангом и већом одговорношћу. (Глас: Ко је тај?) То је народни посланик др. Федор Никић. (*Председник Министарског савета Никола Узуновић*: Који није овде присутан и не може да реагира). О томе је већ било говора у Народној скупштини и ја нећу о томе говорити овде. Али не може се избећи поред свих обзира, које имам са овог положаја, да се говори и оштро критикује рад малих политичко-управних чиновника, који врше злоупотребе у службеној дужности по наређењу јачих од себе, а да се о машинацијама тих јачих фактора уопће чути. И ти примери и чињенице које сам на почетку свога говора навео из нашег јавног живота и политичког збивања у тим крајевима Дунавске бановине, илуструју појаве за које су у првом реду одговорни наредбодавци, по чијим се налозима врше такве пљачке угледних грађана под видом т. зв. националне акције. Или зар да не буду критиковани, без нервозе и претеривања, ти наредбодавци, а да само носе одговорност мали чиновници, који су стварно само оруђе и лопта у рукама корупционаша, којима слепо треба да служе? Зар није један такав чиновник др. Младен Цигурски због тога страдао и осуђен на затвор код Округног суда што је по наређењу тих јачих фактора створио овоме 40.000 динара извадивши тај новац из путног фонда средског начелства? Зар у овој општој економској депресији кад ни један честити трговац, занатлија или земљорадник не могу нигде да добију зајма за одржање своје егзистенције и кад се због те немаштине новца и кредита упропашћују толике привредне егзистенције, зар онда да политички људи, дојучерашњи сиромашни наставници универзитета подижу усред Новог Сада троспратну палату — туђим новцем и капиталом извученим помоћу полицијских власти и под заштитом свога високог политичког положаја

из цепа иначе осиромашених људи, општинских благајна, зависних чиновника и учитеља и бановинских новчаних завода?

Је ли то онда, господо, поступак који се може правдати националном акцијом која се, као што видите, води не ради национализма већ ради свог сопственог интереса, јер се од тог национализма живи. Зар могу политичари са таквим моралним квалитетима да врше уопште још неки утицај на национални живаљ у тој покрајини и да воде неке акције и стварају покрете који су у ствари невидљиви и Потемкинова села, јер не постоји никаква њихова национална акција, не постоје, нажалост, никакви позитивни резултати какве националне акције, али постоји једна лична акција терора и пљачке, коју врше полицијски и управни органи из страха од тих политичких вођа. Зар уопште когод у Краљевској влади може озбиљно веровати, да организатори такве акције у тој Бановини могу претстављати наш национализам и издавати са оваквим квалитетима легитимације осталим грађанима о томе: који су за Краља и отаџбину, који су национални, а који нису то?

Зар на тај начин и са таквом акцијом може да се створи уопште неки покрет од претставника националних мањина у Војводини, који из страха од терора и прогонства морају да празне своје џепове и да финансирају приватна подухвата самохвалисаних, гласних и свима синекурама нахрањених монополисаних хиперационалиста? И кад се Краљевска влада пита, како то да ми режимски људи нисмо за ове три године били у стању да освојимо ни Матицу српску и да у њој заузмемо позиције, онда Вам је разумљиво, господо, кад видите какви се људи тамо стављају на чело те националне акције. И кад Краљевска влада изражава чуђење, што још један знатан део српске интелигенције у Војводини није напустио старо партијско обележје, онда Вам је јасно, да је то због ових и оваквих натурених вођа који тамо претстављају режим. Сваки од нас према својој снази и по својим способностима ради за ову земљу и чини за њу што може. Сам од себе а не помоћу туђих меница. Ако је ишта срамотно и беспримерно у вођењу активне дневне политике, онда је то акција политичких људи, који искоришћују потчињеност и зависност полицијских и самоуправних чиновника за свој лични рачун под изговором: да врше националну акцију. У ствари они врше једну недостојну игру и са нашом националном чашћу и са угледом свога политичког положаја и са угледом државне власти, коју претстављају.

Ја сам те појаве изнео да би их надлежни фактори уочили и да би у том врлоглавом срозавану наше националне политике и нашег угледа, у земљи и споља, зауставили такву штетну акцију и упутили чиновнике овога Министарства да боље, поштеније и идеалније служе држави и нашем националном угледу.

Имам уверење да ће г. Министар ове моје сугестије узети у озбиљну оцену, јер сам их због тога овде и нагласио, и зато ћу гласати у појединостима за буџет ресора Министарства унутрашњих дела.

Potpredsednik dr. Miroslav Ploj: Има рећ senator gospodin Stjepan Janković.

Stjepan Janković: Gospodo senatori, ovo, što ću da konstatujem kod pretresa budžeta Ministarstva

unutrašnjih poslova, nije konstatovano prvi put, već je uverenje velike većine, da problem političke uprave i u njezinoj organizaciji i u njezinoj tehničkoj praktičnoj provedbi, stoji u uzročnoj vezi sa celokupnim našim unutrašnjim nacionalnim i državnim problemom. Od Ujedinjenja do danas nije se bilo sretne ruke u izboru organizacije i podjele unutrašnje političke uprave, grijeh, koji se vuče od protuzakonitog razaranja upravnih organizacija i pokrajinskih cjelina prije Ustava od godine 1921, pa se taj grijeh vuče kroz cio režim vidovdanskog ustava sve do danas. U glavnom: mi osjećamo kontinuitet unutrašnje uprave iz vremena odmah posle Ujedinjenja, pa do danas.

Mi smo na ovom mjestu i u svojoj deklaraciji jasno ukazali na ono, što bi trebalo da se ispravi, pa da narod bude zadovoljan, ali se na to do danas niko nije obazreo. Zato ja moram da podvučem, da veliki dio odgovornosti zbog današnjih prilika, zbog ogromnog nezadovoljstva u narodu, zbog neuspjeha državne administracije u raznim njezinim granama, zbog opasnoga državnoga problema, kako se može da nazove otpor naroda, makar i prećutni, da veliki dio odgovornosti za sve to pada na odgovorne pretstavnike državne vlasti i državne egzekutive.

Ја сам далеко од тога да чиним рекриминације само ради тога, што сам у опозицији и да стварам такво увјерење, као да се Влада, да се одговорни Министар окривљује за све, чини одговорним за све и што је било и што је сада. Ја ћу да констатујем да је садашњи Господин Министар овај дио проблема наше унутрашње управе баštинио од дугог низа својих претставника, па ћу да му концедирам и то, да он ни данас није могао промјенити тај курс, који је сталан и непромјенљив и под видовданим уставом и у данашњим приликама.

Mi Jugosloveni, koji pripadamo hrvatskom plemenu, a kojima je interes ove države i njena snaga isto tako na srcu kao i rodoljubivim Srbima i Slovencima, sa velikom zabrinutošću moramo da konstatujemo ovaj fakat i da ukažemo na neželjene mogućnosti, da te prilike odu i dalje na štetu državnih interesa i državne snage.

Gospodo, ja neću da iznosim konkretne rekriminacije iz kojih bi se videlo kako vlast odgovara na političko nezadovoljstvo naroda, јер се о том доста износило у Народној скупштини, а нарочито су веродостојне оне констатације, што су их учинила господа посланици из Владине већине, који су г. Министру изгласали буџет. Факта, која су том приликом изнешена, доказују, да се је наша управа у својој техници, у својој пракси вратила натраг у примитивно стање, а не да је пошла напред. То се особито теško осећа у оним крајевима, где је бивша непријатељска власт подржавала до савршенства уредену администрацију. И у ничим није већа заслуга нашег народа него у том, што се он никада није измирио са том савршеном администрацијом, већ је увек био против туђинске администрације.

Не знам зашто је било потребно, да се квари добра административна техника, да се од државне администрације прави државни проблем, кад је било врло лако могуће, да се технички, да се практички онај систем једноставно преузме и да се прошири и на оне крајеве, који таку добру администрацију нису имали?

Gospodo, s time u vezi bilo je i postavljanje sreskih poglavara i policijskih činovnika bez kvalifikacija, bez poznavanja prilika, bez spremе koja bi ih

mogla učiniti odgovornim za njihov zvanični rad, bez iskustva i bez dobre volje, da jednim načinom, koji će narod zadovoljiti, posluži i narodu i državi. Pri tom se je naročito pazilo, da se odabiru činovnici, koji su dotičnoj sredini ili novi i naročito birani kao poverljive ličnosti viših faktora. I vidite, gospodo, kod toga kao i kod većine drugih stvari, izbor je padao obično samo na jedno jugoslovensko pleme i pri tom smo mi Hrvati najgore prolazili.

U celoj bivšoj Bosni i Hercegovini nema nijednog jedinog sreskog poglavara Hrvata. Zašto? Zar od upravnih činovnika Hrvata nijedan nije sposoban da zauzme upravu koga sreza u ruke ili se možda nema u njih poverenja? Ako je tako, onda treba otvoreno reći, izneti o tom dokaze i podatke i mi ćemo se bez protesta tome faktoru pokoriti. Ali dok nam o tome ne govore ni njihovi šefovi, niti nam g. Ministar iznosi podatke protiv njih, mi moramo da mislimo, da je naša sudbina i danas u eri jugoslovenskog državnog sistema, u eri stvaranja jedinstvenog nacionalnog tipa, da se sve to događa na našu štetu.

Šta više i u onim krajevima, koji su nekad imali potpuno samostalan upravni život, u bivšoj Hrvatskoj, ima najmanje Hrvata šefova administrativnih jedinica. Kolika je šteta od toga što narod, osećajući i videći to, oseća da su pripadnici pojedinih plemena zapostavljeni, da se u njih nema poverenja, da se od njih traže žrtve a ne daju im se prava, naročito lične i imovne bezbenosti, čuo je g. Ministar u Narodnoj skupštini. Da li je to, da se ta praksa uzmogne sprovođiti, razlog, što gotovo ni u jednom hrvatskom srezu nema šefa Hrvata? Taj fakat udaljuje narod od državnih vlasti i državne egzekutive i on sa nepoverenjem i antipatijom prati taj rad, a to nepoverenje i ta antipatija razlog je, da državna administracija u svojim tehničkim funkcijama nema uspeha.

Gospodo, u nas u Bosni i Hercegovini, a valjda i drugde — to će znati gospoda senatori iz drugih krajeva — događa se od nazad dve-tri godine, da sreski načelnici rado presuduju na zatvor od dve-tri nedelje, pa i više, — i to bez ikakvog opravdanog razloga — činovnike, bez obzira na njihov položaj i to na temelju već dokinutog zakona iz 1916. godine, a Banske uprave to potvrđuju. Kolika se, gospodo senatori, time čini nepravda i koliki se haos time stvara u očima naroda, ne da se ni izreći. Prvo služiti se dokinutim zakonom, kad već postoji novi zakon, jedno je upravo kažnjivo delo, jer se tim načinom s jedne strane zavodi tiranija, a s druge strane anarhija. Ovakav postupak je u nama kažnjiviji, što dolazi iz onih mesta koja su pozvana da čuvaju zakon i paze, da ga niko nekažnjeno ne gazi. To je, gospodo senatori, prosti despotizam.

Pa kad se tako postupa sa visokim činovnicima, koji znadu osim svojih dužnosti u službi i svoja građanska prava, šta se onda radi sa siromašnim, nižim i nepismenim svetom? Nije li to unižavanje činovničkog ugleda, a time i ugleda države u očima naroda, pogotovu kad se zna, da je tako kažnjeni činovnik po svom činovničkom položaju viši od onoga koji ga kažnjava? Kakav će respekt imati narod pred činovnicima, pred državom — jer on u činovnicima vidi državu — kad sve to gleda i zna? A ko će napokon odgovarati za službu ovako zatvorenog činovnika? Zar ne vide sreski načelnici i Banske uprave, da oni ovakvim postupkom bez ikakve potrebe i protuzakonito lišavaju činovnike njihovih dužnosti? Čemu onda činovnički zakon, kad ga obični sreski načelnici i banske

uprave prosto izigravaju, stavljajući se nad njega? A baš interes naroda i ugled državne vlasti traže, da se sa činovnikom ne postupa kao s lopovima i zato je zakonodavac i stvorio Činovnički zakon. I tu, gospodo senatori, u ovakvim slučajevima ne vrijedi ni protestiranje dotičnog činovnika na Ministra ni intervencije nas sentora i narodnih poslanika; volja sreskog načelnika i banske uprave valja da se izvrši, pa ma propala država. To je, gospodo senatori, prosti dahiluk i te dahije trebao bi g. Ministar da ozbiljno pozove na red i nauči redu.

Uz gredno samo spominjem, da su ti nesretni činovnici, s kojima se tako postupa, Hrvati i Slovenci.

Događa se kod nas i to, da se proganjaju ljudi radi rodoljubivih pesama, kao: »Oj, ti vilo, vilo Velebita«, »Lijepa naša domovina« itd., ako se samo u njima spominje »Hrvat« ili »Hrvatska« i kažnjavaju, jer da time izazivaju, makar da nikog nijesu mogli izazivati, pošto se je pjevalo u sasvim zatvorenom manjem društvu i nikog drugog nije bilo. Meni nije poznato, da je igde zabranjeno ime Hrvat. Znam da je i Njegovo Veličanstvo naš Kralj rekao, da samo dobri Srbi, dobri Hrvati i dobri Slovenci mogu biti dobri Jugosloveni, pa kako će se biti na pr. »dobar Hrvat« kad se to ime ne smije bez kazne ni da spomene? A misle li ta gospoda da će takvim načinom istrejebiti Hrvate i njihovo staroslavno hrvatsko ime? Zar oni ne znaju, da baš obratno od tog biva, da oni to ime čine dražim i lijepšim?

Isto što se događa sa hrvatskom pjesmom, događa se i sa hrvatskom trobojnicom i radi te se prekopavaju kuće, zatvara, bije, globi, pa ne samo odrasle već i dijecu, koja o tom svemu nemaju ni pravog pojma. Dok se ovako radi sa hrvatskom zastavom, srpska se vije slobodno. Lijepo mi reče jedan čestiti naš Srbin iz Bosne, kad smo o tom razgovarali: »Hrvatsku zastavu bacio je ovaj režim pod noge, a srpsku zastavu podigo na oltar«. Zar treba bolje kritike i osude od ove?

Ne zaboravite, gospodo, da su hrvatsko ime i hrvatska zastava svetinja svakog Hrvata i dok bude Hrvata, biće i tih njegovih svetinja, a Hrvata će biti uvijek! Zaludu je tu sva muka i trud i oni, koji na tom rade, ne rade samo protiv Hrvata, već i protiv Srba i Slovenaca, i protiv države. To su oni pravi separatisti i izdajice naroda i države i Kralja, jer ne samo što zlo čine sami oni, već što stvaraju druge zlima, stvaraju izdajicama i separatistima.

Pa ne samo da se kod nas tako radi u Bosni i Hercegovini, već i u Hrvatskoj i Dalmaciji. To je, vidi se, jedan organizirani atak na Hrvate, u svima zemljama, gdje žive.

Uvjeren sam, gospodo senatori, da svega ovoga ne bi bilo, kad bi bilo slobode štampe, ne bi bilo bar u tolikoj mjeri i za te zlikovce našlo bi se već lijeka. Nu naš Pretsjednik vlade g. Uzunović ne voli slobodu štampe, jer: »Šta će — veli — reći o nama strani svijet?« Naš Pretsjednik vlade misli da je to moguće sakriti stranom svijetu u današnje doba! A šta rade u našoj državi strana poslanstva, konzulati, strani dopisnici itd.? Zar su oni kod nas, da ništa ne vide i ne čuju? *Pretsednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović*: Mi smo zadovoljni sa njihovim mišljenjem o našoj situaciji! Znadu oni, gospodine Pretsjedniče, i više nego mi sami, njima se to ne može zatajiti, ali može nama, i to je, čini mi se, pravi razlog zašto naš Pretsjednik vlade ne voli štampu, ne voli slobodnih govora.

Glasaću protiv budžeta Ministarstva unutrašnjih djela.

Potpredsjednik dr. Miroslav Ploj: Ima reč senator g. Petar Dobričić.

Petar Dobričić: Gospodo senatori, kod Ministarstva unutrašnjih poslova dalo bi se puno i dugo govoriti, jer baš u tom Ministarstvu po ovom centralističkom sistemu usredotočen je čiaav naš život. Više imamo o tome govoriti, nego o vanjskim poslovima. Jer u vanjskim poslovima imamo određene granice, pa preko granica nećemo tamo, a u svoje ne damo ova-
mo, pa da sveti Petar pođe, ako je protiv nas neprijateljski raspoložen. Ali ovdje je Ministarstvo unutrašnjih poslova i o tome, molim Vas, da progovorim nekoliko riječi.

Gospodo senatori, kao seljak ne ću ovde govoriti o seljačkom gospodarstvu i drugim odnosima, to spada u resor Ministarstva poljodjelstva, nego ću reći nešto o onome, o čemu se radi u upravnoj struci u Ministarstvu unutrašnjih poslova, gde se kroji upravna pravda, a i nepravda našeg naroda.

Gospodo, o nepravdama koje se vrše nad seljačkim narodom, ne treba ja da dokazujem, to je dokazao malo prije naš poštovani drug senator g. Popović, a kako se tu radi nepravda i šta se radi kod nas, to je opet dokazao g. senator Janković.

Gospodo, ja mislim, da nećemo još dugo i dugo uspjeti da toga nestane, naš glas biće još dugo glas vapijućeg u pustinji. Pa, gospodo, i sama poštovana većina, koliko smo vidjeli ovih dana prigovara, — evo gospodin je malo prije kazao šta se popravilo u tome smislu: malo i ništa. Ja mislim, da bi trebalo da nestane tih kilometarskih govora, jer opozicija se ne sluša, vladina većina glasa »za«, pa bilo dobro ili ne, pa bi bilo najzgodnije da ustane jedan od Vas i da pita ko je »za« a ko »protiv« — i svršena stvar. Jedni hvale vladu, drugi je malo kude, a to se opet ne prima. Vladu ne preba hvaliti, njoj treba glasati »za« i dati joj pare, a o opoziciji da i ne govorim, nju se ne sluša! I, gospodo, i ovo mi se ne dopada. Opozicija ima prava da prigovara, jer kad poštovana vladina većina prigovara, zašto onda ne bi i opozicija. Mi čujemo često gdje se opozicija napada, a mi se držimo one narodne: ako se u jednom selu groze, u drugom se ne boje.

Jedan govornik iz većine prije dvije godine je kazao ove riječi a to je znak kako je on bio zadovoljan: »Gospodo, vidim da ovde ništa ne mogu učiniti za moj narod i meni ništa drugo ne preostaje, nego da Vam kažem: S Bogom, gospodo, idem kući i kazat ću narodu: Narode ovdje ti pomoći ne mogu, i ostaću kod tebe kod kuće!« — I taj gospodin glasao je protiv.

G. Dragović je kazao i više, jer to što je kazao, pogodio je baš u Ahilovu petu, on je prigovarao na sve ono, što se u ovoj zemlji rasipa gdje to nije potrebno, a samo je jedno propustio da kaže! — Neka mi moj senatorski i seljački drug dozvoli da ga dopunim, jer smo barem u jednom složni. Kriza je, gospodo, tu, koja se vuče kao crna avet, i proždire sve. Kriza je uništila elitu našega naroda, uništila je naše seljaštvo i naše radništvo, a i drugi staleži pod njenim teretom sada stenjaju jedan za drugim. Tim padom pao je seljak i radnik, a osobito seljak.

Pre skoro 10 godina bili smo ovdje kao narodni zastupnici. Tu se — što se ono kaže — pilo i pjevalo, a danas je sve pusto. Kad nema seljak, nema niko. A da li se šta radi da se olakša breme tome seljaku, a potom i cjelom narodu? Jest, gospodo, i lani mu se olak-

šalo, jer mu se na zemljarinu povisio porez za 20%! Onda ja mislim, kad je tako, da je krivo rečeno kad nam se kaže: vi ste protiv ovoga, vi ste protiv onoga, vi se uvijek bunite! Ne bunimo se, gospodo, nego je krivo narodu i u Hrvatskoj i u Srbiji i u cjeloj državi. Baš sam lani imao prilike biti ovdje, kad je bio kongres zemljoradničkih zadruga u Beogradu, pa sam tom prilikom razgovarao sa ljudima, s njima zajedno spavao i pitao ih: ljudi, pa je li bar kod vas bolje? Oni mi odgovoriše: Još i gore.

Verujem, gospodo, kod nas se na primjer uteruju porezi sa špicama žandarmeriskih bajoneta, ali ruku na srce, nasilja se tolika baš ne vrše. Ja sam bio općinski načelnik 1931 godine i morao sam da dozvolim da se negdje i ode po kravu ali nikada nije krava prespavala u toj općini, već se u večer pusti kući. Čujem da se blago tu u Srbiji danas za porez odvodi mesaru za 100, 200 i 300 dinara po komadu i tamo ubija! (*Predsjednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović:* I to je hegemonija i nepravedno!) Molim, tu hegemonije nema. Eto vidite, gospodo, to je zlo: kad neko od većine govori onda je dobro, a nama se odmah prigovara. Ja mislim da nisam više rekao nego malo prije predgovornik, i njemu se nije prigovaralo.

Gospodo senatori, porez se mora platiti, ali porez pravedan i koliko je od potrebe. Ja bar nisam ćuo u našem narodu reći: neću platiti poreze, jer naš narod zna za ovu: Bogu božje, caru carevo, a državi ono što je njeno, ali i narodu što je njegovo! Ali ovde se troši dosta i previše na potrebno i nepotrebno. I kad mi o tom govorimo, onda nam se kaže da se bunimo, da smo protiv države. Krivo se o tom misli i govori. Nije država ona geografska karta na stjeni ili ove ministarske zgrade, nego je država živ narod, 14 miliona živog naroda u ovoj zemlji, to je naša država. I ko, gospodo, može i da pomisli, ako hoće da bude prav u svojoj duši, da bi Hrvati, odnosno opozicija, rušili kuću nad glavom i svoje djece! Pa to bi bilo ludo. Jest, gospodo, bunimo se i bunićemo se u duši, a bune se i gospoda od poštovane većine kad prigovaraju i oni kako je u narodu zlo, a sa naroda se ovdje ti tereti malo skidaju, a naročito se malo uzima u obzir baš seljačka zemlja i muka! —

Gospodo, ja bih molio, da se mi ovde požurimo, te da spasavamo bar ono, što se još spasiti i dade, jer će skoro biti prekasno. Da je ovde seljak u onom brojnom odnosu, u kome je u narodu, ja sam siguran, da bi se ovdje na drugi način rješavala pitanja. Na ovaj način, jednoga dana, slejak će prestati plaćati porez, jer neće imati, odkuda da ga plaća.

I zbog toga što seljak toliki porez plaća, on nema ni za najnužnije potrebe! Selo je, gospodo, postalo jedna velika bolnica. Nije više ono što je prije bilo. Prije 10 godina seljak je bio ljudina, danas je on kostur. Ja sam bio u ono vrijeme određen za jedan narodni posao u Liku, to me je veselilo, jer sam mislio, da ću se nagledati onih junaka iz Like, koji su nekada formirali Jelačićevu regimentu i nazivali se Jelačićevcima. Ličani su popunjavali četiri regimente, ili pukovnije, kako smo mi to tada zvali: zagrebačke, dvije 53 i 101-om otočku 79-tu (Jelačićevu) i karlovačku 96-tu. Ali, kad sam došao u Liku, umjesto da vidim te krupne ljude, ja sam se zaprepastio zbog onog što sam tamo vidio. To su bili kosturi, ostala je na njima samo lička crvenkapa na pogrbljenim ledima! — Eto, gospodo, šta se dogodilo sa tim ljudima. Ja sam to pričao u svome selu i u svojoj familiji, a šta će biti tek posle 20 godina, ako se ovako bude i dalje radilo. Ja

bih volio da ne živim još 20 godina, samo da to svojim očima ne gledam. Ovdje se, gospodo, ne radi za voga seljaka i za taj narod! Zakoni koji se stvaraju nisu korisni za naš narod.

Ja sam jedini lani od nas 400 predložio, da se one porodice, koje imaju devetero djece, ne oslobode od poreza, osim velike sirotinje! To je primljeno, ne zato što sam ja to predložio, već što se uvidjelo, da je sam stvar po svojoj prirodi takva, da treba da bude primljena. — I narod nam je zahvalio, što je bar to primljeno. Narod je bio zadovoljan. Nu mi imamo siromašnih kuća gdje ima po 12 djece, ali šta to vrijedi, kad se jedni radaju, a drugi umiru, pa tako istovremeno ne žive i ne dobije se oprost od poreza, dok bogatijima ostaju na životu i dobiju oprost od poreza, a ovi siromasi sa osam djece morali su plaćati porez svoj i onih jačih gazda! Što se tiče zakona o razduženju seljaka, nalazim da on nije dobar. Po njemu se neko mora utući: ili dužnik ili vjerovnik! — Ja znam puno slučajeva gdje su pogodeni tim zakonom mali ljudi i male štetiše. Ima slučajeva da su ljudi po 10—12 godina slali iz Amerike svoje prištednje, da su po povratku davali te svoje prištednje u zajam, pa sad ne mogu da ih dobiju natrag, te su tako ti mali vjerovnici tim zakonom potučeni, a i njihova obitelji nesrećena, jer ti mali vjerovnici, koji su teško stečeni novac slali iz Amerike, sad kad su im devojke porasle za udaju, ne mogu svoju decu da udadu, a tude su udavali, i sad čekaj 12 godina! Takav zakon nije i ne može biti dobar, i treba ga što prije izmjeniti! —

Danas su cijene pet puta manje, kako je jučer dokazivao naš senatorski drug g. dr. Frangeš, nego što su bile prije pet do šest godina, ali možda su bolje pet puta, nego što će biti za 12 godina. Možda će za zadnji dio dvanaeste godine seljak morati prodati više, da plati sve što još treba, nego sada osobito, kad mu se jedna četvrtina odbija, ako odmah plati! Tu bi trebala država da priskoči u pomoć, kako se govori, makar i sa bonovima i sa malom inflacijom, da podigne seljačka gospodarstva, pa bi se, ipak, taj čovjek razdužio prije nego li što može ako ovako ostane. Neka država pomogne bonovima, neka ona bude dužna, pa ćemo svi lakše čekati, neka se državi otplaćuje to kao nekakav amortizacioni zajam za 25 godinu, i ako dode do toga, da se to ne da uterati, onda reći: zbogom, i spužvom preko svega! Lakše je i to nego što danas siromašni svet seljački može da podnese.

Gospodo, čuli smo ovde prebacivanje i to, da žalimo za nekakvom Božjom Austrijom. Gospodo, to je shvatanje sasvim krivo. Mi Hrvati, i opozicionalci da žalimo za Austrijom, to bi isto tako bilo, kao kad bi Vladimir Radić žalio za Punišom Račićem. Gospodo, pravi Hrvat ne može žaliti za Austrijom, koja je poubijala tolike naše ljude, koja je sjekla glave našim Zrinskim i Frankopanima; niko ne može žaliti za Austrijom koja je pogubila Jelačića bana, za Austrijom, koja je ubila našeg Kvaternika. Kako rekoh, to je bilo skoro jučer kad je dala po žandarmima svojim u Bošnjacima poubijati 6 Hrvatskih seljaka zato što su vršili svoju domovničku dužnost. Gospodo, zar mi da zažalimo za Austrijom, kad još i danas naš bivši zastupnički drug Mato Babogredac plaće za svojim bratom, koji je od austrijske žandarske puške poginuo? Ja sam, gospodo, imao smelosti, u ono vreme, kad su madaroni hvalili Habsburgovce; reći: nemate šta hvaliti Habsburgovce, jer će oni kad bilo i kako bilo odgovarati, i skupo platiti glave naših Zrinskih i Frankopana! Dakako, da sam od madarona bio zato tužen,

ali su se našli poštenu svedoci, koji su me izvukli od velike odgovornosti, jer inače odoh ja u austrijsku glavnjaču!

Gospodin Dragović reče: osnivajte vi stranku, jer su je ona dečurlija gore osnovala. Lepo je to reći, ali je to teško danas učiniti. Mi smo sami počeli osnivati stalešku organizaciju, seljačku, to se počelo od Osjeka, u kojoj bi se organizirali svi seljački gospodari, upravo svo siromaštvo. Uznite, gospodo, samo mljeko. Kad ga naš seljak donese u varoš, gospoda mu plaćaju po pol dinara za litru mljeka. I mislite li da smo što postigli? Apsolutno ništa. Kad je tako, možemo li se onda organizovati, a zašto je to tako, ja ne znam. Ta, zaboga, znamo svi, da su se danas i beogradske i zagrebačke služavke i svi organizovali a nas preko 10 miliona seljaka ne mogu da se organiziraju?

Gospodo, sjećam se i čitao sam, a vi još bolje znate da je rusko seljaštvo jedanput išlo pred svoga, kako oni kažu, carja, da ga mole za neko pravo i milost. Išli su pod crkvenim zastavama, pjevali su crkvene pjesme, ali car umjesto da izide u susret i njihovim molbama naperio je strojne puške pa ih streljao. I tad je došao k njemu pokojni Tolstoj i rekao mu: »Care, ne dolazim k tebi kao tvoj podanik, već kao rođak. Ovo što si napravio od ovih seljaka, to ćeš ti skupo platiti. Ja tada neću biti živ, ali će to biti!« I zbilja je on prorok bio.

Gospodo, to će biti sve dotle i tako, i seljak se nema nadati ničemu, dok god on, što reče mati pok. Stjepana Radića, dok onaj veliki sljepac i hrvatski i srpski i slovenački ne progleda, pa se ne organizira, a to će on uraditi ma kada bilo i kad on dode ovde i kad ovde bude njegova većina, onda će za njega drukčije biti, onda će se rešiti za njega seljačko pitanje. Ovako se ne rešava zbog toga, što ovde većinu čine gospoda — inteligencija. Kako reče jedan prijatelj, narod. zastupnik, šta ćeš ti, bogati, kad ima 30 seljaka u Skupštini, a 60 popova. Tako je i to. Koliko nas je seljaka? I, gospodo, na temelju ovoga ja sam rekao i kažem, što reče pokojni Eramzo Barčić tamo u Saboru, carevinskom vjeću: »U ovoj zemlji ne bi dobra, dok na bečkom pločniku ne udari kozačko kopito!«. Tako kažem i ja: dok god ovde 80% seljaka ne udari u ovu ostalu što reče Srbijanac — i udari šakom po govornici — nikada neće biti dobro za seljaka! Što reče pok. Stjepan Radić: »Čast svakome, ali teško Vuku po poruku«.

Gospodo, meni se čini da je ovo nekako mlako, ako ne bih smio reći smješno. Gospoda iz većine i tamo i ovdje govorili su da treba štedeti, a ja ću imati smjelosti da predložim nešto što ako bi ste primili, vjerujte mi da bi vas blagoslovalo ne deset miliona, nego trinaest miliona i bar devet stotina hiljada naroda! Jer, gospodo, pošto su nastala teška vremena i ova kriza ruši i obara sve pred sobom, te je ona skoro posve srušila i seljaka i radnika, a za njim i celu privredu u ovoj zemlji, te se naše seljaštvo i naše gospodarstvo nalazi na rubu propasti, te pošto je, gospodo, naš najveći i Vrhovni Gospodar nama u ono vrijeme skoro zapovedio, da imamo voditi računa o poljoprivredi, jer ova zemlja počiva na poljoprivredi, a vi ste budžet poljoprivrede najviše skresali!...

Vidite, gospodo, tu vi imate dobro da pazite, što radite od poljoprivrede, kako da udovoljimo našem seljačkom narodu i živoj volji Vrhovnog Gospodara s obzirom na štednju. Ja bih tu predložio ovo. Prvo, da se reduciraju tri ili bar svakako dva ministarstva

te međusobno spoje i to Ministarstvo prosvete i Ministarstvo za fizičko vaspitanje naroda, jer su ta dva ministarstva srodna i mogla bi biti jedno ministarstvo. Drugo, predložio bih, da se spoji Ministarstvo šuma i ruda sa Ministarstvom poljoprivrede, jer su i ta dva ministarstva srodna. Ne bih pak rekao, da se spoji Ministarstvo saobraćaja i Ministarstvo građevina, jer ne znam, ali bi štednje radi bilo potrebno, da li su ta ministarstva tako srodna, Vi to bolje znate. Nadalje bih predložio, da se Ministri bez portfelja bezodvlačno otpuste, jer što bi Vi, gospodo, rekli meni kao seljaku kad bih ja svoju livadu dao kositi i najmio 10—17 kosaca, od kojih bi 10 kosaca kosili, a drugih 7 bi samo gledali. Rekli bi, zaista, taj je čovek lud!

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Molim Vas, gospodine seantore, da završite svoj govor, jer je vreme već prošlo.

Petar Dobričić: Dopustite mi još samo malo, da ne smetam kasnije kod poljoprivrede i saobraćaja.

Dalje bih predložio, da se male općine grupiraju u velike. Čuo sam od jednoga druga iz Srbije, da tamo ima općina od 300 kuća ili manje u jednom selu odnosno u jednoj općini. Pa šta može ta sirotinja da plaća sve ono što joj treba za održavanje općine?

Nadalje predlažem, da treba ukinuti sve pomoćnike Ministara; tako bar kažu gospoda i iz poštovane većine, jer oni imaju svoje načelnike, svoje referente i masu drugih činovnika, koji vrše sve poslove. Treba svuda da se štedi, jer i seljak štedi i te kako! —

Nadalje bih predložio, da državni činovnici ne mogu iz državne kase ili samoupravne kase brati velike mesečne nagrade, to je opet rekao jedan od Vaših, od 15.000, 20.000, 30.000 dapače i 60.000, a čujem da ih ima koji beru mesečnu nagradu i od 80.000, dapače i više. Dajte mu 10.000, do 20.000, ali i to bi bilo previše.

Još nešto, gospodo. Jugoslovenska nacionalna stranka, čast joj, to je lepo, Vi ste je mogli osnovati, Vama nije zabranjeno, ali ta je stranka preskupa. Evo g. Iližanović je lane govorio, kad su se povisile dnevnice narodnim predstavnicima, da će organizovati tu stranku. Pa dobro, sada je organizovana, pa kada već predlažem ukidanje stanovitih zvanja i nameštenika, kao što sam gore pomenuo, neka se i nama skine 50 dinara dnevno, pa ćemo mi ljepo ostati živi.

Gospodo, još samo malo. Mogu reći gospodinu Predsedniku, da nikada više neću biti na ovoj govornici. Nepravda se vrši i u ovom, što ću spomenuti.

Moj kotar stoji ovako (pokazuje): ovde su Hrvati, gde je ova klupa, a ovde su Srbi. Od skoro 40.000 naroda mi Hrvati imamo 12.000. Kotar je nekada bio u Bariloviću. Kotarski sud je u Krnjaku. Kuen nekada videći da se ne može sa Barilovićancima pogoditi jer su baš u tome Bariloviću rođeni glasoviti rodoljubi g. g. dr. Grga Tuškan i dr. Banjavčić od kojih je dr. Grga Tuškan imao onu nogometnu aferu sa banom Kuenom, pa ban Hedervari prebaci naš kotar ne u središte kotarskog suda nego na periferiju, na Vrgin Most. Od kotara do Vrginog Mosta ima 5—6 kilometara, a od Ogulina i Karlovca kao susjeda ima 36—40 kilometara. To nam je za nagradu. I radilo se na tome, deputacije su dolazile i kod Ministra Maksimovića, kad je on bio, ali niko nije mogao uspjeti, pa da je Bog. I sada mi ljudi pišu i kažu, idi moli za to. Ne molim, Bože prosti, ni Boga više, jer vidim da ne ide. Molim Ministra ako se to reši da ostane kotar tako da se mi ocjepimo od toga kotara pa da idemo u Karlovac, jer do Karlovca imamo 6 kilometara. Dr-

žim da je najpravednije da se ljepo izvrši plebiscit, pa neka narod odluči. Dvije općine hrvatske i tri općine Srba su za ovo središte u Vojniću a samo je jedna i pol općine za to da to središte bude kod nje. Za nas je strašna nesreća da kotarski sud imamo onde, a na drugoj strani imamo kotarsku oblast. I tu smo upućeni tako da ljudi moraju preći po 20 kilometara do suda, pa onda zatim još 20 do i natrag kotara a to onda sve skupa dođe blizo oko 40 km. na dan. Ako bi to bilo moguće najbolje bi bilo kad bi mi mogli doći pod Karlovac i ja bih molio Gospodina Ministra da se odvojimo od Vojnića i da budu i kotar i kotarski sud na istom mjestu, jer kažu da ima samo tri slučaja u Hrvatskoj i Slavoniji gde je kotarska oblast od suda razdvojena. — Ali još bi bio bolje središte Krnjak, gdje i kotarski sud!

Gospodo, svi znamo tragičnu i strašnu smrt Stjepana Radića, vode hrvatskog naroda, i drugova. I, gospode, hrvatski narod je proplakao ali je i zamuknuo. I sada se tu od jedanput upletoše žandari u taj posao. Mi smo imali zadušnice za svoje mučenike i mirno se vladali, nosili smo crne zastave, a na jedanput dođe naredenje, ne znam od koga, i žandarni počnu otimati zastave. Tom prilikom skoro je došlo do krvoprolića. Sreća te je bilo tu starijih ljudi, inače bi bilo zlo. Ali sve jedno, žandari pokupiše ljude i zastave i odvedoše ih u zatvor, gde su u najgorem smradu proveli 14 dana, zašto, ne znam. Teror žandarski je veliki. Kod uterivanja poreza nema pritiska, rukom na srce: nemaš pa nemaš!

Gospodo, sad ću vam nešto pročitati pa vas molim da se ne ljutite i da me ne napadate zbog toga, a g. Ministar, ako mu je krivo, neka izvoli povesti istragu i utvrditi da li je ovo istina. (Čita:) »U Bariloviću 11 februara 1934. Javnosti do znanja. Ja Zvonko Maglič, učenik IV razreda pučke škole u Bariloviću, 13 godina star, telesno razvijen slabo, zdravlja priličnog, među mojim risarijama slučajno se našla slika hrvatske trobojnice koju sam ja svojedobno risao. Pošto mi se dopala, neznajući ništa, ja sam je objesio na raspelo, ne misleći povrediti čast države, već da moji školski drugovi gledaju u nju. Ali na nesreću moju ovo opaziše žandarmerijski narednik i podnarednik te me pozvaše u kasarnu na ispitivanje. Ja sam im priznao cjelu istinu, ali im to nije bilo dosta, već su zahtevali da im kažem ko me je uputio da radim trobojnicu i da je vječam. Pošto me niko nije uputio, nisam mogao na nikoga reći. Tada su za me počele muke, opsovaše mi Mater Božju, počеше me čuškati po obrazu, za kose vući i batinom po ledima tući. Plakao sam i molio da me ne tuku. Što ja više molim, a oni još bolje tuku, te kad nisam mogao reći ko me je naputio, uzeše debelu ciglu, svezaše je na špagu, svukoše hlače i gaće s mene. Mislim Bože, šta će to biti. Privezaše mi ju za ... (ja neću pročitati) ... i postaviše me da stojim, te kad nisam mogao stati, pitaju me, da li mi je teško. A mene znoj probio i kažem da me puste, da ne mogu durati. Skidoše mi ciglu i kažaše mi, da idem kući. Ja se obučem i pođem na vrata, a narednik Sitvuk udari me na vratima štapom dva puta i ja odoh kući izmrvaren tako, da su me leđa i sve tijelo osam dana boleli. Ovo stavljam javnosti do znanja, neka se zna kako naša žandarmska straža i sa kukavnom djecom postupa«.

Gospodo, ja mislim da je ovo u dvadesetom veku sramota. Jer znam da ovdje tim ranama i mukama ljeka naći neću, a kad bih ga i našao, da to neće ništa

vriedeti, zato ću glasati protiv proračuna Ministarstva unutrašnjih poslova.

Председник др. Љубомир Томашић: Рећ има сенатор г. др. Ђура Котур.

Др. Ђура Котур: Господо сенатори, нисам мислио узимати учешћа у дискусији буџета Министарства унутрашњих дела. Али једна чињеница, која је искрсла у току дебате, потакла ме је да узмем реч и то у првом реду због тога да учиним један протест и једну ограду против говора једног нашег друга из већине. Господо, ми смо слушали из тога говора један низ ситних грешака полицијских органа. Међутим, ко позна стање у Војводини као ми, који смо ближи Војводини, тај је одмах морао добити утисак да оно што је ту речено, претставља сићушно расцепкавање ситних провинцијских ствари, које не би спадале у овај дом и ја мислим да говорити много о њима, значило би злоупотребити говорницу овог високог дома.

Господо, ту су пре свега доведени у питање углед и исправност једног низа разних па истакнутих државних службеника. Сем тога доведена је у питање и лична исправност једног члана законодавног тела, једног нашег друга, народног посланика, истакнутог члана наше партије, који је такође члан Ужег главног одбора Југословенске националне странке. И тај напад учињен је овде, где ни нападути, ти високи функционери, као ни овај наш друг народни посланик, немају могућности да се бране. Тај напад, господо, личи ми много на човека, који користи прилику, кад му је противник везан, да га изударе. Сматрам, господо, да те ситнице ни у ком случају не би требало уносити у овај високи Дом и да он има много крупнијих задатака, него да се бави оваквим ситним стварима. Ја сам пратио исту такву ствар и у Народној скупштини. Тамо је она дошла са стране једног опозиционог народног посланика, једног жестоког и врућег опозиционара. Добро. Кад опозиционар критикује, кад се послужи и непоузданим, па често пута, и лажним податцима о раду државних органа, то све можемо некако да разумемо, иако не можемо да опростимо. Али кад исти тај манир узима на себе и један члан владе већине, онда не само да не можемо то опростити, него ни у ком случају не можемо ни да то разумемо.

Пратећи ту дебату у Народној скупштини, специјално тај део, који се тиче ових ствари, које је наш друг мало пре изнео, ја сам, сравњујући то са оним што сам мало пре овде чуо, добио утисак да су и један и други од господо чланова Законодавног тела, и онај у Скупштини и овај у Сенату, добили информације из истог извора, или још боље речено, или је дао овај наш ономе или онај овоме. Поводом тих напада, који су очигледно неумесни, неодмерени, па и неправедни, поводом тих напада узео је реч и један други народни посланик у Народној скупштини и том приликом оповргао у главном све те податке. Сем његовог говора, као аргументи следили су и деманти тврђења оног опозиционог посланика и овог друга данас, у нашој јавности и нашој штампи. Ја сам мислио да је тим ствар ликвидирана, али видим да има и других схватања. Има људи, који су мислили да као чланови владе већине треба у Сенату да врше оне функције, које врши опозиција у Скупштини. И тај наш друг узео је такав став и такво пона-

шање, да би му, ја мислим, наш уважени друг г. др. Шуперина, као вођа наше сенатске опозиције, могао да позавиди и мирне душе да му уступи своје место, јер би г. Поповић, вероватно још са већим успехом, провео програм Народног клуба.

Господо, није ово првина, да се тако у овоме Дому набаци олако на поједине виђене личности лага, да се доведе у питање њихова лична и национална исправност итд. Ми смо сви сведоци у свом високом Дому када је у току прошле године у једној дискусији опет тај наш друг довео у питање националну исправност, или боље ставио у сумњу националну исправност нашег великог националног човека, великог уметника Ивана Мештровића.

Господо сенатори, не можемо данас напасти једног човека, а сутра другог и ко зна, ко је сада на реду. Десило се опет за време дискусије о општинском закону у овоме Дому, и у овоме Дому постављено је једно тврђење које је по мало личило на непријатељство. Господин је тада тврдио визави нашој земљи и нашем националном схватању, да је у Мађарској Србима боље, него ли мањинама у нашој земљи, него ли Мађарима код нас, можда је то могао на неком сеоском збору да каже, али човек на сенаторском положају не би смео, не би требао тако говорити и да даје материјала оној скорашњој великој хајци која се споља води против наше земље и против наше националне политике. (**Гаврило Церовић:** То је у духу његове традиције). Јесте, господо, тај наш друг оборио се нарочито на националну акцију, коју врше наши политички људи у Војводини. Господо, не баве се ти људи том акцијом и не раде то из спорта или како је наш друг казао из спекулативних мотива, не раде из неког среброљубља. Ја мислим, да је та акција на своме месту, и да је жалосно, што та акција није довољно потпомогнута него на овако један незгодан начин, да буде доведена у ружно светло.

Ми знамо пре рата, како је стање било код нашег националног елемента у Војводини; ми знамо, да је наш свет, што се тиче националне политике, био мало пољуљан, а замислите зашто је био пољуљан, зато што је тада један од виђенијих српских војвођанских листова писао за политику Србије нечувене ствари. (**Драгослав Ђорђевић:** Срамота!).

Председник др. Љубомир Томашић: Молим Вас, г. сенаторе, да се држите дневног реда.

Др. Ђура Котур (наставља): Господо, ми сви знамо, да она велика национална политика коју је водила ослободилачка Србија пре рата, та национална политика довела нас је до највећег успеха у историји, довела нас је до путпуног уједињења Срба, Хрвата и Словенаца. А да видимо, господо, како је говорио један новосадски лист пред те ослободилачке ратове о тој политици Србије. Он је називао „људим револуционарним идејама“ и препоручивао је војвођанским Србима неку „политику интереса, да се окану фантазирања“, па је између осталог тражио и саветовао: „зашто излагати сумњичењима добре мађарске грађане“ — мислио је ту на Србе, и по његовој поруци о Србији каже овако: „Доста смо патили од неприродности наше политике, ми хоћемо данас, ма колико то у Србији изгледало непопуларно и по њиховом схватању неродољубиво, да postanемо зрели и увиђавни. — То

је незрело оно што Србија ради!" Даље је саветовао, да „не вежу своју судбину за Србију", него да „потраже неки поузданији чумац." (Драгослав Ђорђевић: У Пешти!). Он поставља питање Србији шта тражи од пречанских Срба, па каже: „дабе Вам Душаново царство, ми хоћемо мирно да живимо у овој нашој држави." (Драгослав Ђорђевић: Срамота!). Даље се међу осталим каже: „Србија још није ушла у фазу срећености" — дакле, господо, то је било 1912 године, кад је он тако писао за Србију. Даље опет каже ово: „Србија није на висини свога задатка": Затим опет каже даље „да је Србија земља политичких авантура", да је то „гнездо прљежи и хигијенских страшила" — то је казао за бање и лечилишта у Србији. „И као једино што би могли пречански Срби да имају заједничко са Србима, то би могле бити само културне везе. У једној средини, у којој је наш свет пред рат тако васпитан, зар може ко да каже да није потребна једна снажна, систематска и истрајна национална акција у циљу националног васпитања нашег света..." (Драгослав Ђорђевић: Ко је био уредник тога листа?). Чуће се.

Ја сам, господо сенатори, цитирао тих неколико реченица, које су ваљда саме по себи довољне, да се створи једна одређена оцена о господину, који је мало пре мене говорио. (Гаврило Церковић: Па помените му име, што овако у рукавицама). Али ја нећу да стварам суд о том господину, ја то остављам великом националном раднику, професору универзитета нашем великом Јовану Скерлићу, који се осврће на те чланке, а нарочито на једну књигу, коју је написао уредник новосадског листа „Српство". Поводом тога каже Скерлић у „Српском Књижевном Гласнику" од 16 јуна 1912 године: „Сасвим је природна ствар кад непријатељи српског народа, да би доказали политичку и културну неспособност српску, радо рђаво пишу о Србији. Али чудновато је када тако пише један Србин, један српски новинар, уредник једног листа, који носи име „Српство"! Г. Милан Л. Поповић (Гласови: А, Поповић је то!), оштакпао је из „Српства" жалосне чланке „Срби у Угарској и Србија као пијемонт Српства". Писац у Србији не види ништа друго до „хаос", „поприште борби завађених страначких табора", „спољну политику авантура", „штампу на „ниском нивоу", политичку борбу „страшну и срамну", народ „неповерљив и непросвећен", „погледе на просвету, религију и морал пометене, искварене и изолочене", а поврх свега — бање, које су „гљивада прљежи и хигијенска страшила за културна човека". Све то да би се — за чији рачун? — осудила „спољна политика авантура Србије и да би се икавањем Србије и убијањем вере у њу, одбранила извесна сумњива „политика чињеница" и агационална „реална политика" извесних „српских" кругова у Угарској. Ми нећемо да пустимо крупну реч, да је овако ружну књигу могао написати само један рђав Србин, али можемо казати, да ју је писао човек, код кога је национално осећање врло слабо, и који о правој Србији, оној, која мисли и ствара за цео српски народ, ни појма нема".

То је казао и написао пок. наш велики Јован Скерлић. Мислим да није потребно, да ма шта додам у том правцу. Али хоћу да наведем само још нешто. Има често пута људи који арогирају себи право да критикују свакога. Нико им није довољно

добар, нико им није довољно савестан, нико није довољно националан, политички исправан и т. д. Ја мислим да они који присвајају за себе такво једно право, треба увек да, критикујући друге, пођу од себе. Треба увек да пре него што ће казати нешто ружно за другога, да испитају мало своју савест, да прелистају мало понекоје странице своје личне историје. Ја верујем да онда не би рекли много штошта, што су иначе казали.

Господо, они који друкчије раде, то су политички дезертери, то су дефетисте, то су издајници друштва у коме седе, а са којим иду у раскорак. Тешко је обухватити све што је господин овде прочитао, биће прилике да се на то доцније вратим, али ја нисам могао одолети, а да не дам израза своме огорчењу поводом понашања једнога политичког човека који седе у нашој средини.

Господо, ја имам пуну веру у добру вољу и способност нашег Министра унутрашњих дела, као и веру у солидност наших власти и зато ћу гласати за буџет Министарства унутрашњих дела.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч ради личног објашњења г. Милан Поповић.

Милан Л. Поповић: Господо, ја сам у своме говору ударио гласом на извесне злоупотребе полицијских органа и карактеристичне појаве које треба отклањати, али сам рекао, да ја не износим личне ствари и из личних мотива, јер о махинацијама извесних политичких људи било је говора у Народној скупштини. И да није било упадице која ме је изазвала, ја не бих ни толико о томе говорио. Ја сам чинио у своме говору извесне напомене и дао сугестије Министру унутрашњих дела, приликом дебате по његовом ресору, да бих указао на карактеристичне појаве корупције која се зацарила у северним крајевима Дунавске бановине, а коју врше полицијски и политичко-управни органи — и то не самовласно и по своме нахођењу, јер на то немају права, већ су подржани од јачих. Ја сам говорио на основу чињеница, регистрованих докумената које г. Котур није ниједним доказом побрио. Ја нисам нападао личности, већ корупцију, а кад г. предговорник и колега напада сад моју личност, онда он извесно брани ону другу тезу, т. ј. корупцију, а не оно што је била моја интенција. Ја сам, износећи доказе за извесне чињенице, хтео да укажем надлежним факторима на погрешке које се чине и које би требало исправити. О свему томе поднео сам документе. Да нисам имао у рукама документе, ја не бих о томе ни говорио. Овамо су долазиле читаве депутације да се жале против таквог рада власти, ја сам их водно надлежним факторима, молећи да се предузму све мере да се такве ствари у будуће онемогуће. Као сенатор ја сам био само изразио жељу и интереса тих људи који су долазили у Београд. Г. Котур због тога, што ја устајем против једног стања које влада у северној Војводини и што тражим против тога санкције, дичући своју реч после ћутања од три године — хоће да ми припише извесне злонамерне тенденције и да каже, да ја стојим на истој платформи на којој стоји опозиција. (Драг. Ђорђевић: А ваш национални рад из 1912 године?)... Господин сенатор Ђорђевић пита за мој национални рад из 1912 године... (Драг. Ђорђевић: Јесте, 1912 године вашим радом нисте стварали Југославију...) Нисте ни Ви, господине Ђорђевићу, стварали Србију! (Драго-

слав Борђевић: 1912 ја сам био војник, борац! Због таквих смо ми ишли у Албанију!).

Претседник др. Љубомир Томашић: Опоминьем г. сенатора Борђевића да не упада у реч.

Милан Ј. Поповић (наставља): Господин Борђевић упао ми је у реч и каже: А моја прошлост из 1912 године? Ја сам благодаран г. Борђевићу што ме је извукао за језик и присилио да говорим о себи лично, што не чиним ни у којој прилици. Али кад господин потрза моју прошлост, ја ћу му указати на мој рад из 1912 године. Кад је 1912 објављен српско-турски рат, вршио сам и ја своју националну дужност, јер сам се одмах, ма да сам био стран поданик, пријавио као војни обвезник и отишао Команди I српске армије под вођством генерала Бојовића, а после Престолонаследника Александра, о чему сведочи овај докуменат, изволите га видети, који ми је издао 21 октобра 1912 год. мајор Брунцли. Ја сам од Куманова све до Битољске битке био у I армији као ратни дописник и послао сам многобројне симпатичне написе и чланке из Српско-турског рата који су штампани не само у моме листу „Српство“, него су прештампани после и од целе београдске штампе, а г. Миомир Миленовић, колега из „Политике“, издао је засебну књигу под насловом „Рат 1912.“ и у њој прештампана те моје чланке.

Што се тиче оне друге упадице и приговора г. Котура, да сам ја приликом претреса Општинског закона прошле године предложио у специјалној дебати код чл. 89 да се матерњи језик несловенских народа у Војводини респектује приликом избора у општинске одборе, учинио сам то зато, јер има оседелних људи, честитих грађана, који за ово кратко време нису још могли да науче наш језик, али би требало и тим елементима омогућити да учествују у функцијама општинских одбора, и напоменуо сам да има још и данас Срба у Мађарској који су оседали, а нису научили тај језик. То је била само обична компарација. Кад је 1903 основан у Београду омладински клуб „Словенски Југ“, онда сам и ја био међу његовим оснивачима, а кад се састао у Београду I Југословенски конгрес књижевника и новинара, онда је Милан Поповић био секретар тог конгреса и оснивач прве револуционарне југословенске акције у Београду. Он је учествовао у свим њеним радовима, ишао је 1906 у Софију на II конгрес. Тада, господо, није доведена у сумњу моја национална прошлост и зато је депласирано, да се на овакав начин о томе говори са ове трибине у једном моменту, кад ја устајем против једног коруптивног стања које разорава. И кад се укаже на ту корупцију, да се онда употреби прилика и врши лични напад колеге према колеги, уместо да је г. Котур говорио о општим стварима, стварно, побијајући моје наводе, а не да износи личне ствари. Кад већ г. Борђевић жели својим упадицама да поопштрава то неслагање међу нама колегама, онда ћу му казати још ово. Кад је 1914 избио Светски рат, ја нисам био у мађарској војсци, нити се борио против наше браће, него сам годину дана седео у затвору у Сегедину и био интерниран као политички човек све до краја 1918 год., не могавши се за све време рата вратити у Нови Сад, него сам полицијски отеран у Бечкерек. Чим је српска војска пробила Солунски фронт и прве њене извиднице почеле да прелазе Дунав, ја сам се сам од своје воље прикључио коњичкој бригади

под командом генерала Цоловића и био непрекидно уз њега и уз коњичку дивизију под командом генерала Ђоке Борђевића. Све док није српска војска евакуисала Темишвар, ја сам као секретар и политички експерт команданта дивизије био уз њега. Ја сам дакле, господо, вршио своју дужност у националном погледу и дао сам оно што сам као стран поданик могао дати. Ја нисам вербални националиста и доказао сам делима, да ми је Србија била преча од свих других обзира, јер сам био и национално свестан и борбен онда, када је то било веома тешко и опасно и по egzистенцију и по живот. И кад сам, као што видите, смео учествовати у револуционарној акцији још пре 1912, мислим, да су све примедбе у говору г. Котура упућене на моју адресу у том погледу потпуно депласиране. Ја вас молим да извините што сам оvolико говорио о себи лично.

Драгослав Борђевић: Зашто не одговористе, јесте ли ви оно писали о Србији?

Претседник др. Љубомир Томашић: Реč има г. др. Отон Франгеš.

Dr. Oton Frangeš: Gospodo senatori, ja hoću da govorim o pitanju cigana. Cigani su jedan narod kome se poreklo ne zna. Ta je narodnost rastresena po čitavom svetu, to je jedan porok, koji mora da se jedanput dokrajči.

Gospodo, cigani i kraj sveg našeg kulturnog napretka stoje nepomično na ono istom kulturnom nivou, na kome su se nalazili valjda kad su se doselili. Ti cigani izmiču svima dužnostima državljana, oni kršćavaju mušku decu kao žensku, da njihovi muškarci ne bi mogli da budu pronadani kad im dođe vreme da služe vojsku. Oni ne plaćaju nikakvu porezu, ne plaćaju nikakav prirez nikome, oni uživaju sve pogodnosti; koriste se cestama i svima uredajima moderne države, pravosudem, zaštitom imovine, zaštitom bezbednosti. Sve oni to uživaju, ali ništa ne doprinose u pogledu snašanja državljanskih tereta, u pogledu snašanja državnih obaveza. A pored toga oni unose porok u naš narod, pljačkaju ga tako, da je postalo zbilja jedno nesnosno stanje. Ciganske vračare, gospodo, vi znate, idu od sela do sela, od kuće do kuće i vama su poznata zla od njih, po trovanjima i drugim sablažnjivim sredstvima koje one upotrebljavaju. Vi znate koliko je učešća cigana u svima zločinačkim podvizima, u svima razbojništvima i čim se otkrije kakav zločin u koliko je on krvaviji, to više čovek može da naslućuje, da su oni bili tu. Cigani su ti isto tako, koji se krivaju iza maske, koji preobražavaju lica svoja, to su većinom oni, koji potštiću izvršioce ovakvih zločina.

Ja držim da nijedno društvo ne bi moglo da dalje trpi ovoliko trajanje izvora zla, kao što su cigani na našim selima. Ali kraj ovih moralnih šteta, još jedna je veća šteta, što ovi ljudi šire bolest, naročito bolest dece. Ciganka sa svojim bolesnim detetom ide od sela do sela, od kuće do kuće i širi boginje, šarlah, difteriju. Šteta koju oni čine širenjem stočnih zaraznih bolesti, takode je neprocenjiva. Čim oni dođu u koje god selo, tamo se pojavi svinjska kuga. Tamo se zakopavaju svinjske mrcine, ali oni ih iskopavaju, niima to ne škodi. Oni su imuni protiv tih otrova kojima drugi podlećavaju kao najžešćim otrovima. Od tih otrova naši ljudi poginu za par časova. Oni raznose komade tih strvina i time šire vrlo teške bolesti idući od sela do sela. Tamo gde su cigani tu se ne može doskočiti ni svinjskoj kugi, ni sakagiji konja ni slinavki i šapu.

Kad dodu negde oni se utabore okolo, naokolo. Oni kose detelinu kao da je njihova, beru kukuruz kao da je njihov, love i kolju kokoši i drugu živad, kao da je njihova, nikoga ne pitaju, nema ko da im stane na put, nije moguće ove ljude uhvatiti, ni prepoznati, jer je jedan ciganin kao i drugi, svaki ima isto ime, a kad se od njih neko potraži ovaj iz jednog logora ide u drugi. To je, gospodo, jedan porok nesnošljiv i što se više razvija kultura taj porok postaje nesnošljiviji.

Ovo je, gospodo, jedno nemoguće stanje. Tomu se neki vešti upravnici znaju odupreti. Znam jednog upravnika, koji je svakog ciganina, kad je došao u njegov atar, dao ošišati. I nijednog ciganina nije tamo više bilo. Drugi opet, sada prvak član Kraljevske vlade, odredio je bio, da neće da vidi nijednog ciganina u području svoga sreza, on je tako svoj srez doista i očuvao od ovoga poroka, ali po tomu ih je bilo tim više u okolišnim srezovima.

Mi moramo, gospodo, nešto radikalnoga da učinimo u toj stvari. Neću predložiti nešto nehumano, kao što se dogada u Madarskoj, gde se svi cigani tetoviraju. Svaki ima svoj broj i potom se svaki legitimira. To je možda nehumano. Ali ima jedna druga manje nehumana metoda, a ta je, da se ciganima zabrani da imaju tegleću stoku, kao što su volovi, konji i t. d. Kad bi im se to zabranilo, onda bi njihova selidba prestala. Kad ne bi imali nikakve tegleće stoke, onda bi se ili smestili na jedno stalno mesto, ili bi se iselili u druge države, ali mi bi se njih tako rešili.

Ja bih molio g. Ministra unutrašnjih dela, da bude dobar da uzme ovaj predmet u pretres i da donese o tom jednu odluku. Pošto imam poverenje u politiku g. Ministra unutrašnjih poslova, ja šu glasati za ovaj budžet.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Atanasije Šola.

Atanasije Šola: Gospodo senatori; zapala me je reč u malom mračnoj atmosferi, pa bih želeo, da pokušam da vam redresiram srca. Pri završavanju ove diskusije jednog Ministarstva, gde se pretresaju stvari i suhoparne i oštre i surove, a nekad i nezgodne, teško je doći do речи и тој речи дати изражаја, да код вас, мојих слушалаца, изазовем одмах једно осећање, једно расположење да је и овог часа најважнији онај највиши циљ, коју служимо сви одано и верно.

Имам једно осећање бола, бола искренога, што један наш, иначе уважени друг, као личност на потпуној висини, у овом Дому неки дан рече тако крупне, тако оштре речи на штету свију нас, па и на своју, и постиже страховито дејство. Оно што је рекао овде, одјекнуло је преко наших граница, и ја, када кажем, да осећам бол, осећам га заиста дубоко, јер оно што можда он није ни хтео, постигнуто је. Радио-Рома и тамошњи листови пронели су те немиле речи дословно и то са једном провидном намером, да се паралише оно што се збива овде код нас у Београду пред Државним судом за заштиту државе, јер тај процес нашу суседу жижи страховито. Факта, која се износи на том процесу, теško је погађају па, коментаришући говор г. Шуперине, добацује: видите, ево један Југословен каже, да су пуни затвори грађана једнога племена, њих прогањају, а процесе фабрикују. То је код мене изазвало осећај бола, јер сам мишљења да се тако не служи отаџбини.

Господо, ја уважавам личност нашег колеге г. Шуперине, поштујем његов став који заузима као

опозиционар у овом дому и никада не бих супроставио своју реч његовим аргументацијама у овом или оном правцу, али овде буни се нешто у мени и ја сам морао казати оно што сте сада од мене чули. Није овде у питању, да се у једном нашем унутарњем питању докаже како данашњи режим не ваља и да му се баца у лице његов наводно неправилан рад, него је питање што је то извршено на један начин, који се свети не режиму, него читавој нашој светој заједници, Држави нашој. И да је г. наш друг нама то рекао на другом месту, па да је рекао и оштрије нама у очи, ја му не бих замерио. Али овако, нека извини, ја морам да му замерим поред свег поштовања према његовој личности. Јер најзад на то имам и право. Моје године и године г. Шуперине нису у великом размаку; стар сам и ја, а и он је, велике разлике између нас у том погледу нема. Он је тамновао и допадао затвора за своје идеје, које је бранио, а тамновао сам и ја за то исто и био осуђиван на робију. Дакле имам и ја легитимацију да му кажем у обзирној форми оно што му замерам. Према томе он ми неће замерити, што сам са овога места у најбољој намери овако говорио, јер верујем, понављам и подвлачим, да је ово више једна омашка, него смишљена изјава. Истина, господо, симптоматично је, кад један правник чита своје декларације и своје говоре, јер то је онда знак једне опрезности са његове стране, да не би рекао ни више ни мање, него оно што хоће. Могло би се рећи, да се у коректној фрази, лепо заокружено и добро распоређено, има да каже неопажено оно, што можда у grubим, незгодним и невезаним речима не би имало ефекта, јер би одмах изазвало отпор. То вам је, од прилике, као кад апотекар завије један отров у шећерну облатну, да се лакше прогута. Зато ми је тим жалије, што ми с те стране изгледа, као да је она изјава била смишљена. Јер отров је деловао!

Господо, мало пре сам рекао, да су стране новине једне суседне државе све до краја тачно регистровале. Али уважени наш друг г. Шуперина узео је поново реч јуче и он је то донекле изгладно, што се може са задовољством примити на знање. Али новине наше сусетке то неће забележити. Према томе онај кобни циљ, можда и нехотице, постигнут је и зато мене то и боли.

Међутим, кад размислимо о свим овим трзавицама, кад видимо како се прилике код нас развијају сад у последње време, добијамо слику као да се један огроман ваљак громадне величине, дозволите ову фигуру, ваља и иде напред. То је једна громана, рецимо, састављена од свих наших највиших планина: Авале, Рудника, Ловћена, Дурмитора, Шар Планине, Велебита, Триглава, Вележа, велика толико и милионима пута већа. Та громада, тај ваљак иде напред и нико га зауставити не може! Он уравнива нашу југословенску њиву и нико му на пут не може стати. (Одобравање и гласови: Живео!). Истина, наша је њива неравна. Бразде нису увек ишле упоредо, јер браћа нису сложено орала. Орали су по гдегде и у раскорак! По њој има још и неких плотова, и неких преграда и неких јарака, али све ће то онај ваљак да изравни и од те неравне њиве створиће се плодна ораница међу првим у свету! (Одобравање). На том путу том ваљку нико се не може супроставити. И ја већ видим у перспективи будућности, како

ће та наша народна њива, југословенска њива, величанствено изгледати. Границе њене, међутим, треба чувати. Ми смо баш за време дискусије о овом ресору чули са најпозванијег места, да има дрзника, који се усуђују да дирну у међе те наше њиве. Има непријатеља који покушавају да преко њених међа убаце неред, пометеност, бунтовну свест, отпор итд. Али нека пазе ти дрзници, нека се добро чувају. И ако на тој нашој југословенској њиви работају мирољубиви Југословени, има нешто, дозволите ми и ову фигуру, што је чува од сваког оног који хоће да се дрзне и да дирне у њу. Ви знате, господо и браћо, да је Марков топуз искочио из сињег мора онога дана, кад су наши велики витезови дошли на Јадран и врхове својих светлих мачева умочили у наше Јадранско море; искочио је и отишао да почива на Шар Планини, где му господар Марко „сном мртвијем спава“ или на нашу неку другу планину, на Триглав, на Велебит, на Ловћен. Тај симбол, Марков топуз, то је наша мртва стража која будно чува међе наше земље. И нека се добро пазе онај дрзник да једнога дана онај топуз не затући, да не загрми низ оне стеновите планине и не сручи се на леђа нападача и не „саломи му кости у мјешини“! Ми смо вазда били носници мира, носиоци добрих односа са свима суседима нашим, али онај који вечно провоцира, може да искуси на својим леђима последице тог симболичног нашег топуза.

Господо, да завршим. Можда сам пустио својој машти више маха него што је обичај у овом високом Дому. Али, дозволите, ако је фантазија ово што ја говорим, сигурно је фантазија и оно што г. Шуперина тврди. И ако сам ја претерао, сигурно је да је и он претерао. Али једно вам кажем: она се њива уравнива, и то нико зауставити неће!

Гласају за буџет Министарства унутрашњих дела. (Аплауз).

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч за лично објашњење г. др. Шуперина.

Dr. Benjamin Šuperina: Gospodo senatori, nikada ne bih mogao ni pomisliti da će se moj govor koji sam održao u generalnoj debati ovako tumačiti kako se tumači. Ja sam govorio sasvim objektivno. Podvrgao sam kritici rad vlade i držim da rad vlade ovakav kakav je i danas usporava duhovno ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovenaca, svih nas Jugoslovena. A da će se same reči o zatvoru u kojima ima Hrvata ili su puni Hrvata ovako strašno tumačiti, da će se to dovesti u vezu sa veleizdajničkim procesom... (**Matija Popović:** Naši neprijatelji tumače!)... pa to je, gospodo, strašno. Jer ako je tako, onda mi ne smemo ovde ništa kritizirati, jer je sasvim razumljivo da će naši neprijatelji vani svaku kritiku našu upotrebiti protiv nas. To je tako naravno da se ja čudim što neko od vas tako tumači moje reči. Ovo što je danas govorio g. Popović, to je sto puta gore nego što sam ja govorio. Gospodo moja, ja vas molim da sve stvari koje se ovde dešavaju i koje se izgovore prosudujete mirno i da znadete da ono što sam ja govorio, da je to poteklo iz usta patriote koji je rodio devetero dece i koji ima petoro živih i svi smo mi spremni umreti za ovu domovinu. (Uzvici: Živeo! Aplauz.) I ja moram sa žalješću upravo da konstatujem kako nije lepo da se moje reči ovako loše tumače.

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. Министар унутрашњих послова.

Министар унутрашњих послова Живојин Лазић: Господо, ја сам вам захвалан за примедбе и сугестије које сам чуо у погледу свога ресора. Ја сам рад Народног претставништва увек са пажњом пратио или лично или преко својих чиновника, који су седницама присуствовали и слушали шта се у погледу мога ресора говори, и према томе ће се сходне мере и предузети. Ја ћу тако и у овој прилици урадити по примедбама и сугестијама које су овде пале. У том реду иде сугестија сенатора г. Новака, који је молио да се приликом спровођења овлашћења Влади о штетњама у општинама не претера. О томе ће се водити рачуна. Ту се ишло са овлашћењем у томе правцу у толико да се даде могућност општинама да велике плате или пензије својих службеника, које су засноване кад су економске прилике биле много повољније, могу свести. Јер има случајева да те плате и пензије иду за данашње време до невероватних сума. Да наведем случај једне градске општине, у којој један пензионер има пензију од 14 хиљада динара, што се данас не може поднети. Такође водићу рачуна о могућностима у погледу олакшица за раније буџете у Дравској бановини. Интересантна су запажања г. Министра Франгеша о Циганима који заиста често пута угрожавају безбедност у појединим крајевима, па ће се и ту радити што се може, јер и ако су Цигани, они су грађани ове земље и уживају иста права као и остали, али мораће се наћи могућности да се отклоне штете од њиховог скитања.

Допустите да се осврнем на приговоре који су учињени а који не треба да остану без одговора. Тако је један од г. г. сенатора Примораца рекао да је имао право кад је прошле године истакао, да у његовом крају није народ био крив него да је више крива власт што су извесни људи прогањани, ухапшени и предати суду, јер да је на крају крајева од притворених највећи део ослободио, а мањи део је казнио. Ви се сећате шта се радило са те граничне стране. Вршена је не само пропаганда него и једна акција. Слате су паклене машине, муниција и стотине револвера. Упала је била једна банда која је покушала да изазове устанак и кад су безбедни органи видели да се ради противу државне целине, и мира у њој, они су онда морали то озбиљно да схвате и сви они који су били сумњиви, изведени су пред судове који су надлежни да њихове кривице цене и суде. И судови су нашли да треба осудити оне који су били главни и који су руководили том акцијом, а оне друге махом сељаке који су олако примили те револвере и дали се завести, суд их је ослободио, имајући у виду оно што су већ поднели, остајући подуже у истражном затвору. Хоћу да кажем да то није била нека навина ствар, да то није био само шверц или нека трговина са пакленим машинама или револверима, него да је то била збиља једна илегална организација, која је радила против наше државе. Један од наших несретних емиграната, неки Бркан, који је стално живио у Задру, ту скоро је осуђен ин контумацијом на смрт од стране Државног суда за заштиту државе а преко њега су ишла она пребацавања

бружја и експлозива и организовање разних атентата.

Исти г. сенатор је истакао такође, да избори нису били слободни, да је било сузбијања опозиције, да је опозиција тешко излазила на биралиште. У погледу слободе избора позната је чињеница да ни за једне изборе никада није речено да су извршени слободно, па је онда разумљиво што се чине приговори и за слободу последњих општинских избора.

При изборним радњама могло је бити и било је неисправности, грешака, кривица, па и сукоба са жртвама, што прати сваке изборе, и ради тога су прописане нарочите санкције за изборне грешке и кривице. И у колико их је било, оне су производ борбе партија, политичких струја и личности, које се борише за победу. Ако се за тим повео и какав службеник, то је изузетак, али и чиновници подлеже одговорности. Иначе они који изгубе увек се жале и не треба им наседати. Владан је специјално старали смо се да се обезбеди слобода избора, јер је за консолидацију прилика добро да и опозиција изађе на изборе и не послуша препоруке, даване са извесних страна за апстиненцију, те тако дође до њихове конструктивне сарадње по општинама, које и иначе у првом реду имају економски, па тек онда политички значај.

Изборна прогањања, борбе, па и кривице сукоба дешавали су се и у самој владајућој странци, па чак и између присталица и исте раније партиске припадности, а за то се бар не може рећи да су то власти или Влада хтели и желели.

Изборне се кривице расправљају, неправилно извршени избори ниште и нови одређују од стране надлежних форума и Министар се у то не меша, а свака листа имала је претставника у бирачком одбору.

Господин сенатор је рекао како сам се ја жалио на то, што се генерализују поједини случајеви које изврше понеки од органа ресора унутрашње управе, па је навео за пример скорашњи случај у Ужичкој Пожеги. Ја не знам на који он случај мисли, али држим да је мислио на случај где је по достави иначе два позната лица, извршено неколико претреса ради тобож прикривеног оружја. Истрагом се пријава показала као нетачна и учињена са нарочитим смером, али зато су обојица била кажњена са по 30 дана затвора, а и поступак старешине дотичног Среза узет је у разматрање и оцену да ли је олако наишао на интригу, ма да није лако прећи преко таквих саопштења познатих грађана с обзиром на одговорност старешине и последнице које из таквих претстављених чина могу произићи. Али како видите, господо, и ово је само случај, који заиста не треба генерализовати, али и случај, кад је већ поменут, показује и то, да се грешке могу десити и на овим као и на западним странама и да они не чине прогонне припадника овога или онога племена.

А сада морам још да се осврнем на приговор који је учинио један други члан овога дома из опозиције, т.ј. као да се хрватски чиновници запостављају, а да се други — Срби фаворизирају. Ја то, господо, морам да одбијем са највећом одлучношћу, јер при постављању а нарочито кад се одређују поједини чиновници на старешинске положаје, никад се нисам обазирао на то коме пле-

мену или којој вери дотични службеник припада, него сам увек гледао на то, да ли дотично лице одговара квалификацијама које закон тражи, са првенственошћу оних који имају боље дипломе, а при попуњавању старешинских положаја да ли по дотадашњем службовању и оценама има потребне подобности за дотичну службу и место.

И сам народ, господо, тражи доброг чиновника, без обзира коме племени или вери припада, што су ми у више прилика више чланова Народног претставништва, Хрвата иначе, истицали, залажући се за чиновнике Србијанце, који као да се боље опходе са народом и да је народ са њима задовољнији, без обзира што нису њиховог племена и њине вере. То долази по свој прилици отуда, што чиновници из ранијих граница Србије имају једну традицију у односу на широке народне масе, они се истих не либе, блиски су им и народски се опходе, док код других, иначе у сваком погледу ваљаних, има остатака некадањег бирократизма, који није увек у складу са народним осећајима и потребама, нарочито сада у сопственој народној држави и при тешким економским приликама, када народна интелигенција, чиновници нарочито, треба да буде у што тешњем односу са народом. Иначе, насупротив приговору г. сенатора да се хрватски чиновници запостављају, ја бих могао истаћи факт да у свима бановинама, које се са друге стране као српске означају, има на високим местима при банским управама Хрвата и као начелника и других највиших функционера, што вам је ономад истакао и један ваш колега, бивши бан, да је у његовој бановини имао два Хрвата за начелнике. А ја се тренутно не могу да сетим, да ли у остале три бановине има иједног Србина као начелника банске управе.

Жалим што сам о овоме морао говорити, али изазвати сматрао сам за потребно објаснити, да није онако како се господи учинило, гледајући често и само око себе.

Истакнуто је, даље, како се хрватске заставе прогоне, а српске толерирају. И то, господо, не стоји тако. Законом је забрањено истицати и имати племенске заставе. Власти не смеју да толерирају ни једне ни друге, и колико ја знам, ко се о тај законски пропис огреши, подвргава се одговорности без обзира ко је и шта је. И како бих ја или моји органи тобож толерирани обичне српске тробојке, када су оне скоро светиње, српске војничке заставе, под којима је створена Југославија, побожно савијене, уз чинодејство Онога, под чијом су командом исте летеле из победе у победу, а уз ридане свих који су томе значајноме чину присуствовали, који су под њима ратовали и породице оних, који су под њима гинули, велим побожно савијене и у миру остављене, да би заблистале југословенске, симбол јединства и изградње јединствене југословенске националне душе.

Част нека је прошлости, али гледајмо у лепшу будућност.

Један од г.г. сенатора помиње забрану организовања сељака, да је банска управа у Загребу забранила један такав покрет, а Министарство то одобрило. Почело се организовати сељаштво на класној основи, и са наговештајем класне борбе, а пошто је класна борба законом забрањена, то се нису могле такве организације одобрити. То

joш тим пре, што постоје земљорадничке и разне друге задруге у том правцу, у које може сељаштво да се уврсти и да дође до свога изражаја и заштите својих интереса.

Што се тиче примера који је г. сенатор овде поменуо као потребу за организовање сељаштва, онога случаја са млеком, које се у Савској бановини продавало онако јевтино, у томе правцу ишле су инструкције и из мога Министарства да власти помогну организацију млекарских задруга, како би сељаштво преко истих дошло до што бољих цена за своје продукте.

У погледу приговора једнога од г.г. сенатора из већине о мешању чиновника у партијске ствари, ја мислим да је и ту било несумњиво и претеривања и генерализација. Г. сенатор био је раније са једном депутацијом код мене. Ја сам их са слушао, али, господо, то су биле више партијске ствари у које Министар унутрашњих дела, а нарочито подручни органи не могу да се мешају и да их решавају. Зато су партијски форуми, и тако су упућени да се те расправе у том форуму и расправе. У томе крају постоје две организације. Једну води посланик, а другу сенатор. Ту долази до трвења. И једна и друга страна тражи интервенције, а за власти је најтеже снаћи се у таквим случајевима, које они као партијске треба да избегавају и по упуствима које имају. Али по негде ипак мора доћи до интервенције по самоме закону, и онда се једна страна увек жали. Ето, г. сенатор помиње и финансијске екзекуторе, као да су и они кажњавали његове присталице извршујући им екзекутивну наплату пореза. Ви знате како су се често слушале жалбе на екзекутивну наплату пореза, па су се жалили и г. сенатору, и он мисли да се то десило само његовим присталицама, а ја сигурно држим, да се исто поступало и са онима што су из друге партијске фракције, само се за њу г. сенатор не интересује.

Иначе, што је г. сенатор конкретно овде изнео о огрешењима чиновника о законске прописе и своје дужности, ја ћу то испитати и урадити што ми дужност налаже.

То сам, господо, сматрао за нужно да кажем у погледу приговора који су на ресор мога Министарства учињени. (Пљескање).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Pošto se niko više nije javio za reč oglašujem da je pretres Razdela VII budžeta Ministarstva unutrašnjih poslova završen. Prelazimo na glasanje. Glasće se sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji. Molim g. izvestioca da čita partiju po partiju.

Izvestilac Ljudevit Gaj čita partiju 328.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prima li Senat ovu partiju? (Prima) Oglašujem da je partija 328 primljena.

Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio ceo budžet rashoda Razdela VII — Ministarstva unutrašnjih poslova, i to od partije 329 do zaključno partije 372.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Oglašujem, prema tome, da je Razdeo VII budžeta — Ministarstvo unutrašnjih poslova prihvaćen većinom glasova.

Prelazimo na raspravu Razdela IX — budžet Ministarstva vojske i mornarice. Reč ima g. Ministar vojske i mornarice.

Министар војске и морнарице, армијски генерал Драгомир Ж. Стојановић: Господо сенатори, као што је познато, између броја војника под заставом у мирно доба и броја становника у држави треба да постоји једна сразмера. Та сразмера у многоме зависи од посебних географских, политичких и других прилика сваке државе, али у средњем она износи као 1:100, што би, применено на наше прилике, значило, да ми треба да држимо у карду просечно око 140.000 људи, рачунајући у овај број и старешински кадар. Међутим наше целокупно кадровско стање по буџету за 1934/35 годину једва прелази нешто преко 120.000 људи.

Даље, господо, постоји још једна сразмера која треба да нормира величину војног буџета. То је однос између величине укупног државног буџета и величине војног буџета. И тај однос, као и онај првопоменути, зависи поглавито од географског и политичког положаја земље, али, за мање-више нормалне прилике у томе погледу, он је као 4:1. Овим хоће да се каже: да од укупне цифре државног буџета око једна четвртина треба да иде на војне потребе. А ово опет значи, да војни буџет, с обзиром на величину целокупног државног буџета, треба да износи око две и по милијарде динара, што би у истини одговарало и стварним потребама наше војске и морнарице. Ова сума од две и по милијарде динара округло може се, дакле, сматрати као наш просечни буџет војске и морнарице, о чему сам детаљније говорио у Финансијском одбору Сената, упоређујући између осталог предлог буџета за 1934/35 годину са предатним буџетом и указујући на буџете неких страних држава.

Овај просечни, или да га тако назовемо нормални буџет војске и морнарице од две и по милијарде, оправдан је, господо, још из следећих разлога: што су у састав војне силе после рата ушла још два нова вида војне силе — морнарица и ваздухопловство, за чије је стварање било потребно много материјалних средстава, пошто су оба ова вида поглавито технички; што су се војска и морнарица, по природи саме ствари и по неминовној потреби, развијале постепено у свима правцима, како у погледу личног састава и континента регрута, тако, и нарочито, у погледу материјалних потреба; што су савремене потребе војне силе врло разноврсне и скупоцене, јер почивају највећим делом на савршенству технике и прогресу по свима гранама, те захтевају и велике кредите; и најзад, и као најважније, буџет од две и по милијарде био би оправдан и с погледом на наш географски и политички положај, који захтева добро организовану и опремљену војну силу као најбољу гаранцију наше безбедности и најјачи ослонац нашега мира.

Према томе, господо, војни буџет од 2½ милијарде динара не би се могао сматрати никако претераним; шта више, с обзиром на наше прилике, с једне стране, а с друге стране на напоре које у овом погледу чине друге државе око нас и у Европи, могло би се пре рећи, да би и такав војни буџет био једва довољан.

Међутим, изузетно тешке економско-финансијске прилике у којима се још налазимо и потреба за равнотежом државног буџета, биле су одлучујући фактор у одмеравању величине војног буџета и за 1934/35 годину. Те изузетне околности

сти захтевале су да и буџет војске и морнарице буде далеко испод нормалних потреба и да се изузетно сведе на једну милијарду и 943 милиона динара округло, дакле, да буде за пуних 57 милиона динара мањи и од овогодишњег буџета.

Ја морам, господо, да одмах изјавим, да овакав буџет не задовољава војне захтеве у потребној мери, а у толико мање, што је ово већ трећа година како се војсци и морнарици додељују знатно редуцирана средства, за које су време резерве у извесним мирнодопским потребама створене у току ранијих — бољих година најскрупулознијом штедњом исцрпљене. Овај буџет је, дакле, израз изузетних прилика у којима се моментано налазимо, па је логично да се и он онда сматра и разматра као изузетан буџет војске и морнарице.

Господо сенатори, изложићу сада, како стоји ствар са појединим гранама кредита.

Као опште, наводим, да су кредити по свима гранама, па и по свима буџетским партијама, у односу на сада важећи буџет, редуцирани.

Тако је код личних расхода учињена уштеда за 2 милиона динара округло. При овоме треба имати у виду, да су и у буџетској 1932/33 години лични расходи били редуцирани за 45 милиона и 533 хиљаде динара а у буџетској 1933/34 години за 26 милиона динара. Ово значи, да су лични расходи од 1932/33 буџетске године па до данас редуцирани за пуна 73 милиона и 500 хиљада динара, што јасно испољава нашу тежњу да се ови расходи сведе на најмању могућу меру.

Про личних расхода иде на плату и остале припадности официра, чиновника и подофицира, дакле старешинског кадра. Због тога се ови расходи, крај најбоље воље, не могу даље редуцирати, пошто би то захтевало редукацију старешинског кадра, чији формацијски број, међутим, није још ни достигнут, и ако је тај број строго одмерен с обзиром на праве потребе војне силе.

У предлогу буџета имамо и повећање броја старешинског кадра, у односу на садашње буџетско стање, за 271 официра, 54 војна чиновника и 317 подофицира. Ово повећање претставља прираштај нове генерације кадра поменутих категорија, али тај прираштај само привидно повећава стварно стање, пошто је расход у официрима, чиновницима и подофицирима у току једне године готово исто толико велики колико износи ово повећање.

Што се тиче кредита на материјалне и ванредне расходе, они су распоређени овако: на сувоземну војску долази једна милијарда и 22 милиона динара; на ваздухопловство 142 милиона и 170 хиљада; на морнарицу 120 милиона и 600 хиљада и на граничну трупу 15 милиона и 920 хиљада динара.

Величина кредита за сувоземну војску зависи у првом реду од предвиђеног ефектива и количина потреба за његово издржавање. У предлогу буџета за 1934/35 годину тај ефектив износи 104 хиљаде и 916 људи и то: 83.000 редова; 7.000 каплара; 9.594 подофицира; 3.998 питомаца разних школа и 1.324 активних музичара.

У вези са оним што сам већ у почетку изнео, овај број не одговара искуством утврђеној норми ефектива, па не задовољава ни наше потребе. Недовољност тога броја принуђава нас, да на штету

обуке и службе пуштамо војнике на дужа осуства нарочито преко зиме, само да бисмо могли кроз кадар провести цео годишњи контингент регрута.

Највећи део кредита за сувоземну војску иде на економске потребе, где спадају: људска и сточна храна, одећна и логорска спрема и гарнизонске потребе. За све ове потребе предвиђена је у предлогу сума од 384 милиона динара, која је мања за скоро пуних 300 милиона од оне која је била одређена буџетом за 1931/32 годину. Оволико огромно смањење економских трошкова за непуне три године могло је само донекле бити засновано на падању цена артиклима људске и сточне хране, а у осталом је оно просто наметнуто недовољношћу укупне суме војнога буџета. Овакво стање могло се до сада поднети једино захваљујући резервама у храни и оделу којима смо располагали од раније, али сада су те резерве утрошене, па ће се оскудица неминуно осетити.

Други по величини долазе кредити по артилериско-техничкој грани, који су намењени за одржавање и израду убојне спреме. Они износе 121,652.196 динара и они су у односу на овогодишњи буџет мањи за 11,581.531 динар.

Војна управа од увек се трудила, а нарочито од рата на овамо, после горких искустава стечених у рату са нестанком муниције; да развије нашу војну индустрију, те да, колико је то према нашим приликама могућно, будемо у стању да подмиримо наше убојне потребе не зависећи много у томе погледу од иностранства. У томе циљу знатно су проширени предратни Артилериско-технички завод и Барутана у Обилићеву, а искоришћене су и проширене и радионице за израду ратног материјала које смо наследили по ослобођењу у уједињењу у Загребу и Сарајеву. У овом погледу, гледајући на наша средства, урађено је до сада прилично, али разуме се да има још да се ради. Даљи развој у овоме правцу морао је да се обустави због недостатака средстава, па шта више није за сада могућно да се искористи ни близу цео капацитет рада поменутих завода и радионица, који би, да су срећније финансијске прилике, могли да запосле и знатно већи број радника.

На овај начин није, дакле, било могућно задовољити ни све потребе по артилериско-техничкој грани, него само оно без чега се апсолутно није могло проћи.

За инжењерско-техничке трошкове кредити износе 57,650.000 динара, а у односу на овогодишњи буџет мањи су за 3,750.000 динара.

И овде су праве потребе, разуме се, знатно веће. Јер, пре свега, ни изградња свих потребних касарни није потпуно завршена, а сем касарни долазе у обзир магацини за смештај убојне и остале спреме, која у колико се попуњава — захтева за смештај и потребне зграде. У овоме погледу потреба није подмирена, већ има још доста да се ради.

Поред овога, грађевине морају се и одржавати, јер ако се то пропусти, оне се излажу пропадану, па је неисправности после далеко теже отклонити и за то ће онда требати много више средстава.

Ове су потребе неопходне. Али има и других, врло важних, које се такође морају подмити из ових кредита. То су трошкови за утврђивање и

трошкови za nabavku inžinjerske spreme. U ovo me pogledu predviđeni krediti su nedovoljni, te će se morati u buduće povećati, naročito radi utvrđivanja, na čemu ima dosta da se radi.

Krediti po sanitetskoj strani predviđeni su u ovoj meri, koja će zadovoljiti najbitnije potrebe po ovoj strani službe u narednoj budžetskoj godini, pri čemu se na nabavku većih količina sanitetske spreme ne računa.

Gospodo, dolaze onda krediti za vazduhoplovstvo vojske. Oni iznose okruglo 142,170.000 dinara. Ni je bilo moguće da se ni vazduhoplovni krediti poštede redukcije u odnosu na sadašnju budžetsku godinu, te su i oni smanjeni za skoro 12 miliona dinara. Ovo smanjenje bilo je неизбежно obzirom na ukupnu sumu vojnog budžeta koju je поверени ресор могао добити, иако би иначе, према значају који vazduhoplovstvo има за нашу сигурност и с обзиром на потребу његовог даљег развоја, кредити за vazduhoplovство требали да буду само повећани, а никакo смањени. Ова потреба повећања не резултира само из потребе развоја vazduhoplovства, него и из околности, да се vazduhoplovни материјал непрекидно, и то врло брзо, усавршава, због чега и његова вредност у сразмери расте. Као доказ томе наводим: да је на пример данас брзина летења надмашила за читавих 100 километара на час брзину летења од само пре две године; да је такође и брзина узлетања у висине сада повећана за 2 до 2½ пута у односу на ову брзину од пре 2 године; да је моторна снага знатно повећана у последње време и да се сада прелази на металне аероплане уместо доскорашњих са мешовитом конструкцијом од дрвета и метала. Разуме се, да овај прогрес технике у vazduhoplovству повлачи за собом знатно увећање цена материјалу тако, да је најмодернији материјал скупљи за 70% вредности доскорашњег материјала.

Сем тога, господо, ваља имати на уму и усавршавање vazduhopловне службе у вези са оваквим напретком vazduhopловне технике. То усавршавање захтева дужу припрему и школовање летећег особља и уопште непрекидно вежбање у летењу; а уз то савршену организацију службе на аеродромима. А све то захтева повећање издатака, повећање које је међутим неоспорно потребно, колико ради одржавања летећег особља у пуној способности и извезбаности, толико и ради отклањања опасности, са којима је иначе скопчана летећа служба. Па ипак крај свих тешкоћа које vazduhoplovство мора да савлађује због редуцирања кредита у времену када ови, напротив, треба да буду повећани, чини се све што је могуће да се оно одржи на висини, у чему се, захваљујући пуном залагању особља и крајњем искоришћавању материјала а уз најекономичнију режију уопште, и успева. Међутим ће бити потребно, да се у будуће и vazduhoplovству осигурају већи кредити него што је сада случај, те да се помоћу ових и наше младе vazduhopловне индустрије изврши потребна попуна материјала.

Даље долазе кредити за морнарицу, који су показани у засебној глави а изnose укупно 167 милиона 821 хиљада динара, од чега за личне расходе иде 47,222.000, а на материјалне 120,600.000 динара округло. И ови су кредити смањени за нешто више од 4 милиона у односу на овогодишњи буџет

морнарице. Мора се, господо, признати, да са овим кредитима није могуће ништа учинити у погледу потребнога развоја наше морнарице; они су једва довољни да одрже садашње њено стање, с којим ми не можемо да се миримо за дуже време. Ово већ ни с тога разлога, што није потребно само одржавати материјал, него га делимично, због дотрајалости, и обновити, а да и не говоримо о потребним новоградњама, које су одавно у плану. У овоме погледу ми знамо шта нам и како ваља радити. За то постоји утврђен план, израђен на основи дубоке студије свих оних елемената који су од утицаја на овако или онако решење питања о изградњи наше морнарице, — план који одговара нашим потребама и приликама. И ми смо били отпочели са извршењем тога плана, поред осталог и набавкама подморничких јединица, а потом и разорача »Дубровник«. Али даље спровођење овога плана, који је тако био у пуноме току, онемогућено је због насталих тешких финансијских прилика, при којима смо се морали привремено да одрекнемо даљега рада у овоме правцу до бољих дана. Јер, господо, ако целокупна војна сила мора, за извесно време, да изиђе на крај са ограниченим и недовољним средствима, онда је сасвим природно било да се од свакога њенога дела одузме оно што није битно за његов опстанак и живот, макар како да је иначе за будућност важно. При томе редуцирању одмеравало се што се боље могло, па ипак се није могло проћи а да се и од морнарице не откину она 4 милиона, и ако иначе њој треба повећати кредит, и то у знатној мери. Али ако се за сада овако морадо и мора радити, водиће се рачуна, да се морнарица дотира јачим средствима чим то буде могуће, те да се обезбеди не само њено даље одржавање, него и њен постепени развој, према утврђеном плану.

Најзад да поменемо и кредит за граничну трупу, који су, као и код морнарице, показани у засебној глави у предлогу буџета.

Кредити за граничну трупу укупно изnose 110 милиона 223 хиљаде динара округло, од које суме на личне расходе долази 94 милиона и 303 хиљаде, а на материјалне расходе 15 милиона и 920 хиљада динара.

У односу на овогодишњи буџет, и кредити за граничну трупу, узевши укупно смањени су за 2 милиона и 18 хиљада динара округло.

Од свога поновног формирања у 1923 години гранична се трупа постепено развијала, према величини буџетских кредита, тако да у 1934-35 години улазимо са 8.381 граничаром, у који се број рачуна и старешински кадар. — Али и ако је бројно стање граничне трупе повећано, оно још није потпуно довољно за обезбеђење с обзиром на наше прилике и дужину границе која износи 2.600 км. С тога се гранична трупа, према потреби, појачава и војницима сталног кадра, што је предвиђено и у овом буџетском пројекту.

Материјални расходи граничне трупе, као што је напред речено, изnose свега 15 милиона и 920 хиљада динара и они су неопходно потребни за подмицање олећних гарнизонских, грађевинских и осталих материјалних потреба. Ови су кредити предвиђени у минималном износу, а велики део грађевинских радова и подизање телефонских линија врши се у режији, помоћу радне снаге самих граничара, те се у томе погледу постижу знатне уштеде.

Уверен сам да су господа сенатори из овога

излагања могли увидети, да су кредити, којима ће војна сила располагати у 1934-35 години најштедљивије одмерени и да се у њиховој редукцији ишло у истини и буквално до граница крајње могућности. Према томе, никаква даља редукција, ако би се она и хтела, не би била изводљива, пошто би то већ осетно тангирало у неповољном правцу ваљаност и спрему наше војне силе. Али не само то, него се већ и овакво стање не би могло за дуже подносити без штетних последица, пошто додељена средства нису потпуно довољна да обезбеде нормалан живот и деловање војне силе ни овакве каква је, а да и не говоримо о њеном постепеном развоју, који није потпуно довршен, а који је међутим природан и кога намећу садашње прилике.

Господо, ако је нама потребна довољна јака војна сила за одбрану наше безбедности и гаранцију нашега мира — а уверен сам да сви овде тако мислимо — онда ми морамо подносити и одговарајуће материјалне жртве за држање и спрему такве војне силе. Не смемо стога, чак и у овим зајста тешким финансијским приликама, претеривати у штетњи у овом правцу за дуже време, пошто би то могло имати тешких последица за нашу будућност. И зато, уверен да ће се одбрани земље, чим то прилике допусте, дати моћнија финансијска средства за њене задатке, него што су садашња, ја молим Сенат да прими без смањења овај минималан буџет војске и морнарице за 1934-35 годину. (Бурни аплауз и узвици: Живела војска!)

Претседник др. Љубомир Томашић: Реч има сенатор г. др. Ђура Котур.

Др. Ђура Котур: Господо сенатори, нека ми буде дозвољено да у овој прилици, када се претреса буџет Министарства војске и морнарице, проговорим неколико речи о најновијој и најмодернијој саобраћајној грани — о нашем ваздухопловству, које по позитивним законским прописима улази у ресор Министарства војске и морнарице.

Господо сенатори, само народи са развијеним смислом за поморство могли су имати јаке морнарице, а само народ са развијеним смислом за летење може имати јаку авијацију. Стварање таквог расположења, развијање смисла за ваздухопловство, треба да се стави на чело програма наше државне аеронаутичке политике.

Једини и најбољи начин да се за што краће време створи авијатички дух у једној земљи, лежи у што широкој примени тако званог цивилног ваздухопловства, у коме ваздушни саобраћај и аероспорт, са организовањем приватних пилотских школа, долазе на прво место.

Развијеном саобраћајном мрежом, многобројним центрима за летење и аеродромима, пружа се могућност за летење широкој публици и буди се код људи интерес за ваздухопловство. Број ваздушних путника и ваздушних спортиста постепено и стално расте. Све чешћа појава аероплана, све ближи додир са ваздухопловством полако чине своје. Употреба авиона се умножава, јавља се урођени нагон за такмичењем.

Развијен ваздушни саобраћај даје живљи темпо пословном животу. Пословни свет и пошта не могу се више без њега ни замислити. Ваздушна мрежа постаје међународна спона првог реда. У земљама са сиромашним комуникацијама она на најсрећнији начин решава везу између појединих

крајева, а постоји и велики фактор у развијању туризма.

Вршећи службу по сваком времену и у свако доба године и дана, цео овај организам достиже дотле непознату перфекцију. Уз помоћ радиотелеграфских и метеоролошких сервиса, ваздушна пловидба са тако увежбаним и опробаним људством, са таквим летећим материјалом, са тако сигурном применом свих модерних, техничких новина, престаје бити локомоција зависна од атмосфере. Над ваздухом је обезбеђена потпуна превласт.

Шта то значи за саму одбрану земље — није потребно наглашавати. Довољно је потсетити:

1 — да је на конференцијама за разоружање тражено да се саобраћајна авијација уврсти у ред офанзивних оружја.

2 — да је Немачка, поред свих напора савезника, могла врло лако да се брани, понављајући неуморно да њена цивилна авијација има чисто културну и привредну мисију и да би се далеко отишло ако би се створило преседајући укидањем једне културне установе из разлога што она може наћи примене и у рату.

Са умножавањем саобраћајних аероплана и саобраћајних линија, са умножавањем пилотских школа, где се брзо и лако учи летети, свет се навикава на ваздухопловство. Ваздухопловство продира у приватни живот људи, постаје неопходно, престаје бити једна вештачки одржавана организација и постаје природна потреба читавог народа.

Летење, конструкција аероплана и мотора, организација саобраћаја, аеродрома, аерологије, радиотелеграфије, метеорологије — то су нова поља националне активности, на којима и наука и привреда налазе најкориснију примену. Све то скупа узев јесте „опште ваздухопловство“ у коме лежи неисцрпан извор и за мирнодопску и за ратну експлоатацију ваздуха.

Од свих земаља Америка је прва схватила значај општег ваздухопловства.

У Америци има 6.000 приватних аероплана. 600 саобраћајних аероплана прелете сваког дана по 240.000 км. Ти саобраћајни аероплани прелете у једној години више но цео остали свет скупа. Пола милиона путника годишње путује редовним ваздушним линијама. Дужина ваздушне мреже износи 81.000 км. Хиљаде тона робе и поште преносе са аеропланима за неколико сати на годне дистанције. 250 км. на сат лете амерички саобраћајни аероплани. 2000 организованих аеродрома, 4000 помоћних терена претстављају грандиозну концепцију и организацију, коју свет још није видео, коју нико није могао пре неколико година ни замислити.

То је успех народног генија и резултат једне мудре државне политике.

Америка је данас земља, чије је ваздухопловство добило своје природне контуре. Тамо је створен ваздухопловни дух читаве нације. У стварима ваздухопловства Америка има да води остали свет и да предњачи свима. У Европи ствар стоји другачије. Цивилна авијација развила се успешно само у побеђеним земљама.

Према версаљском уговору Немачка је могла стварати само цивилну авијацију. Благодарени томе она је данас од свих земаља у Европи најближа тренутку када ће се цео немачки народ једног дана осетити »децом ваздуха«. Победници напротив

уложили су енергију и средства у ваздушно оружаре, не поклањајући ни издалека потребну пажњу цивилном ваздухопловству. Специјалан случај представља С. Русија. Ова земља, ни победник, ни побеђена, могла је решити проблем слободно без икаквог притиска према својој схватању. У њој се поклања подједнако пажња и цивилној и војној авијацији. По многим индикацијама изгледа да је тамо ратни ваздухопловни потенцијал на вишем нивоу но у ма којој другој од осталих европских земаља.

Резултати Америке, Немачке и С. Русије отворили су најзад очи целој свету. Прво у Великој Британији, за њом у Француској, Италији, а од 1925 године у већини европских земаља; чине се врло озбиљни напори да се изгубљено време надокнади.

Процентуално изражени буџети за цивилну авијацију према целокупним ваздухопловним буџетима односе се у појединим европским земаљама овако:

Немачка 100%; Аустрија 100%; С. Русија 36%; Чехословачка 30%; Белија око 25%; Пољска 11,9%, Шпанија 11,5%, Холандија 9,5%, Француска 9,2%, Италија 7,2%; Југославија 3,4%; а ево шта дају за цивилно ваздухопловство поједине земље:

Француска 527.000.000.— динара; Италија 222.000.000.— дин.; Белгија 131.000.000.— динара; Пољска 67.000.000.— дин.; Чехословачка 61.000.000 динара; Аустрија 18.000.000.— динара; Румунија 18.000.000.— динара; Југославија 9.000.000.— дин. Што се тиче Југославије, остало је стање без озбиљних промена још од 1927 године.

Као што нам ове цифре показују, ми смо и апсолутно и релативно на последњем месту и то далеко иза свих осталих. Наша држава у питању потпомагања општег ваздухопловства не иде за примером осталих земаља. Она представља један и једини изузетак. Сразмерно узев да се ограничимо само на пријатеље и савезнике, Французи одвајају од општег ваздухопловног буџета за цивилну авијацију близу три пута, Пољаци око четири, а Чехословаци близу десет пута више него ми. Апсолутно, буџет за цивилну авијацију Чехословачке и Пољске осам пута је већи но наш. Према ваздухопловним буџетима осталих европских земаља ми смо седми по реду величине буџета за војно, а четрнаести за цивилно. Овако аномално стање од највеће је штете баш за снагу наше ваздушне одбране.

Искуство других учи нас, да у питању потпомагања општег ваздухопловства, полумере су осуђене на неуспех. Тамо, где се систем потпомагања цивилне авијације од почетка спроводио у великим размерама, после неколико година процес је био завршен и те земље имају данас позитивне резултате: Америка, Немачка, С. Русија, Канада. На против земље, које су поступале без одређеног програма и са недовољним средствима, узалуд су трошиле труд и новац. Данас нема више ни једне земље, осим наше, где би буџет за цивилну авијацију био испод једног минимума, испод кога не може бити ефекта. Распоред нашег ваздухопловног буџета јасно показује да смо се ми спустили и испод »полумера«. Грешка је учињена у самом почетку. Још првих година одређени буџет био је испод неопходног минимума. Доцније — по познатом обичају — овај буџет није подигнут на потребну висину већ је неосетно повећаван сваке године.

Али како је почетна сума била недовољна, то на овај начин десенијама наш буџет не би могао достићи потребну висину.

Међутим ми смо изгубили много времена, па ако желимо поправити учињену грешку, онда морамо цивилној авијацији ставити одмах на расположење потребна средства. За прогресивно повећање нема више времена.

Војно ваздухопловство би можда могло одвојити 6,6% од свог буџета. Тиме би се буџет цивилне авијације попео од 8,5 на 25 милиона. То би још увек било близу трипут мање но у Пољској и Чехословачкој, али то би било довољно за прво време, да се бар организовање ваздушног саобраћаја, оснивање приватних пилотских школа и развијање аероспорта крену са мртве тачке. Разумљиво је што под оваквим околностима наша цивилна авијација не може да се пореди с осталим, иако иначе наш народ има неоспорно урођеног смисла за летење.

После 10 година пропаганде ми располажемо тек једном десетином туристичких аероплана. Приватних пилотских школа немамо. У нашу авијацију ступају младићи, који у већини случајева нису ни сели пре тога у аероплан. Аеродроми се могу на прсте избројати. Једрилички курсеви тек почињу свој рад.

Чехословаци и Пољаци међутим, располажу већ данас великим бројем приватних аероплана и пилота. По 150 приватних пилота са туристичким дипломама имају и Чехословачка и Пољска. 149 туристичких аероплана има Чехословачка, а 125 Пољска. Осим тога обе земље одликују се великим напретком на пољу једриличарства. Нарочито је важно уочити огроман прогрес у току последње две године, тако да се у блиској будућности очекују са сигурношћу још далеко већи резултати.

Наш ваздушни саобраћај, после 5 година одличног рада у погледу сигурности и правилности саобраћаја, мора да умањује своју већ минималну активност. Укидају се најважније земаљске линије. Због ограничене субвенције наш домаћи ваздушни саобраћај обуставља рад у рану јесен. И док његови аероплани леже у хангарима, експлоатација нашег ваздуха уступа се Немцима.

У 1931 години — години далеко интензивнијег саобраћаја но што је случај са 1933 годином

Пољаци су прелетели	1.440.489 км.
Чехословаци су прелетели	1.062.090 км.
Ми смо прелетели	259.321 км.
У 1932 год. према досадашњим подацима:	
Пољаци су прелетели	1.330.000 км.
Чехословаци су прелетели	1.036.000 км.
Ми смо прелетели	237.612 км.

Чехословаци имају 66 саобраћајних пилота и 50 саобраћајних аероплана, Пољаци имају 23 саобраћајна пилота и 30 саобраћајних аероплана; ми имамо три пилота и 7 саобраћајних аероплана.

Овакво стање утицало је и на нашу домаћу индустрију, и она је изгубила интерес за опште ваздухопловство.

Наше фабрике, у колико раде, ограничиле су се на извршење дугорочних уговора за фабрикацију војних аероплана. За то време у Чехословачкој и Пољској цветају индустрије првога реда. Оне с успехом данас конкуришу страним индустријама. Први и главни узрок оваквој рђавој ситуацији лежи у несхватању правог значаја општег ваздухопловства. Други узрок лежи у отсуству једног

одговорног шефа општег ваздухопловства, који израђује програм и има могућност да за остварење тог програма обезбеди потребна средства.

Командант ваздухопловства, који данас управља целокупним ваздухопловством земље, поред потпуног схватања потребе подизања цивилног ваздухопловства није у могућности да своје идеје спроведе у дело, јер су његова права и средства врло ограничена.

Ово су два оновна узрока што у колу европских држава ми једини и нехотично управо спречавамо развијање нашег ваздухопловства, ускраћујући му већ неколико година минимална средства за опстанак и развој.

Да би се овакво стање, врло опасно за судбину нашег ваздухопловства, поправило, потребно је:

1 — Да ваздухопловство има могућност преко свог шефа (команданта, министра, секретара) директно, а не преко министара других ресора, да обезбеђује средства за спровођење једног утврђеног програма.

2 — Да тим програмом буде обухваћено као нераздељива целина опште ваздухопловство, у коме ће цивилно ваздухопловство бити схваћено као спона између народне енергије и војног ваздухопловства, а војно ваздухопловство као синтеза и крајњи израз опште народне ваздухопловне снаге.

Господе, ми смо у дну душе мирољубив народ. Ми не желимо ниције, али ни своје не дамо. Ми нећемо рат, али за њега морамо бити спремни, а један од најважнијих можда и пресудних елемената будућег рата, јесте ваздушна одбрана, чију ће резерву чинити цивилна авијација. Не смемо више пропустити ни један тренутак у раду на систематском развијању нашег ваздухопловства, јер нам то императивно налаже пијетет према сенима стваралаца ове земље. То дугујемо данашњим и будућим поколењима. Ми имамо прворазредне авијатичаре, који су пренели славу нашег ваздухопловства далеко преко граница наше земље. Ми смо с правом горди на њихове урођене авијатичарске способности, на њихову срчаност и одважност, па нам се у толико више и намеће дужност, да авијацији збринемо потребна финансијска средства за непрекидно систематско изграђивање нашег цивилног ваздухопловства упоредно са војним.

Имајући пуну веру у непосредног старешину наше народне одбране, нашег врло поштованог г. Министра војске и морнарице, ја ћу са нарочитим задовољством гласати за буџет његовог ресора, јер ни за тренутак не сумњам, да ће макар и из накнадних кредита наћи средства за примерно помагање развоја нашег цивилног ваздухопловства. (Аплауз).

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. Министар војске и морнарице.

Министар војске и морнарице, армијски генерал Драгомир Ж. Стојановић: Господо сенатори, дозволите ми да вам ствар претставим, па ћете видети да није тако трагична као што је уважени г. сенатор изнео.

Што се тиче излагања г. сенатора Котура у погледу материјалних средстава која се предвиђају у буџету Министарства војске и морнарице за потребе и потпомагање цивилне авијације, ја желим на првом месту да изразим захвалност г. сенатору на интересовању које је и овом приликом покљонио нашој авијацији као њен стари и осведочени поборник.

Морам међутим у извесној мери да употпуним податке којима је располагао г. сенатор у томе погледу. Наиме не треба изгубити из вида да се издаци на цивилну авијацију чине у три разна облика. У прву групу долазе буџетске ставке из партије 419, где позиција седма обухвата издатке на општу режију и одржавање цивилног ваздухопловства, а позиција 8 накнаде друштвима за ваздушни саобраћај и потпору спортске авијације.

У току последњих година укупан износ ових двеју позиција на цивилну авијацију износио је:

за буџетску 1927/28 годину	6,200.000 дин.
” ” 1928/29 ”	5,600.000 ”
” ” 1929/30 ”	7,300.000 ”
” ” 1930/31 ”	8,800.000 ”
” ” 1931/32 ”	11,000.000 ”
” ” 1932/33 ”	9,000.000 ”
” ” 1933/34 ”	9,116.609 ”
” ” 1934/35 ” предвиђено	9,359.215 ”

Из овога се види стална тежња Министарства војске и морнарице да се буџет цивилне авијације поступно подигне до оне мере која одговара њеном значају, водећи при томе рачуна и о нашим другим потребама као и о финансијским могућностима.

Али, услед насталих финансијско-економских тешкоћа и узастопних врло осетних редуција како општег државног буџета тако и буџета Министарства војске и морнарице, морало се застати у овом повећању издатака на цивилну авијацију, који су, како се види, за сада устаљени на округло 9 милиона годишње.

Другу групу издатака на цивилну авијацију чине издаци на изградњу ваздушних пристаништа и аеродрома за ваздушни саобраћај и спортску авијацију, са свима потребним уређајима као што су: станичне зграде, хангари са одговарајућим анекским грађевинама, затим подземне цистерне за бензин, радионице за одржавање и оправку летећег материјала, аутогараже, као и одговарајуће мреже путева, канализација и електричних инсталација.

Издаци на ове изградње издвајају се из одговарајуће партије буџета команде ваздухопловства војске за изградњу аеродрома и њихових уређаја, и у току последњих 8 година на изградњу тих грађевина и инсталација за потребе цивилне авијације издато је око 35 милиона динара.

Најзад трећу групу помоћи цивилној авијацији чини помоћ у природи која се даје Аероклубу Краљевине Југославије у виду летећег материјала — аероплана са моторима, резервних мотора и резервних аеропланских и моторских делова, алата за њих итд. а који се материјал издваја из школског још употребљивог летећег материјала команде ваздухопловства војске.

Финансијским законом за 1933-34 буџетску годину одобрен је издатак таквог материјала Аероклубу у износу 18 школских аероплана са моторима, 15 резервних мотора и осталог материјала у укупној вредности око 5 милиона динара, а скоро толика иста количина и исте вредности предвиђена је и овим Финансијским законом за идућу буџетску годину. Додајући ове суме буџетским ставкама позиције 7 и 8 из партије 419 у округлом износу преко 9 милиона динара годишње, види се да се на цивилну авијацију у току 1933-34 и 1934-35 године

даје преко 14 милиона динара годишње, која се сума још повећава издатцима учињеним односно предвиђеним на грађевине за цивилну авијацију. Из овога се јасно види, да је Министарство војске и морнарице при трогодишњим узастопним и врло осетним редуцијама свога буџета, чинило велике напоре да оне што мање погоде цивилну авијацију. И тако, док је буџет Министарства војске и морнарице редуциран за преко 20%, а буџет војног ваздухопловства за око 25%, у односу на доба пре избијања финансијско-економске кризе, издатци на цивилну авијацију не само што нису претрпели никакву редуцију, већ су у току последње 2 године у приличној мери и повећани. Ја и сам сматрам, међутим, да и оволика средства нису довољна за шири и потпунији рад на подизању наше цивилне авијације и да многе друге државе дају знатно веће суме на ове сврхе. Јер добро развијена цивилна авијација даје двоструке користи. Са једне стране она би омогућила нашој држави, да заузме оно место, које јој припада у међународној мрежи ваздушног саобраћаја и да унутрашњи ваздушни саобраћај развије бар у тој мери, да са главним центрима привредног, административног и културног живота наше отаџбине повеже бар оне њене најудаљеније крајеве, који за сада располажу најслабијим и најспоријим комуникацијама и везама, као што су на пр. Зетска, Приморска а делом и Дринска бановина. Са друге стране само довољним развојем саобраћајне и туристичке авијације ми ћемо моћи развити у нашем народу ваздухопловни смисао и дух, који су први предуслови за постојање и развијање једног доброг војног ваздухопловства.

Међутим буџет Министарства војске и морнарице, обзиром на потребе већ постојећег организма државне оружане силе, поставља несавладљиве границе у којима се мора кретати војна управа при подмирењу својих потреба и остваривању својих планова. Стога, док још устрају садање финансијско-економске прилике, мораћемо се задовољити и са овако ограниченим средствима за цивилну авијацију, која су средства, како у садашњој буџетској години тако и за идућу годину осетно већа него у ранијим буџетским годинама.

То пак доказује напоре Министарства војске и морнарице, да нашој цивилној авијацији укаже што већу помоћ и поред осетног смањења укупних финансијских средстава, која му се стављају на расположење. Оно ће у тим напорима устрајати и у будуће вршити своју дужност до крајњих граница могућности, како то заслужују и велики значај цивилне авијације и наши неуморни поборници на овоме значајном пољу. (Пљескање).

Претседник др. Љубомир Томашић: Има реч г. Драговић.

Милутин Драговић: Господине Претседниче, ја предлагам да се буџет Министарства војске и морнарице прими акламацијом. (Сложни узвици: Прима се акламацијом!).

За овим је Сенат једногласно примио цео буџет расхода Раздела IX — Министарства војске и морнарице, и то од партије 396 до закључно партије 479.

Претседник др. Љубомир Томашић: Господо сенатори, према томе оглашујем да је Раздео IX буџета — Министарство војске и морнарице једногласно прихваћен.

Сада прелазимо на расправу Раздела XV бу-

џета — Министарство социјалне политике и народног здравља.

Реч има г. Министар социјалне политике и народног здравља.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj: Gospodo senatori, živimo u doba dubokih preobražaja i potresa u socijalnoj i ekonomskoj strukturi sveta. Nove forme privrede i novi oblici socijalne organizacije društva izbijaju sa elementarnom silom. Privatno gazdinstvo je u krizi i svojim apelom na zajednicu, na državu, pobija samo svoju opravdanost. Individualni interes, privatna inicijativa, nije više dovoljna pokretna snaga za privrednu mašineriju ni u spoljnom ni u unutrašnjem privrednom životu. Zloupotreba kredita, podizanje carinskih barijera, izrazita težnja za autarkijom kvari međunarodnu ekonomsku solidarnost, koči u međunarodnoj zajednici korisnu razmenu dobara a i dovodi u pitanje značaj slobodne privrede. Stagnacija u međunarodnim privrednim odnosima prenosi se automatski na unutrašnju pijacu. Pojedinaц gubi sposobnost za privredu i sloboda privređivanja postaje sve više jedino iluzorno pravo. To znači da trgovina ne može davati više svoju ekonomsku funkciju i sve jače iskrsava potreba za prinudnim merama u raspoređivanju dobara. Načelo ekonomske dobiti ustupa ideji socijalne koristi. Sve manji je broj i sve tanji je sloj onih, koji se mogu pojaviti na areni slobodne utakmice. Čoveka, koji ne može više sam sebi pomoći, mora da spasava socijalna država.

Zato je razumljivo, da se država sve više i više stavlja u službu socijalne politike sa celim svojim aparatom. To se ne dešava samo u inostranstvu, to se vrši neprimetno ali gvozdenom nuždom i kod nas. Mere za zaštitu zemljoradnika, zakonodavstvo o bankama, javni radovi su izrazito socijalnog karaktera, ali prevazilaze program jednog Ministarstva socijalne politike. Država nije više samo čuvar spoljašnje i unutrašnje bezbednosti. Ona postaje i poslodavac i hranilac svoga naroda. Odatle njena dužnost da deli svojoj deci nasušni hleb jednakom merom u toj velikoj zadruzi, u kojoj ima svaki član jednaku dužnost za rad i jednako pravo na hleb. Trgovac, bankarac, industrijalac, zanatlija, poljoprivrednik, ne samo nezaposleni radnik traže od države socijalnost. U takvim momentima možemo samo da žalimo, da smo u ranijim sretnijim vremenima vodili svi premalo socijalnu politiku.

Varaju se oni, koji misle da problemi socijalne politike ne postoje za nas, koji se predavaju iluzijama, da smo agrarna zemlja, sa tri četvrtine samohranog zemljoradničkog žiteljstva. U našoj zemlji je već sada do krajnjih granica rasparcelisan posed. Saobraćajne nedaće i kulturno stanje naroda onemogućavaju intenzivnu obradu zemlje. Zatvoreno kućno gazdinstvo ne udovoljava potrebama familije, mora se preći na proizvodnju za tržište, za novac. Sve to u doba, kad se na tržištu pojavljuju sve moguće smerne slobodnoj trgovini a nema ni pravih gradova i prema tome ni pravih gradskih potrošača. Pored krize u svetu, imamo i našu domaću krizu, krizu usled našeg primitivizma i socijalno-ekonomske zaostalosti. Nema sumnje, da je naš osnovni problem — spasavanje sela. Moramo ga podići kulturno i ekonomski tako, da obezbedi zdrav opstanak što većem broju našeg stanovništva. Ali se to ne da zamisliti bez razvitka naše gradske privrede. Kolikogod sam seljački sin, i znam da je srž našega naroda, izvor njegove

snage i njegova budućnost, naš seljak, ne mogu da razumem one, koji spasavajući selo hoće da ubijaju varoš. Nama je potrebna varoš, nama su potrebni industrija i zanati, koji će trošiti viškove seoskog gazdinstva, koji će davati poticaj za nove i unosnije vrste seoske proizvodnje i koji će, pre svega, apsorbovati višak seoske radne snage. Bez toga biće nama kuća doskora pretesna i jedini će nam biti spas u emigraciji. Ali emigracija, gospodo senatori, to je jedna blaža forma trgovine robljem i mi ne možemo danas da rešavamo naše krize, kao nekadašnji nemački kneževi, koji su prodavali svoje državljane u engleske stranačke legije. Socijalna politika je zato tu, da spasava našega seljaka, kada je pomoći najviše potreban, kad prelazi u varoš i postaje radnik. Zato je, gospodo, kako varoška privreda, tako i socijalna politika potrebna seljaku. Sve dotle dok ne postignemo ravnotežu između gradske i seoske privrede u zemlji, biće naši najboljniji socijalni problemi pitanja smeštaja viška seoskog stanovništva. Taj stalni priliv sa sela obeležava najviše naša dva glavna socijalna problema: nezaposlenost i emigraciju.

Sa tog stanovišta imao je pravo uvaženi gospodin senator Banjanin, kad je ukazao na činjenicu, da se kod nas ne može govoriti o 400.000 do 500.000 nezaposlenih radnika. Ne možemo smatrati u zapadnoevropskom smislu nezaposlenima one seljake, koji se godišnje, prema konjunkturama, u većem ili manjem broju pojavljuju na radnoj pijaci. Radi toga ima i broj 150.000 manje osiguranih radnika prema godini 1930 samo jedno relativno značenje. Broj stvarno nezaposlenih radnika ne može se ustanoviti ni u zemljama sa sistemom osiguranja protiv nezaposlenosti, a pogotovo ne u našoj zemlji sa sezonskom i poljoprivrednom industrijom, gde je često puta nemoguće objektivno konstatovati da li je radnik zaposlen ili nije. Ali brojke osiguranja radnika i brojke Javnih berzi rada, koje utvrđuju, da je godine 1930 prošlo kroz berze rada u zemlji 150.939 radnika i nameštenika a 1933 309.000 sa padom broja uposlenja od 44.872 na 35.321, pokazuju ipak ozbiljnost sadašnje situacije na radnoj pijaci. U takvim prilikama velika su blagodet naše berze rada, koje ne pružaju doduše veliku ali pružaju brzu pomoć i koje su za 5 godina svog opstanka ipak izvršile jedan vanredan i organizatorski i socijalni zadatak. A što je glavno: izdale su 33 i pol milijona dinara.

Moram odati puno priznanje mojim prethodnicima, koji su u sretnim vremenima mislili na crne dane i omogućili ovoj ustanovi, da danas, u trećoj godini krize, može da traži od narodnog zastupništva ovlašćenje za potrošćenje pomoći nezaposlenim radnicima iz svojih sopstvenih sredstava. Iz istih razloga mislim, da se nije grešilo, kad su u svim važnim centrima naše Kraljevine, inicijativom i sredstvima naših Berza rada, podignuta radnička konačišta i radničke kuhinje — u Beogradu, Novom Sadu, Somboru, Zagrebu, Sarajevu, Banjaluci, Splitu, Sušaku, Ljubljani, Mariboru, Osijeku itd. preko kojih se danas, u ovim teškim vremenima, može ukazivati najnužnija pomoć nezaposlenom svetu. Ako navedem, da su Berze rada u nekim mestima preuzele celokupno posredovanje rada u svoje ruke i postigle i na tom polju zamerne rezultate i da će novo ovlašćenje omogućiti njima, da se jače postaraju za kvalifikovane radnike i intelektualce i javne radove, mislim da sam dao dokaz da je njihov razvitak stalan i zdrav.

Zbog osetljive nezaposlenosti, ne možemo se ra-

dovati, da broj iseljenika pada. U godini 1933 iselilo se je iz naše zemlje 9.000 lica, od toga 6.500 u Francusku i ostale evropske zemlje a ostatak preko mora. Pre rata iseljavalo se je iz naših krajeva do 50.000 lica godišnje. Prohibitivne mere protiv doseljavanja u svim državama sveta otežavaju situaciju na našoj radnoj pijaci. Kriza u inostranstvu izražava se također u prilivu iseljeničkih uštedevina, koji je u prvim godinama posle ujedinjenja iznosio gotovo milijardu na godinu, dok je 1932 godine spao na 300 miliona dinara. Mesto toga morala je iseljenička služba izdati znatne sume za repatriranje siromašnih naših građana, a pojavljuje se sve preča potreba, da našim iseljenicima priskočimo u pomoć sa jednom širokoteznom pomoćnom akcijom.

Ali nezaposlenost — koja će jednim delom ostati naša kronična pojava — ne može se lečiti opasnim sredstvom iseljavanja, već kolonizacijom i sistematskim javnim radovima. Kolonizacija ne spada u krug rada Ministarstva socijalne politike i mislim, da se je u postojećim prilikama već sada postigao maksimum efekta. Velikih kompleksa zemlje za kolonizaciju više nema a intenzivna kolonizacija biće moguća tek sa podizanjem opšteg privrednog i kulturnog nivoa zemlje. Sve snage sam za to usredsredio na javne radove i smatram za jedan od najvećih uspeha Kraljevske vlade, da je Uredbom od meseca novembra 1933 godine o izvodenju javnih radova stvorila stalna sredstva a time i mogućnost za sistematsko sprovođenje javnih radova. Pomoću centralnog i banovinskih fondova ući će znatna sredstva u narod, koji će ove pomoći odradivati kod kuće, odnosno u najbližoj okolini. Ako dodam, da je zakonom o naknadnim i vanrednim kreditima za godinu 1932/33 odobreno 50.000.000.— dinara za javne radove, nezaposlene radnike i sirotinju, izdato 4.000 uputnica za prevoz hrane uz popust od 75%, da je krajem prošle i početkom ove godine razdato daljih 1950 uputnica sa popustom od 50%, 600.000 dinara za pomoć nezaposlenim radnicima i deci, i da će ovih dana biti odobreno daljih 1776 uputnica, mislim da ne preteravam, ako kažem, da je u datim prilikama učinjeno mnogo pozitivnoga da se pomogne radnom narodu u sadašnjem izuzetnom času.

Na ovome mestu potrebno je da kažem nekoliko reči i o stranim radnicima i nameštenicima zaposlenim u našoj državi. Ovo se pitanje brižljivo proučava u područnom mi Ministarstvu sa svom delikatnošću i važnošću po naše interese i moram da priznam da se pri njegovom definitivnom uređenju mora da vodi računa o raznim obzirima, na ime: o raznim odredbama konvencija koje imamo sa drugim državama; o broju naših radnika zaposlenih u drugim državama; o tome da je dosta veliki broj njih koji su rođeni i od duže vremena nastanjeni na teritoriji naše države; kao i o stvarnim potrebama naše industrije.

Pri izdavanju dozvola za strane radnike i nameštenike postupa se dosta rigorozno. Dozvole do godinu dana izdaju banske uprave a preko godinu dana područno mi Ministarstvo. Pri donošenju odluka pribavlja se mišljenje od nadležne Berze rada i Radničke komore, po potrebi i od zainteresovane poslodavačke organizacije, a tako isto i mišljenje naročitog odbora kod svake Banske uprave koji se sastoji od po jednog predstavnika upravnog odeljenja, jednog predstavnika odeljenja za trgovinu i industriju, inspekcije rada i šefa oteka za socijalnu politiku.

U cilju da se dobije tačna slika o broju zaposlenih stranih radnika i nameštenika u našoj državi iznosim podatke koje sam ovih dana dobio od banskih uprava. Po ovim podacima na teritoriji naše države zaposleno je stranaca, i to: 1) inženjera 244; 2) tehničara 130; 3) višeg administrativnog i računskog osoblja 418; 4) poverenika stranog kapitala 79; 5) ostalih nameštenika 3.088; 6) kvalifikovanih radnika 8.077; 7) običnih radnika 10.421 — što iznosi ukupno 22.457, bez Zetske banovine za koju ovi podaci još nisu stigli, no koji po prilici neće iznositi više od 150. — Ovaj broj stranih radnika i nameštenika predstavlja njihov broj po izdatim dozvolama. Ovome broju treba dodati još nekoliko hiljada onih stranih državljana koji su rođeni ili se nalaze još od pre 1922 godine na našoj teritoriji, kao i onih koji su zaštićeni raznim trgovinskim ugovorima i konvencijama, kao što su Neptunske konvencije, ugovor sa Čehoslovačkom i dr.

Ali sve ovo pokazuje dovoljno jasno kako su preterana izvesna tvrđenja da je broj stranih radnika i nameštenika toliko veliki da bi uklanjajući njih sa naše teritorije mogli da rešimo pitanje nezaposlenosti koja postoji kod nas.

Se velikim interesom pratio sam ozbiljna i stručna rasmatranja g.g. senatora o osiguranju radnika. Atmosfera dubokog razumevanja za ove naše lepe posleratne tekovine, koju osećam u ovoj kući, može biti samo jedan potstrek za mene i moje stručne saradnike, da ovu našu ponosnu ustanovu, koju nam ni inostranstvo ne poriče; zajedničkim snagama usavršimo i doteramo. Mnoga Vaša dragocena opažanja daju nam siguran pravac našega budućega rada. Ja se posvema slažem sa g. g. senatorima da osiguranje radnika ne da radnicima ono, što bi moralo dati: najpre ne može da da nemačku administraciju, jer se činovnici rekrutuju iz naše još nedisciplinovane sredine, drugo ne može da daje radnicima toliko sredstava, koliko u Nemačkoj, pošto su prihodi i apsolutno i relativno neuporedivo niži, treće ne može da leči u dovoljnoj meri sve bolesti, koje su ostavila našem narodu kao nasleđe stogodišta teškog robovanja i gladovanja, jer nisu izazvane radom već historijom.

Gospodo senatori, kod nas je tuberkuloza narodna bolest. Smrtni slučajevi se kreću između 19 i 33 na 10.000 stanovnika. Za tuberkulozne postoje samo dva sanatorija Ureda za osiguranje radnika a trebalo bi ih najmanje 50. U drugim zemljama postoje za tuberkulozu specijalna osiguranja i specijalna državna organizacija a kod nas pada glavni teret na radničko osiguranje. Bolesničko osiguranje snosi kod nas jedan veliki deo tereta održavanja bolnica a može se mirno kazati, da bi mnoge bolnice u zemlji bile dovedene u pitanje, da nemaju stalnih i sigurnih prihoda radničkog osiguranja. Daleko sam dakle od toga, da bih tvrdio, da osiguranje radnika u pogledu lečenja daje sve što je potrebno ali sam siguran, da daje ono što je moguće.

Između samo jedan primer, da pokažem kako se često iznose prigovori osiguranju, koji mogu tu ustanovu prikazati u posve krivom svetlu.

Kaže se da osigurani radnici u uredskim apotekama ništa ne dobijaju, da su lekovi koje propisuju uredski lekari bez vrednosti, jer je lekarima zabranjeno propisivati dobre lekove.

U ruci imam Pravila za propisivanje lekova u radničkom osiguranju koja je Pravila izdao Središnji ured još 1927 godine. Ta Pravila među ostalim odre-

duju i ovo:

Na teret Ureda može se propisati svaki lek naše državne farmakopeje.

Nikada se ne mogu propisati na teret Ureda patentovani preparati ili specijaliteti, čiji sastav nije objavljen odnosno nije poznat.

Što se tiče propisivanja specijaliteta i patentovanih preparata rešio je moj prethodnik Ministar narodnog zdravlja sledeće:

Lekari Suzor-a u smislu odluke područnog ministarstva Ap.br. 8159 od 4 marta 1927 neće u buduće propisivati patentovane preparate na račun Suzora, nego uvek njihove hemijske i po farmakološkom dejstvu identične preparate. Izuzetno od ovog naređenja lekari će propisivati za račun Suzor-a i patentovane preparate samo u vanrednim i neophodno potrebnim slučajevima ili ako za koji preparat patentovani ne postoji hemijski i po farmakološkom dejstvu identični preparat.

Na teret Ureda može se dakle propisati svaki lek naše državne farmakopeje, koji lečnik treba za lečenje bolesnika, a isto tako i svaki ostali lek, koji je potreban za lečenje bolesnika, no lekar je dužan da kod propisivanja lekova postupa ekonomski.

Jer jednako je u interesu Ureda i člana da bolesnik što pre ozdravi. Uredski lekar treba, dakle, da propiše onaj lek, koji je najbolji za lečenje, bez obzira na njegovu cenu. Najbolji lek je uvek najjeftiniji, jer najbrže pomaže. Ali skupoća leka nije dokaz valjanosti istoga, a nije uvek ni najnoviji, ni sa najboljom reklamom rasturani lek najbolji. Nije istina, da se na teret Ureda ne može propisati lek, bez kojega se zaista ne može biti. Zato teško greši protiv istine svaki lekar, koji tvrdi protivno: Ali ako ima više lekova istoga delovanja, treba propisati jeftiniji i strogo treba paziti, da se nikakav lek nikada ne propisuje bez potrebe.

U dvojbena, izuzetnim slučajevima može glavni lekar mesnog organa dozvoliti pojedinačno propisivanje i svih drugih, pa i zabranjenih i nadoknadivih patentovanih lekova. U hitnim slučajevima ima svaki lekar koji leči bolesnika to pravo, samo treba da recept označi oznakom »necesse est«.

To su evo osnovna načela, koja vrede za propisivanje lekova u radničkom osiguranju.

Kako izgledaju ta načela primenjena u dnevnoj praksi?

Pošto je nedavno u Narodnoj skupštini prigodom jedne interpelacije izneseno, da u apoteci zagrebačkog Okružnog ureda radnici dobivaju samo jeftine i bezvredne lekove, ispitao sam stvar i dobio ovaj izveštaj:

Ova uredska apoteka otvorena je meseca juna prošle godine. Iz te apoteke izdaje se dnevno prosečno preko 600 lekova, najmanji mesečni prosek iznosio je do sada 556 lekova (decembra 1933), najveći 789 (februara 1934); najveći broj izdanih lekova na jedan dan bio je 989. To je broj lekova izdanih samo u uredskoj apoteci, dakle samo za grad Zagreb, bez lekova za ležće bolesnike, koji potrebne lekove uzimaju u javnim apotekama. Razume se samo sobom, da su to sve dobri i ispravni lekovi, kako ih propiše uredski lekari.

Što se tiče specijaliteta, to je od 10 juna do 31 decembra 1933 izdano iz te apoteke na recepte uredskih lekara u gradu Zagrebu ukupno 473 vrste specijaliteta, što znači da ih je sigurno izdano nekoliko tisuća, a ipak se tvrdi, da se u radničkom osiguranju

ne smeju propisivati specijaliteti i bolji lekovi.

Prema svemu izgleda, da se u toj apoteci odnosno ambulantom Okružnog ureda u Zagrebu, propisuje previše tih, kako ljudi kažu, »boljih lekova«, zapravo redovno samo skupljih lekova. Moraću dakle odrediti, da se više pazi na ekonomiju u propisivanju lekova, umesto da ih potaknem da propisuju i izdaju tako zvane »bolje lekove«. —

Na području socijalnog zakonodavstva u užem smislu reči, a naročito radničkog osiguranja, u poslednje se vreme mnogo traži donošenje novog zakona o osiguranju radnika.

U tome pogledu inao sam čast u ovome domu izraziti svoje mišljenje. Stojim na stanovištu da se donose samo zakoni koji su neophodno potrebni, a upravo na području radničkog osiguranja to nije potrebno.

Naš Zakon o osiguranju radnika od 14 maja 1922 godine dobar je zakon, samo ga treba u celosti sprovesti. Za sada vrši se po tome zakonu samo osiguranje za slučaj bolesti i nesreće. Osiguranje za slučaj iznemoglosti, starosti i smrti odgođeno je dok se ne poprave prilike naše privrede. Donositi nov zakonski projekat ili novelu Zakonu o osiguranju radnika bila bi velika greška u ovo vreme teške privredne krize. Jer nov zakon smeo bi da bude samo jedan napredak, jedan progres u pitanju obezbeđenja radnika, što bi u sadanjim prilikama bilo teško sprovesti. Kada se danas ne može da sprovede invalidsko osiguranje radnika, kako je zamišljeno i uređeno još Zakonom od 1922 godine, tada zaista nije vreme da se misli na donošenje novog Zakona o osiguranju radnika. Ove stvari treba da ostavimo za bolja vremena prosperiteta privrede, kada ćemo moći to zakonodavstvo upotpuniti i revidirati tako, da će ono za buduće u svakoj situaciji moći poslužiti najbolje kako potrebama radnika, tako i interesima celine, države.

Naše radničko osiguranje, zapravo vršenje tog osiguranja, mnogo se kritikuje. Verujem da je ta kritika u najvećem delu dobronamerna, žalibože većina kritičara nije dovoljno upućena u stvar.

Radničko osiguranje vrlo je složena stvar i bez potpunog poznavanja tog problema može lako da se pogreši. Tim lakše, što se zadnje dve, tri godine to osiguranje nalazi u težim finansijskim prilikama, koje su naravni odraz privredne krize i nezaposlenosti. Od godine 1930 do kraja prošle godine broj osiguranih radnika smanjio se za nekih 130 hiljada, usljed čega su i prihodi osiguranja pali za oko 60 do 70 milijona dinara godišnje. Odmah su poduzete sve potrebne mere za sanaciju tog stanja i danas je već postignuta ravnoteža između prihoda i rashoda glavne grane obezbeđenja radnika, osiguranja za slučaj bolesti.

Naročito mnogo materijala za rasprave oko vrednosti rada Središnjeg ureda za osiguranje radnika dao je spor lekara i lekarskih organizacija sa radničkim osiguranjem o regulisanju odnosa lekarskog staleža prema njemu. Iznesena su tu gledišta za i protiv osiguranja, razni problemi radničkog osiguranja i predlozi za njihovo rešavanje. Celi spor likvidiraće se, kako sam izvešten, u najkraće vreme jednim sporazumnim rešenjem celoga kompleksa raznih pitanja vršenja zdravstvene službe u radničkom osiguranju.

Spominjem ovaj slučaj s razloga, što su gospođa senatori sa strane lekara, kao i sa strane radničkog osiguranja primila razne pretstavke. Ko tačno prouči ove pretstavke videće, da ni s razloga iz-

nesenih u zahtevima lekara nema mesta reviziji Zakona o osiguranju radnika.

Nad sprovedenjem osiguranja područno mi Ministarstvo vodi nadzor u granicama Zakona. Ta administracija primerena je našim prilikama i greše oni, koji joj previše prigovaraju. Nastojim svakom prigodom da je poboljšam i usavršim. Procenat upravnih troškova visok je, jer je upravo porazno niska obezbeđena nadnica od koje se ubire prinos osiguranja. U proseku ona danas iznosi samo 22.71 dinara kod 520.000 osiguranih radnika. Ipak u stvari na upravne troškove našeg osiguranja troši se manje nego u svim drugim državama.

U pogledu investicione politike imao sam već prilike da objasnim gospodi, da svako osiguravajuće društvo mora da ulaže jedan deo svojih fondova u gradevine i to zbog obezbeđenja renta. Osiguranje renta za slučaj nesreća jednako je svakom drugom osiguranju i mora da se obezbedi na jednak način. Trošenje ovih fondova na drugi način bilo bi kažnjivo i značilo bi upropaštavanje nesretnika rentnika, kojima ustanova osiguranja ne bi mogla obezbeđivati njihova primanja. Mislim da osiguranje radnika nije pogrešilo, ako je svoje fondove uložilo u zdravstvene ustanove, koje moraju biti moderne i higijenske i pružati radnicima mogućnost za lečenje. Osim toga vraćen je tim putem jedan deo prinosa privrednicima i stavljene su znatne sume u opticaj, što nije moglo da škodi ni narodu ni privredi. Konačno moram da napomenem, da su ove zgrade podignute često puta na traženje lica i činilaca, koji danas prigovaraju osiguranju radnika sa tog istog naslova.

Slažem se, g.g. senatori, da je potrebno, da se najstrože postupa sa službenicima i lekarima koji u osiguranju radnika ne bi vršili svoju socijalnu dužnost. Biće moja naročita briga, da se svak činovnik i svak lekar odmah ukloni iz socijalnih ustanova, koji se svojim postupcima ne bi pokazao doraslim svom socijalnom zadatku. U tom pogledu računam na saradnju svih osiguranika. Ali moram da apeliram i na osiguranike, da oni prema osiguranju radnika pokazuju istu revnost u plaćanju svojih prinosa. Nemojmo zaboraviti, da u Nemačkoj plaća 80—98% osiguranih članova svoje prinose za osiguranje bez platežnih naloga, dok kod nas ta cifra, sa platežnim nalogima, iznosi od 40—50 po sto. Platežni nalozi, opomene, izvršenja poskupljuju administraciju, povisuju znatno upravne troškove a upravni troškovi moraju se smanjiti uzajamnom pomoći i osiguravača i osiguranika.

Gospodo senatori, bio bih sretan, kad bi sa stajanjem bolnica mogao biti tako zadovoljan kako sam sa osiguranjem radnika. Želeo bih da nadem stručnjake koji bi umeli da mi stvore takvu bolničku organizaciju, kakvu su stvorili u našoj zemlji za osiguranje radnika. Punim pravom su neki senatori istakli kako su troškovi za izdržavanje bolnica u Dravskoj banovini nesrazmerno viši nego li u ostalim krajevima naše zemlje. Moram odmah da naglasim, da ni Dravska banovina nema sve one zdravstvene ustanove, koje su joj preko potrebne. Prema tome sasvim je jasno, kakav ogroman zadatak čeka državu u ostalim krajevima naše lepe Jugoslavije. Tu je pre svega naš klasični Jug, naša Južna Srbija, tu su Drinska, Vrbaska i Zetska banovina, a nisu manje hitne potrebe i ostalim banovinama. Usprkos svim naporima nisu se mogla naći sredstva za dovršenje bol-

ničkog paviljona u Skoplju, za podržavljenje banovinske bolnice u Banjoj Luci, a da ne govorim o ostalim najhitnijim bolničkim potrebama. Vremena su danas toliko teška da su ove potrebne ustanove lepi san budućnosti, ja sam uveren skore budućnosti; jer nemojmo zaboraviti, da su dva glavna uslova za bezbednost zemlje zdravije i vojska i da je srpska vojska porazila austrijsku ali podlegla pegavom tifusu.

Gospodo senatori, u pogledu potrebe socijalne zaštite našega naroda, njegovog zdravlja i njegovog rada, a naročito obezbeđenja naših invalida i naše dece, Kraljevska vlada je složna i spremna na svaku žrtvu. Ali Kraljevska vlada danas ne može da traži od naroda, od privrede, od radnika, od činovnika i od

zanatlija — nove žrtve, koje narod ne može da snosi. Veliki socijalni zadatci očekuju našu državu sutra. Žalim da mi današnji moj budžet ne daje mogućnost da pristupim rešavanju tih naših osnovnih socijalnih zadataka, bez kojih nema ni zdrave ni socijalno sredene Jugoslavije. Jedina mi je uteha za budućnost duboko razumevanje za socijalne potrebe našega naroda i socijalni moral, na koji sam naišao kod g. g. senatora, što čini čast Senatu Kraljevine Jugoslavije. (Aplauz).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo, predikam sednicu, a nastavićemo je posle podne tačno u 16 časova.

Sednica je prekinuta u 13,45 časova.

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

STENOGRAFSKE BELEŠKE SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 3

BEOGRAD, 1934 GODINE

KNJIGA II

XVIII REDOVNI SASTANAK

SENATA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 25 MARTA 1934 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

Pretsednik

Dr. LJUBOMIR TOMAŠIĆ

i

Potpretsednici:

Dr. MIROSLAV PLOJ

Dr. UROŠ KRULJ

Sekretar

Dr. ĐURA KOTUR

Prisutni su g. g. Ministri: Predsednik Ministarskog saveta Nikola Uzunović, Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj, Ministar bez portfelja dr. Hamdija Karamehmedović, Ministar saobraćaja Lazar Radivojević, Ministar vojske i mornariče, armijski general Dragomir Ž. Stojanović, Ministar unutrašnjih poslova Živojin Lazić.

NASTAVAK SEDNICE U 16 ČASOVA

Potpretsednik dr. Miroslav Ploj: Sednica se nastavlja, gospodo: Nastavljamo debatu o budžetu Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja. Reč ima senator g. dr. Josip Šilović.

Dr. Josip Šilović: Gospodo senatori, kao svake godine tako ću i danas, povodom rasprave o budžetu Ministarstva socijalne politike, progovoriti o našim iseljenicima.

23 februara ove godine radio iz Beograda, Zagreba i Ljubljane spojio se sa radiom Sjedinjenih Država Severne Amerike i braća naša — milion njih — dakle petnaesti dio Jugoslavije, slušali su na radiu narodne pjesme iz Ljubljane, slušali su narodne pjesme iz Petrovine kod Zagreba, slušali su seljački zbor i tamburaški zbor iz Petrovine. I, gospodo, Vi koji ste čitali u »Novom Iseljeniku« i drugim našim listovima, šta su pisali naši iseljenici, koji su slušali glas naroda svoga iz domovine, — videli ste sa kolikom

su ljubavljju, sa kolikom nežnošću i sa kolikom su srećom naša braća i sestre, u dalekom svetu, slušali narodne pjesme iz domovine, najpače seljačke pjesme, što ih je pjevao seljački i tamburaški zbor iz Petrovine. Nesumnjiv dokaz, gospodo, kako su oni svom svojom dušom u domovini, kako osjećaju za domovinu, — i kako ljubé svoju domovinu.

Danas ste imali prilike, ako ste pročitali »Politiku«, da pročitate članak preštampan iz »Novog Iseljenika«, iz koga se vidi, gospodo senatori, kako je grozna sudbina zatekla braću našu u Australiji; kako im je uništena, po domaćim ljudima, njihova imovina; kako je zapaljen »Slovenski klub«, koji su oni osnovali, — čitali ste koliko ih je ranjenih i kako pogiboše dva naša brata: Krstov Crnogorac i Katić Dalmatinac; čitali ste, kako su stotine i stotine porodica naših ljudi na ulici, da su izgubile sve što su imale, ne samo svoju zaradu nego i ono sirotinje što

imadoše. Ja ovo iznosim radi toga, da bih umolio Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, da po mogućstvu pomogne ovoj našoj sirotinji.

Gospodo, naši iseljenici proživljuju daleko veću krizu nego li preživljujemo mi u domovini, jer 99% od njih nemaju ništa nego svoje dve zdrave ruke. I ako oni ne mogu da nađu zarade, oni moraju da stradaju i da umru od gladi, a kako je kriza zahvatila ceo svet a najpače Sjedinjene Države Severne Amerike, u kojima imade preko 900.000 Jugoslovena, prirodno je, da se oni onamo nalaze u najtežim prilikama. I svi drugi narodi, čiji su državljani u Americi, i u Severnoj i u Južnoj Americi, nastoje svim silama, da se njihovi konzulati brinu danas poglavito za to, da nađu zarade za narod, koji se nalazi u njihovoj okolini, prirodno je, da je to zadaća i naših Konzulata. Samo što mi, gospodo, imademo vrlo malo konzulata u Severnoj i Južnoj Americi. I ja bih zato molio Gospodina Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, da se zauzme kod g. Ministra inostranih dela, da se što više konzulata osnuje u onim krajevima, ako nije moguće zvanične plaćene konzule, a ono imademo, hvala Gospodu, onde na svima velikim gradovima Severne i Južne Amerike našeg inteligentnog i imućnog patriotskog sveta, koji će se vrlo rado primiti časne zadaće, ako i teške, počasnog konzula.

I za one siromaha, koji ne mogu da nađu zarade, i za one siromaha, koji nemaju ništa, preko je potrebno, da ih naša vlada, da ih Ministarstvo socijalne politike i narodnog zdravlja, repatrijira, preko je potrebno da im omogući da se vrate svome domu. Jer ako je njihov dom i najveća sirotinja, ipak su kod kuće, lakše će preživeti ove dane, teške krize, nego li u stranom svetu prepušteni sami sebi. Bilo bi potrebno, da se repatrijacija ove sirotinje što više omogući ne samo sa putničkim parobrodima nego i sa našim trgovačkim parobrodima, koji voze robu, neka se nameste onde kao mornari pomagači, da dođu svojoj vlastitoj kući, jer oni sami nemaju sredstava da plate putni trošak do svoje domovine.

Pošto ova sirotinja, koja se vraća kući iz Severne i Južne Amerike i koji svet ne može da živi kod kuće, jer da je mogao da živi kod kuće, on ne bi otišao u svet da zaradije za porodicu svoju i za sebe komadić hleba, zato pošto danas usled ove užasne krize u svetu moraju da se vraćaju kući, moramo misliti na to, gde će oni naći komadić hleba, nasušnog hleba, za se i za svoje porodice kod svoje kuće.

U svom zavičaju, gospodo, u Crnoj Gori, Hercegovini, Dalmaciji, Primorju ne mogu da nađu zaradu. Prema tome je najprirodnija stvar kolonizacija ovog našeg zdravog, krasnog, čestitog sveta u vlastitoj domovini. Na taj način ćemo ove plodne krajeve domovine naše napučiti najzdravijim pučanstvom i oni će procvasti, a ova će sirotinja biti sretna, jer je našla svoj nasušni hleb, a u drugom redu sprečićemo da nam u najplodnije naše krajeve ne dolaze strani ljudi i strani narodi.

Ja bih molio g. Ministra socijalne politike da uzastopi kod nadležnih Ministara da se uvedu kolonizacioni fondovi kod svih banovina, kao što je uvela kolonizacioni fond Savska banovina, jer je takav kolonizacioni fond, ako se hoće da sprovede kolonizacija, bezuslovno potreban, pošto ova sirotinja, koju hoćemo da koloniziramo, nema ništa čime bi kupila ni zemljište, ni zgradu, ni blago, ondje, kamo

je dopremljena. A kad se ti kolonizacioni fondovi po svima banovinama sprovedu, moći će se i ova kolonizacija uspešno da sprovodi po celoj našoj Jugoslaviji iz pasivnih krševa, krajeva, u krajeve ravne i plodne, koji su danas dosta slabo napučeni.

Gospodo senatori, vi ćete se sećati da sam vas lanijske godine sa ovoga mesta naročito upozorio na činjenicu, da naši iseljenici u drugoj i trećoj generaciji polagano, njihov deca i unučad gube narodnost svojju, zaboravljaju jezik otaca svojih i asimiliraju se u Severnoj Americi i u Južnoj Americi tamonji. Gospodo senatori, to nije u interesu Jugoslavije. Naš svet imade onamo ustanova humanih i socijalnih i to sva tri plemena jugoslovenskog naroda i Hrvati, Srbi i Slovenci i, kao što ste jutros čuli, i danas stotine miliona dolaze iz sveta ovamo u Jugoslaviju. Jer dok su oni braća naša po duši i osećaju i jeziku naši, dokle se oni tako osećaju, dotle će slati oni svojim ovamo. Onaj momenat kad izgube ovu svest, kad ne budu znali našega jezika, prestala je svaka veza između njih i nas.

Zato je u interesu našem ne samo moralnom, ne samo narodnom nego i u materijalnom i privrednom, da tih veza između nas i djece i unučadi naših iseljenika ne nestane. Zato je preko potrebno, da naša Kraljevska vlada, to sam naročito i lani istakao, šalje onamo u Ameriku naše učitelje i naše sveštenike, jer samo tako mogu deca naša da nauče naš jezik, da nauče ljubiti domovinu otaca svojih, da ne postanu za nas stranci u tuđoj državi.

Gospodo senatori, ja sam pomenuo i lani i to opetujem i čini mi se da ću to opetovati dok budem ovde, da je preko potrebno, da se odavde svake godine pošalje nekoliko univerzitetskih profesora u Sjevernu Ameriku, da drže onde kroz 2—3 meseca predavanja inteligenciji jugoslovenskoj, mladosti, koja je svršila srednje škole i univerzitet. o našoj povjesti, o našem jeziku i o našoj literaturi. Jer će onda i ovi naši intelektualci, djeca naših iseljenika zavoleti svoju domovinu, a polučiti će se ovo još prije, ako se dade što više stipendija djeci naših iseljenika, koja su svršila srednje škole, da dođu na univerzitet u Jugoslaviju i ondje da svrše univerzitet, jer će se onda kao naši intelektualci vratiti u svoju postojbinu i ondje će biti najbolji zastupnici naših ideja i našega naroda.

Gospodo senatori, kada starac, koji je sav svoj život proboravio u svijetu, ostari i ostane bez svega, jedina mu je želja, da ostavi kosti svoje u domovini svojoj, da zadnje dane života svoga proboravi u domovini svojoj. To je sasvim prirodno i zato je potrebno, da mu se to omogući. Na Jelsi uredene su već prostorije za Dom staraca i starica naših iseljenika, koji bi se hteli vratiti u domovinu, ali nemaju kamo, nemaju kome. I zato bih ja molio g. Ministra, da omogući Savezu iseljeničkih organizacija, da što prije otvori na Jelsi taj Dom za starce i starice iseljenike, da im omogući da zadnje dane svoga života proborave u domovini.

G. Ministar socijalne politike dao je Finansijskom zakonu amandman u § 38 d), koji je ne samo mene nego i sve nas, kojima je do dobrobiti naroda, vanredno razveselio, razveselio sa prvom tačkom koja glasi: »Na službenike svih pomorskih parobrodarskih poduzeća u Kraljevini Jugoslaviji bez obzira na lčku pripadnost broda odnosi se počev od 1 juna 1934 g. zakon od 12 decembra 1933 o socijalnom osiguranju.« Na taj je način g. Ministar za-

dovoljio onoj najprečoj potrebi za naše mornare, za sve namještenike na brodovima. U tom je amandmanu, u § 38 d), g. Ministar obrekao, da će, čim mu bude moguće, ovaj zakon od 12. decembra 1933. godine protegnuti na sve privatne namještenike i time učiniti jedan vanredno jak socijalan korak napred.

Ja poznajem g. Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja i uvjeren sam da će on svojom energijom i ustrajnošću ovo naskoro i polučiti.

Glasaću za proračun. (Odobranje).

Potpredsjednik dr. Miroslav Ploj: Reč ima senator g. Petar Đirlić.

Petar Đirlić: Gospodo senatori, pri raspravi buždeta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja ja ću dotaknuti samo dva pitanja: pitanje provođanja izbora za Radničku komoru i pitanje naših iseljenika u Južnoj Americi u vezi sa postupcima naših konzularnih vlasti.

Izbori za Radničke komore davno su se navještali pak i objavljivali više puta i više puta odgđani. Napokon su prošle jeseni provedeni. I u štampi i u razgovoru čulo se je mnogo pripovjedati i komentarisati način, kako su ti izbori i pod kojim prilikama u radničkim ustanovama provadani. Komentari nisu bili povoljni a ni na radničkoj klasi nije se baš toliko veselje opazilo, što su izborima dobili u Radničkim komorama formalno redovito mjesto formalno neredovitoga radničkog zastupstva. Kažem formalno, jer stvarno je malo šta izmjenjeno. Beati possidentes u glavnom su zadržali položaj, do kojega su u više slučajeva dopri prije svojom vještinom i manevrima nego po pozivu radničke klase. — Izuzetan slučaj pravi Radnička komora u Splitu koju su dosadašnji slučajni posjednici izgubili. Zamjenili su ih drugi, opet više vještinom, i manevrima nego po pozivu radničke klase. Ne kažem da tamo nema netko koji ima i stvaran oslon na radničke glasače, ali svakako broj takovih vještika je ili manji ili podređen režimu vještijih u sticanju pozicija. Kako su sa formalnoga i stvarnoga gledišta izbori provedeni kod svih pojedinih radničkih komora, to mi u detalje nije poznato, ali znam kako su provadani na području Splitske radničke komore, i po onome što znadem ne bili mogao reći da su uredno, pravilno i slobodno provedeni. Najprije su vršena pogađanja između doizborne uprave i onih koji su obzirom na političku situaciju u zemlji imali izgleda u pomoć sa strane vlasti i tvornice. U tim pogađanjima vodili su komoraši razgovore i na lijevoj strani, a tako isto i oni čiji je gotovo isključivi oslonac bila politička i tvornička vlast. Tačnije rečeno, oba zaštićena kompetenta očijukali su sa lijevim grupama u čijem su kolu gledali većinu radničkih glasova. Neiskrenost pogađanja bila je evidentna i to je izazvalo, da su klijenti političke i tvorničke vlasti otkazali komorašima, vežući se sa jednim dijelom radničkih predstavnika s lijevoga krila, komoraši u znak protesta ili da pokriju nedostatak koji bi se nastupom očitovao ustogose svoju listu, dok su dvije druge grupe s lijevog krila nastupile samostalno. Lista koalicije režimske i ljevičarske dobila je bijelu farbu a lista samostalne lijevice plavu. Prateći prilike i vrijeme u koje su radnički izbori raspisani, a znajući ko danas u izborima i građanskim i radničkim odlučiva, nije teško bilo pogoditi ko će pobjediti. Gde nedostaju glasovi, pomaže vješta vlast i svemoćni uticaj tvornica. Vlast je odredila glavni birački odbor, pretsjednike i članove izbornih komisija na svima biralištima, a

poznate tvornice cementa, koje se svakih izbora istaknu da opravdaju blagonaklonost vlasti prema tuđinskom kapitalu koji se u njima bogati, i ovoga su puta stavile svoje usluge u punoj mjeri na raspolaganje. Radnici su unaprijed dobili naređenje da glasaју propisno za bijelu listu, pod prjetnjom otpuštanja iz posla u slučaju neposluha, a, za dokaz da su izvršili naređenje, prvog radnog dana iza izbora imali su predati nadzornicima plave glasačke listiće. Gde je i to bila nedovoljna garancija, pretsjednici biračkih komisija postarali su se da to uredе kroz noć ili preko objeda. Tako je u Solinu pretsjednik u večer strpao sve glasovnice u jednu vreću i odnio sobom na počinak, jer u drugoga valjda nije imao povjerenja, a onaj u Sućurcu u podne poslao komisiju na objed dok se je on žrtvovao bez objeda sa jednim svojim pouzdanikom i ostao da čuva izborni materijal; onaj pak u Omišu izbornu tajnu evidentirao je rednim brojem na svakom listiću koji je odgovarao rednom broju glasačkog spiska. Nakon proglašenja izbornih rezultata plavi su napravili žalbu na glavni birački odbor, u naivnoj nadi da se putem žalbe mogu izborne nedace u ovo vrijeme ispravljati. Nada im je donijela još jedno više razočarenje, jer se socijalna vlast nije zadovoljila ni onako uspješnim rezultatom, nego je još, valjda za kaznu što su žalbom usudili se reflektirati na reparacije, poništila nekoliko njihovih mandata na izborima mukom stečenih. Brisala im pročelnike da ne kvare raspoloženje prve plenarne sjednice na kojoj se je komorska uprava imala svečano konstituirati. Nisu bolje prošli ni oni sa lijevoga krila koji su se slučajno nalazili na bijeloj listi; i njima je nekoliko mandata poništila da se ukloni svaka opasnost pro futuro, jer vrag ne spava, pak bi se moglo desiti u toku rada, da se ispolje sve tri boje jugoslovenske zastave ali u takovoj postavi da crvena i plava potpuno zasjene bijelu. I tako su nepatvoreni režimski bjelci osigurali se proti svim elementarnim nepogodama barem dok ovakav režim vlada. Izborna vještina i vlast, ne zazirući od izdašne pomoći tuđinskog kapitala, svakako pobjeđuje, a radnicima ostaje na volju ili da se poklone ili da se do boljih vremena uklone.

U Južnoj Americi živi oko 200 hiljada naših iseljenika. Nekada su dobro živjeli i to se je dobro oćvamo u otadžbini ugodno osjećalo u njihovim obilatin i čestim novčanim pošiljkama. Danas je i tamo kriza; ne žive dobro niti mogu pomagati rod i otadžbinu. Ne ide im ni toliko dobro da bi imali računata tamo dalje ostajati, jer nemaju ni za svoje vlastito izdržavanje a kamo li da bi mogli u starom kraju porodicu pomagati. I zato su se zadnje dvije godine mnogi odlučili na povratak u Otadžbinu. Oni koji su imali nešto uštedevine, skupili su što su mogli, uzeli kartu, ukrcali se u parobrod i ravno kući. Oni koji nisu ni toliko imali koliko je za trošak puta potrebno, utekli su se molbom našim konzularnim vlastima radi repatrijacije. To im je bio jedini put kojim su mogli misliti na povratak, kako se u današnje doba svaka pa i samaričanska akcija izrodi u nedozvoljenu trgovinu, tako se je izgleda i sa repatricijom dogodilo. Tako inakar pišu listovi koji na našem jeziku izlaze u latinskoj Americi, a tako pričaju i oni koji se kući vraćaju. Otkrila se je na Poslanstvu Kraljevine Jugoslavije u Buenos Airesu na konzularnom oćsjeku trgovina sa repatricijama, koja je dobila izgled pljačke naših iselje-

nika. Za ovakav postupak iseljenici smatraju odgovornim u prvom redu otpravnika poslova na Jugoslovenskom poslanstvu nekoga Petra Najmana, koji se je nakon ujedinjenja prekrstio u Zorana Dragutinovića i njegova činovnika dnevničara na konzularnom ostsjeku Vasilija Burića, koji da su trgovali sa besplatnim kartama po molbama za repatrijaciju preko svoga pouzdanika nekog Koste Miljovskog. (Dr. Ante Pavelić: Dobro ste im naseli). Tako pišu novine. Posrednik Miljovski, da je ubirao od 30—120 pezosa za molbu koja se je imala povoljno riješiti i da je na taj način odobren na konzularnom ostsjeku besplatan povratak u otadžbinu, uz bakšiš posredniku, stodesetorici iseljenika. Pošte sirotinja koja bi u prvom redu imala pravo uživanja besplatnog povratka, nije imala ni toliko koliko za bakšiš treba, to da su se ovom blagodat koristili mahom ljudi koji su imali inače ušteda u bankama, dok je hiljade molba najsiromašnijih iseljenika ostalo bez povoljnog rešenja. I nije samo ovo čime terete iseljenici rad Najmana — Dragutinovića. (Dr. Ante Pavelić: To je sin jednog odličnog hrvatskog patriote i nesebičnog čoveka). Ovako pišu južno-američke novine. (Dr. Ante Pavelić: Zato kažem da ste naseli lažima). Svejedno mi je ko je da je. Tvrdi se, da ima tu i takovih prljavih poslova u vezi sa nekim parobrodskim društvima, radi kakovih je prošle godine u jednoj stranoj državi bio uhapšen jedan talijanski konzul unatoč eksteritorijalnosti koju svaki diplomatski činovnik uživa.

Tvrdi se, da je taj isti otpravnik poslova nepoćudne iseljenike, koji su kritikovali njegov nekorektan rad, denuncirao argentinskim vlastima kao komuniste i da su mnogi nevini ljudi radi toga imali grdno okapanje. Tvrdi se, da je taj isti svojim nehajem i neinteresovanjem skrivio propast imovine bivše Jugoslovenske narodne odbrane u Južnoj Americi u iznosu od preko 15 miliona dinara. Tvrdi se, da je Neumman-Dragutinović rušio i srušio »Jugoslovensku iseljeničku zaštitu«, u kojoj su naši iseljenici nalazili i moralnu i materijalnu pomoć, a to samo zato, jer ova institucija nije htjela da služi njegovim spekulacijama. Tvrdi se, da je ovaj gospodin svojim neradom, nehajem i zadržavanjem nanio ogromne štete raznim ostavinama naših iseljenika. Tako se primjerice pominje ostavina Julije Klisurić, na kojoj je porodica izgubila 11 hiljada dinara samo zato, jer je Neumman bez ikakvog razloga i odobrenja držao novac ostavine kod sebe 14 mjeseci. Ostavina Gabre Markov i Antuna Zeca preko 600 pezosa, jer je neovlašteno držao novac 11 mjeseci unatoč urgencije rodbine i Iseljeničkog komesarijata. Ostavina Spire Jakšić Din 28.000, jer je držao akte nerješene u referadi peko dvije i po godine. Novac zaklade za postradale na »Daxi« držao je preko 8 meseci neproveden kroz knjige Poslanstva i time zaklada oštećena za nekoliko hiljada dinara zbog pada valute u međuvremenu. Tvrdi se još trišta čuda. Ja znam, da će mi g. Ministar socijalne politike odgovoriti, da ovo nisu njegovi činovnici, nego resora vanjskih poslova. (Ministar socijalne politike Ivan Pucelj: Tako je!) To je tačno, ali ja sam smatrao da je ovo uputnije iznjeti ovde sa tri razloga; 1) da mi se ne prigovori, da kvarim raspoloženje kod budžeta vanjske politike, kojoj se izuzetno sa gledišta diplomatske obrane države glasaju krediti posebnim načinom; 2) što smatram da ovo pitanje može lakše i uspješnije raspraviti g. Ministar

socijalne politike sa g. Ministrom inostranih poslova, nego bih to mogao ja učiniti i 3) što su ovde u pitanju interesi iseljenika, za čiju je zaštitu u prvom redu pozvan Ministar socijalne politike.

Gospodo, koliko god u ovim slučajevima, koje sam pomenuo o odnosu iseljenika i konzularne službe, ne mogu prvenstveno smatrati odgovornim g. Ministra socijalne politike, toliko ni on ne može odreći svoj dio odgovornosti za rad u radničko-socijalnim ustanovama i bez izbora i u izborima, pa za to ni ja ne mogu glasati za budžet ovoga resora. Glasaću protiv.

Potpredsjednik dr. Miroslav Ploj: Reč ima senator g. Pajo Obradović.

Пајо Обрадовић: Господо сенатори! Пријавио сам се да говорим код расправе буџета за социјалну политику и народно здравље, да већ једном са њем с домена чисто политичког, да се не рече, да се ја на њем врзем за то, што за друге ствари немам интереса и да се не рече, да на том домену јашем можда због личног момента. Мислио сам говорити и код Министарства просвете и код Министарства правде, али пошто се материја због које бих говорио у главном тиче неправде, која се чини моме сталезу, опет не бих био оправдан од приговора да загризам у ствар, која се тиче и мене. Резигнирао сам и нијесам се јавио за ријеч, да се не посумња да сам себи најближи и најпречи, јер на овој позицији ваља да човјек себе прегара. Извргавам се додуше опасности да ми рекну другови, да ми је лако као сенатору прегарати, али *ad astra* се иде само *per aspera*. Кад се да доказ, да су ми даље пречи него најближи, боље ће ми се вјеровати, кад будем бранио право најближих.

Прескочио сам и буџет Министарства унутрашњих послова на чијем се домену чинила највиша неправда оном принципу, за ког држим да је исправан. И ако у нејасним контурама, али ја сам у свом говору у генералној дебати ипак дао неку приближну слику прилика какве су у том подручју на оном терену, који ми директно и интимно лежи на срцу. Држим да више није потребно и драгом се Богу молим да више никад не буде потребно. Садањи г. Министар Претседник, како сам рекао, стари је парламентарни и политички јастреб, који из вишка разликује обичног миша од текунице и који је у својој и нашој политичкој прошлости доказао да умије дистингирати и с мјеста на ком је сад опет поновно. Умјеће да се снађе па да по оним контурама разазна шта је на ствари и шта би требало радити. И ако можда у крила наше турбине политичке пире вјетри и с истока и са запада и с југа и са сјевера, па је на том домену бочљевина између њих, г. Министар Претседник искусан је и јак да ју одбрани од вјетрова шткодљивих; па и ако ко у кош саспе нешто нечисто, као искусан вјештак за мливо жита политичког, умјеће да према потреби пропушта и кроз решето и кроз сито, умјеће да намјести и паприцу и чекало и да поткреше витлове да у муњњак чисто брашно испада, па да једемо чисту погачу.

Стога на домен Министарства унутрашњих послова нијесам ишао и ево ме на домену Министарства социјалне политике и здравља народног. Нешто сам се заљубио у њ откад сам као парох морао писати сам Бог знаде већ колико задружних и породичних спискова и водити из матица у ово неколико година откад су инвалиде дошле на днев-

ни ред, можда већ по толико пута колико ми има година.

Имам само одговор господина Министра. Немам оно што сам сам њему писао и не могу овдје да износим. Мислећ да сам у коверту справио и своју жалбу остао сам без подлоге и прелазим преко тог. Е, господо сенатори, да ви знате колико сам их пута писати и давати морао! Било би ми пабе и говорити кад то нико не зна шта то значи осим оног ко их издаје и ко зна да се списак и породични и задружни смије састављати само на темељу матица и рођених и вјенчаних и умрлих. Нас попове као водитеље матица, хвала Богу зајახала је ова нова администрација као враг своју матер, тако да ми просто немамо времена ни да се бар за проповијед као један од најглавнијих својих задатака спремимо, камо ли да долазимо у контакт с народом и инако да почињемо. Постали смо чисти канцлајмани.

Дакле све оно што сам мислио казати гледетих спискова — кад немам оне своје жалбе — резимирам у очајни вапај којим молим па и просим, да се изразим словеначки, као поп и у име своје и у име попова, господине Министре: Аман, ако Бога знате, сад кад смо дали те спискове задружне и за стање садање и за стање кад је разлог за инвалиду за вријеме рата настао, наредите инвалидским судовима да већ једном ријеше — ко ће добити, ко ју неће добити, да већ једном не радимо исти посао, сам драги Господ Бог нек зна већ по који пут. Ако немате новаца да платите па их забашурујете, немојте на нама поповима кола ломити. Подајте асигнате, па нек се свијет весели и без наше муке сналази. Онако као кад се је ратна штета ликвидирала с обвезницама и кад се је ликвидирало беглучко питање. Ако би и било оно што је било с ратном штетом па су људи за десетину цијене давали, држава неће штете имати, јер се на том домену неће моћи појавити никакав Хусо Кадих да подноси држави на есконтовање мјеницу с многомилијонском процјеном. Само их већ једном смакните с врата нами поповима!

И кад сам код инвалиде, молио бих господина Министра да нађе начина да онима, који инвалиду заслужују и фактично право према објективним критеријима на њу имаду — као на примјер неки јадни патуљак кантар из Добросела — вратите право фактично — ако су га формално због пропуста жалбеног рока изгубили; а тражите регрес за касу државну на другој страни. Одредите строге комисије, па прегледајте све и уништите га онима који су здрави као магарци да би се на њима могло орати, а вратите га једној сиротињи, која је пропустила жалбени рок не знајућ.

Могао бих с овог домена прећи на проблем осигурања радника а с њим и на ове палате што се дижу њиховим жалосним уловима по главним центрима и у које радници што по сами они својим језиком веле да не смеју ни примирисати; ма да ће у Скопљу ваљда pour le roi de Prusse на радничком дому бити и тераса за њихово сунчање ако не окрене за какав спортски стадион.

Па онда на њихово лијечење у строгим принципима економије на штету репутације и вјере и у медицину и њихова лијечења. Па на то како се плаћа за лијекове — као на пр. што је платио Богдан Мунижаба, управитељ поште у Грачацу за сво-

ју слушкињу коју није пријавио — који уопће нијесу ни давани. Али ја бих се изгубио у чудо ствари и расплинуо.

Господо сенатори, у домен социјалне бригае спада прехрана. И морам одмах изрећи хвалу Господину Министру. Најтежи моменат он је у години 1932 савладао. Стање је било очајно. Ипак се је остало живо и поред тога што смо због житног режима морали у Лици да мјесто 3 вагона кукуруза једемо један вагон пшенице и да стежемо кајиш да покријемо један врло невољан експериментат пољопривредни.

Господин Министар за социјалну политику, хвала Богу, који му је дао вучје здравље и плећа Ериовљева, — некако се је снашао и опет је терет ондашње муке некако сладао. Нама у Лици није додуше било мило што је, чини ми се, 80 вагонских упутница бесплатних десигнираних за Савску као транзит прешло у Дравску бановину. Али браћа смо, а господин Министар није ништа крив што је наш г. Бан био дарежљив да љубав братску можда и без његове притруне документара. Додуше мало нам је било незгодно да се снајемо услед тога што многе наше молбе за бесплатне вагоне нису уважене — специјално ми „Пајиновци“ у срезовима медачком и грачачком. Али смо се на крају снашли с увјерењем да је то било нужно, зато да се знамо оријентисати откуд грије сунце а откуд бије лед. И онда да лакше заборавимо био је ту бановински фонд за прехрану, који је наплаћивао радоту. И ако ја нијесам био сретан да се могу похвалити, да су моји предлози учињени Банској управи ове зиме уважени — како видите према мени су кавалирски галантни одмах с почетка — па да се гради оно што сам тражио, да се »Пајиновци« могу окористити, ипак имамо бар ту задовољштину да је тај фонд до крајњих граница исцрпио могућност да даје свуда гдје треба, до те мјере, да је могао на препоруку општине и среског начелства (напомињем који се са мном кроз кајиш љубе) утјешити и неког Цигановића из Срба са 5.000 динара кад му је изгорела појата. Што тај Цигановић има у банкама више улога него иједан Личанин Американац, ми смо у том видјели само доказ колико је тај фонд свуда погодио да невољу и рупу зачепи, да већ није знао куда ће. Ко има масла — вари попару. И појели смо ју и претекло нам је, и износимо подробац по братској љубави и по правници, па нека поје онај који ју је сварио.

Г. Министар није за то крив. Признајем не једном него три пута. Ја сам још 1932 рекао да све добро што пође одовуд док дође оном коме је намјењено у зло се окрене и макар како мирисало некако базди и тоња пролазећи кроз руке нечисте. Није ни г. Бан крив; крива је само његова вјера у оне, који вјере не заслужују. Није г. Министар крив и за оно што сад у Србу онај сјемениски кукуруз из 1932 године, који су људи платили по 7.50 динара за 8 кила, сад морају платити за 12 динара према наређењу среског начелника. Даће драги Бог па ће сад оне работе почети присједати и онима који нијесу „Пајиновци“ и видјеће да је била лаж да пабе једу паленту нечијом милошћу.

Како рекох, господин Министар социјалне политике јуначки је носио бреме своје 1932 године код оне јагме за срезове. Ја му само могу честитати што је жив остао и овако спажан и здрав као рис (смех) кад му се је кортешка и агитациона

страст омотала око ногу као тропска змија што ломи кости и прождире. Али праву сатисфакцију за своје дело никад нико нема док не види како је свршио, па би господин Министар требао да се потруди и нађе начина и види какав су ефекат имали његови напори и у колико су корисни били народу. Он треба да контролира у колико његови напори покривају његове намјере и у колико испомажу народ у муци и невољи, гута ли лако онај залогоај или му он крваво присједа; на концу да зна и то је ли сваки квинтал, ако не зрно, доспјео онамо куд је намијењен. Ја бих у ту сврху препоручио господину Министру да ступи у контакт са Главном контролом те да издестује да она пошаље свога изасланика стручног и објективног да испита до дна рачуне апровизиционе бар ондје гдје се озбиљно шушка да не ваљају. Има чак мјеста гдје се о њима води судска истрага. Не може суд као нестручан да уђе у танчине како би ушао стручњак Главне контроле.

На пр. у Лапцу, односно онде где је претседник општине био код задњих општинских избора носилац листе која је проглашена »званичном«. Сад онамо нешто судбени прсти чепркају по апровизиционим рачунима. И чини ми се суд не може да се снађе и разумије, јер како год окрене рачунати, не испада како би требало. Није суд стручњак да размрсује оно што граде општине, јер је »општинаре« тешко хватати. Знаду језика колико крештелица и имаду мозак као куна златица. Па би требало сигурно лице не од мјесне већ од Главне контроле да то испита. Па то овде тражим и ја и нека затражи г. Министар. Говоре да чудно некако изгледа да немаду уписано ни колико су вагона жита добили, па да се мора тражити и чекати од Дирекције железничке да то претражи и испита.

Још чудније што се — веле — рачун према цијени не слаже са оним што је општина новце примила, још чудније што се како шапућу до извјесног броја пријемника дијелило по души по 10 а одагле по 5 кила.

Негдје се опет вели да је пријемник »одрадио«, а негдје да је више новца примљено него по подијеленој количини рачун износи да би имало бити примљено, па изгледа да је рачун створен на врат на нас, без могућности да се контролира да ли се не слаже.

Сам трошак пратиоца (километража — дневнице) говори износи око 15.000 динара (!) без подвоза; а за подвоз 74.862 динара. И онда можете мислити, господине Министре, јесам ли ја имао право кад сам г. бану писао. Народу који је даље од железничке станице треба дати сразмерно више бесплатних вагона него онима који су на станици, да се регресује за трошак подвозом. Али господин бан то није уважио, него уступио, како сам чуо, 80 исказница Дравској бановини.

А како је крваво трошкове те народ плаћао плаћајући за поједине партије како коју од 45 до 70 пара по кили. Како и неће, кад су по жито ишли срески начелник, архивар и економ и плаћивали башка километражу за себе и дневнице, ма да су се редовно возили кољима и аутомобилом, која су ишла по жито.

А сад ми дозволите, господо сенатори, да прегледам на одјељење Министарства које се брине за народно здравље. Сви се ми тјешимо мишљу да је здравље нашег народа прилично добро. Али је ста-

тистика поражавајућа. Господа лекари моји сенатски другови знаду то боље од мене, и знали би то боље казати. Али не видим да се је који јавио за ријеч и изгледа да су као стручњаци потпуно увјерени да нестручњак г. Министар води боље ову бригу него би они знали пројцирати. И то оној да је у ковача секира најгора, имаду и право. А то се је код нас већ и провјерило јер лекар је узимао ресор просвјетни, поп ресор шумски а ресор народног здравља држи чврсто љубазни и поштовани г. Пучељ, Министар социјалне политике. Нека је част г. Министру социјалне политике што има чврсто здравље. За овај спојен ресор — кад је већ ушло у адет па можда неће ни сам садањи г. Министар претседник знати би ли било боље и онако скинути шимеру да ми штедиме с министарствима па да потка нужду да племенску пропорцију и баланс држимо у влади с подјелом министарстава или да у овако кумулирана Министарства социјалне политике и народног здравља, саобраћаја и пошта држимо листице без портфеља — и треба јако здравље. Јер је код њега мука можда највећа; и он никад неће моћи да у рахатлуку падне у невољу, да отвори дипломатско питање што смо негдје неки мегдан изгубили.

Нека ми опрости г. Министар што ја о овој материји говорим. Ако ни за што, а оно зато што сам и ја неки лекар, бар неке подређене супстанце физичкој. Најзад, улазећи у овај домен ја нећу бити извржен приговору да pro domo sua говорим, већ држим да ћу не само сад овако стар и болешљив кад лекаре требам за ову лојалну услугу провоцирати према себи нежност и предусретљивост, него да ћу их задужити да се и они за мој сталеж заузму.

Господо сенатори, чим прелазим на одјељење за народно здравље, ја изјављујем да ћу радо гласати за прорачун Министарства за социјалну политику и народно здравље. Да нијесам био болестан озимус, можда бих код оног новог закона за спречавање полних болести био с неких разлога гласао и против. Не што не бих уважавао бригу која се кроза њ говори за здравље народа у том правцу, јер је то права мора, која наш народни организам изједа у појединим крајевима више него ишто друго — пошто сифилис дјелује и на умну потенцију, па дегенерише, управо упропашћава. Али бих гласао против, јер не одобравам скоро инквизиторски начин на који он ту бригу доводи до израза и даје јој сатисфакцију.

За ово Министарство гласаћу прорачун као свештеник баш стога што је ово највиши државни орган, чија је функција намијењена збрињавању најмање збринутих и придизању оне наше браће која својим физичким, а с њима скопчаним и душевним боловима траже лијека. Сматрам да је ово моменат у ком идеално у хармонију улази свијест о дужности овог мог сенаторског позива са љубави и осјећајем према ближњем једног народног свештеника.

Резимирајући хумане сврхе, којима служи ова велика државна установа, а уважавајући праву стварност и истинске народне потребе у нашој отаџбини, вјерујте ми да бих био најсрећнији кад бих могао овоме Министарству одгласати још неколико пута већи прорачун него што је предложени. Тим више што на челу овога Министарства, ако и не стоји стручно лице а оно стоји човјек који је поред свег оног, што сам напријед казао да му други доље сметају, да потпуно чисто изведе оно што

би рад, показао своју развијену социјалну свијест и потребну хуманост. Ма да ме као човека са села, који стоји у непосредном додиру с народом дубоко интересују огромни задаци овог Министарства, у погледу подизања отпорне снаге нашега народа, која је иза тешког и бурног времена ратног и поратног оронула и доста страдала.

Памтим болно тешку своју родитељску жалост, кад ми је, ушљед слабе заштите лекарске, на рукама мајке издахнуло првијенче; памтим кад ми је исто тако издахнуо мој први мушкаћ; памтим и кад ми је већ као ђачић зијенуо и други, и још затим сестрице им мале у епидемијама сеоским. А памтим и 1918 годину када је владала страховита грипа, која ми је у парохији 240 глава најздравијег народа око 20 година подавила.

Трнци ме прођу, господо сенатори, кад се сјетим неке године, кад је шарлах владао, једног жалосног случаја да се човјеку кожа јежи од пропасти. У једног мог парохијана и жене му који су прије опет од шарлаха од деветоро дјеце изгубили петоро на и од овога броја не оста ни једно. У августу им је умрла најмлађа од шарлаха. Дође кашње Божића шарлах у кућу. Пред мали Божић умрије им синчић од 6 година, на мали Божић саранише опет синчића од 9 година и ћер од 5 година. Слушао сам бугарању јаднице мајке и нијесам могао ни писнути. Пет дана касније умрије двоје дјеверске јој дјеце: синчић од 6 и ћер од 5 година.

Иде опет сретница и бугари — колико памтим овако. Јаој моји тићи миљеници, што ће мајка са мохрана тужна? Куд погледа свуда јој је празно, нема тића нема голубића, нема никог у криоце мајци, празно јој је крило и ложница, гдје су били моји миљеници, празна соба празно и прочеље; пуста кућа пусто и двориште. Овце блеје јер чобана нема; јањци блеје јер јањчара нема. Што ће овце кад нема чобана? Што ће јањци кад нема јањчара и говеда кад пастира нема? Ајме туго не држи за дуго, а ви браћо носите полако, не може их сузитизати мајка; јер су мајку ране савладале; љуте ране којим лијека нема. Мој Богдане, куда бјежиш мајци; и кад бјежиш што вучеш сестрицу?! Боље би ти приличило синко да си наша' другу за вођење; пуно село ранко дјевојака, а ти водиш сестрицу за руку, да си само причекао синко да те мајка спреми по дјевојку, како би те опремила мајка.

И опет се оте на гробљу и пада на снјег што је до паса и клекла да јој се једва глава види и љуто цвкли док не рекох да је дигну и одвуку. „Немој сретнице ево овђе и моје петоро, па се не да из коже“. »Али су у вас још троје, а у нас од деветоро више ни једнога, па ми је боље да се онђе код њих укочим, пустите ме-Еј!«

»Да закукам као кукавица, и још црње него кукавица,

Не би ли се укочила мајка, поврх двора својих синова;

Поврх двора кад себи не даду, кад су у мајци дворе затворили;

Кад с' укочи, не би л' отворили, не би ли је себи припустили,

Не би л' своју огријали мајку.«

Морамо, господо сенатори, да се дубоко замислимо пред оваквим црним сликама нашега села, а бојим се да ни најдоњи дијелови нашег градског становништва не стоје много боље. Ми смо врло поносни на јуначке особине своје расе, које су нас

и сачувале у животу за пркос судбини и слободу нам донијеле. Али морамо да створимо очи и мушки погледамо у очи једној истини, да се наш народ с напетнутом снагом своје приватне иницијативе и држава са свим оним што иде уз њезину политичку моћ, финансијску снагу и прибрано искуство мора да се ухвати у коштац са опасним и подмуклим непријатељима, који у виду најразноврснијих болештина растачу јуначко тијело нашег народа. Ја нећу да овдје улазим у статистику обољења и смртних случајева, којима су притисле ову нашу благословену земљу туберкулоза, разне дјеце и венеричне болести. Зато има позванијих од нас. Ми знамо да у овом носимо првенство међу просвећеним народима и државама свијета.

Господо сенатори, и на нама и на овом високом дому лежи велика одговорност и ми морамо да сагледамо да су извјесне владе неких великих и моћних држава покренуле сав апарат да би се лечењем излечивих и умножавањем здравих што више ојачала раса нације и саме државе. Морамо и ми поћи овим путем, да би се осигурало здравље народно а с тим и одбранбена снага народна.

Полазећи овим трагом ми у првом реду треба да у народ пуштамо лекаре потпуно оспособљене. А оспособљавање не даје сама диплома лекарска. Оспособљавање даје првенствено пракса, која се врши у болницама уз искусније и старије другове. А биће да се гријеш и против онога што је прописано као минимум да се може доћи у народ и лијечити. Стога у највише прилика бива, да лекар не може да у народу диже вјеру у медицину, јер у много случајева видимо да на очи народа гријеш и показује да и сам пипа по мраку и погађа на срећу.

Зато морамо настојати и тражити од лекара квалитете не само стручне већ и моралне, да је у њему жива свијест, да је он брат и да има бити у много случајева и родитељ а не смије бити рачуница који тражи и комфор и животни стандард далеко виши од других интелектуалаца, да не буде трговац, него васпитач и оплеменитељ. Специјално у тешко доба данашње, тешка сииротиња имала је да осјети у њему свога сабрата с довољном дозом милосрђа. Народ бјежи од медицине и због скупоће ординације тражи помоћ од баба, од неквалификованих врачева и бајалица. У крајњем случају све му је уздање болница чије трошкове преваљују на општине, па и те траже у задњи час.

Овај неприродни јаз између лекара и народа треба свом снагом да се изглади заједничким силама. Са стране лекара с мало више самозатаје, а са стране свих нас пријемом трошка за хонораре и за лијекове, па би сасвим друкчије променили прилике. Не би се догађало да је море народа без лекара а лекара има беспослених неколико стотина, који не да немају чим да своје животне потребе покрију, већ немају прилике ни да врше праксу и тиме стичу способност. Узалуд вапију ови људи да им се даде намјештење и пуне душу с огорчењем да се за ове муке регресирају и на неком искале. А огорченост ником мање не слиши него лекарима. Ја дозвољавам да су и овој ствари доста криве тешке привредне прилике. Али баш у такво вријеме наша држава би требала добро да пази да најпре својим синовима даје намјештење и пружа хљеб.

И онда и у оваким би се приликама огорче-

ње дало стишати и не би заузимало форме драстичне кад ови љекари без мјеста и без припадљивости ма и најскромнијих не би гледали нападне примјере неједнакости у самом свом сталежу. А те има много и има таке да управо запањује. Овакав љекар мучен свијешћу да неки грабе кутлачом, а он нема да једе ни са жличицом, гоне га касније, кад гдје доспије, да буде безобзиран, да пропуштено вријеме накнади и све то бије и пацијенте и медицину у исти мах.

Господо сенатори, сви се ми згражамо кад видимо криминалну отимачину као пошљедицу пољубаног морала, незајажљиве саможивости. Кад сељак преоре међу, па понекад пане и мртва глава, ми се стресамо од чуда због те саможивости; али ипак у том случају тражимо оправдање у некултури и несвјести. Тим оправдањем стишавамо своју савјест и кад гладан радник посегне руком за оним што није његово и заваравамо се утехом: Гладан је па тако и мора.

Али какво оправдање да нађемо за просвјешене и најпросвјешеније редове нашег народног друштва, ако успијемо да утврдимо да је и међу њима саможивост и безобзирно присвајање свих бенефиција, јавних функција у рукама једних те истих, без обзира на нове и младе снаге које пристижу, једино морално начело и највиши закон.

А видите, господо сенатори, избило је у најширу јавност, да је сиромаштина и материјална утученост међу младим генерацијама наших љекара настала у многим и због тога, што су се сви хонорисани положаји љекарски стекли у рукама једног те истог реда љекара, док за друге стоји или немогућност да се уопће запосле, или — ако су случајно запослени, они су годинама остали личним ненаграђени или како се то техничким термином зове волонтери. Има толико љекара, који су поред своје осигуране плаће и пензије при државним, опћинским надлештвима и сличним установама приграбили још и сталне мјесечне богате хонораре при другим јавним установама (Меркуру, Окружном уреду, разним осигуравајућим друштвима, банкама итд. итд.).

Поред све критике, која је падала досад у нашој јавности на рачун те безобзирне себичности и отсуства сваког смисла сталешке и социјалне свијести и солидарности, коју би имали да у том сталежу диктују обзир према толиком огромном броју младих, вриједних и гладних другова, није се чуло ни за један примјер другарске увиђавности и самоодрицања.

Ја сам био 1932 године код куће 7 мјесеци, био сам и лани од почетка марта с малим прекидом од јула до августа.

Претседник др. Љубомир Томашић: Молим г. говорника да сврши, јер му је време истекло.

Папо Обрадовић: Молим вас, господине Претседниче, сад ћу, јер је ово главна ствар.

Осамим се сам и сједим негдје за вечером и једне вечери чуо сам нехотице, — јер су јасним тоном говорили неки разговор о тим стварима, који ми је побудио вољу да то испитујем. Чини ми се по разговору била су два правника, два љекара. И једни и други износили су скандалозне примере о хрвачини која влада у том правцу и код адвоката и код љекара, тако да сам се запањно и одмах сам нека имена прибљежио.

Има људи који по на пет места имаду поло-

жаје и хонораре. Има чак и муж и жена да су код исте институције осим што имаду приватну праксу. Таквих случајева има и код других сталежа и има породица које згрћу по 20 и више хиљада у кућу. Па то је права пропаст. Али да таква некултурна јага и отимачина стоји код љекара то вјеровао не бих никада. Док једни издиру цабе и немају зашто да одијело промијене, а многи уопште стоје и без праксе и без коре хљеба, други на многострук начин згрћу новац и граде палате. Ја разумијем и дозвољавам да се људи могу и материјално развијати према својим способностима, јер најзад ко већу памет има боље и пролази, јер су памет и рад сами себи награда; али држава не смије, ни јавне корпорације не смију да дозволе да се звања стичу у једним рукама. То иде на штету и морала и саме ствари. Савјесан човјек једва једну позицију покрије.

Има ријеч крилатица онамо горе у мом крају у Лици гдје су се два попа док је био један на Лици, један на Далмацији састали на Великој Попини, па један другог пита: како си? Добро — вели — да није тебе и боље би. (Смех).

То је схватљиво, да се је онда могло тако судити, кад у Лици није било никог другог осим попа да може свог коња узјахати, па су им људи били завидни и товарили на њих и оно што нијесу заслужили. Али да оваке прилике владају у љекарском сталежу, то никад нико не би вјеровао.

И како знам о овој немилој појави расправљало се у задње вријеме и у највишим љекарским стручним организацијама, у љекарским коморама. Има случајева, господо сенатори, да појединац прима за свој рад, који га растрза на толико страћа, толико да би се за исту суму могло дати посла и хљеба десеторици незапослених. Док онај што има то мјесто троши највећи дио времена у нервозној јурњави да ухвати на четири до пет мјеста хонорар, докле би се ти послови да се разлијеле према социјалној правди могли да сврше и боље и брже и да даду резултате далеко идеалније. А мјесто једне радне породице која живи у изобиљу и у раскоши, радило би, живјело и развијало се скромно 10 породица.

Ја не знам где је ту осећај. И зар није дужно прво Министарство и социјалне правде и народног здравља, да то поправља и своди у границе с два разлога — прво стога што није право да неко има и троструко и петероструко и десетероструко егзистенцини минимум, а други нема никаква, и стога што треба стотине незапослених љекара с хљебом и праксом саставити. Кад то они сами не увиђају и немају осјећаја према друговима за чије мукe за вријеме школовања знати морају, како онда на други крај према пацијентима можемо од оваких љекара нишчекивати социјалну увиђавност и чеку самилост према болесницима особито према онима из најсиромашнијих редова народа? Неупољива жеља за што већим и сигурнијим стицањем одбије их потпуно од оних, који нијесу у стању да их обасипају богатим хонорарима. Трговачка утакмица није, чини ми се, у стању да ни на један сталеж баца толику моралну сјенку као што је сталеж љекарски. Жалим што то рећи морам, али тако је.

Због тога сматрам, да је света дужност Министарства социјалне политике и народног здравља, да овој немилој појави посвети сву своју аутори-

тативну пажњу и даље без милосрђа сузбија, где год на њу наиђе, одбијајући од себе храбро и безобзирно све насртаје збринутих протекционаша. У томе погледу требало би да се, ради што ефикасније сарадње са Министарством, нарочито што се тиче увиђаја у распоред хонорара при приватним и јавним установама, прошири компетенција Љекарске коморе која најбоље позна стање својих чланова и која као сталешка установа има да вентилира потребе те службе и учини све да се очува јавни углед и морал тога толико важног staleжа.

Има, господо сенатори, и господине Министре, једна врло важна ствар, коју треба и само Министарство да постави на правилну основу, па да би се у овој служби осјетио дух социјалног морала и правде. Наше велике државне болнице у свим главним центрима земље, нијесу само огромна склоништа болесника из тих мјеста него из цијеле земље. Због тога су оне ангажовале у својим многоструким и деликатним пословима велики број лекарске радне снаге из свих дијелова земље. Међутим, и држава искоришћава велики дио ове радне снаге у својим властитим установама, годинама не дајући никакве награде нити ма каквог осигурања у служби, и ако се ови ненаграђени по својим напорима и дужностима ни у чем не разликују од ручних радних снага.

Господо сенатори, изјављујући на завршетку свога говора да ћу са највећим одушевљењем гласати за предложени прорачун Министарства социјалне политике и народног здравља, жалећи што он није већи, ја сам увјерен да је моју критику овако несносних социјалних односа у лекарском staleжу сваки од чланова овог високог Дома схватио онако како она треба заиста да се схвати, као добронамјерну по сам лекарски staleж, праведну у корист незбринутим редовима тога staleжа, и заслужено похвудну за оне који у тој благородној функцији јавног и друштвеног живота гледају само и у првом реду неисцрпиви извор користи личне и породичне.

У том увјерењу желим да и г. Министар социјалне политике и народног здравља примењујући буџет, који му овим одобрава наш високи Дом, за свједочи истинску и свестрану социјалну свијест, какву овакве тешке и специјалне прилике нашег времена од њега траже. Гласам за буџет. (Бурни пљесак).

Претседник др. Љубомир Томашкић: Реч има сенатор г. др. Петар Зец.

Др. Петар Зец: Господо сенатори, буџет Министарства социјалне политике и народног здравља износи, како вам је познато, округло 201 милион динара, и он је за 4,900.000 динара мањи од буџета тога Министарства за годину 1933/34. Смањење овога буџета дошло је по захтевима, који се постављају са свију страна као последица тешке финансијске и економске кризе, и ако се знаде да баш криза финансијска и економска носи са собом социјалну беду, да угрожава народно здравље, па би следом тога морао баш овај буџет, ако не бити повећан, а оно бар остати на оној истој висини, на којој је био пре тога. Ја констатујем са задовољством, да је са свију страна овог високог дома, како у овој дебати у начелу тако и у дебати у појединостима констатовано, да су кредити овога ресора премалени. Но кад је већ ту апсолутна нужда да се буџет смањи, морамо сагнути главу

пред том нуждом и морамо се с тим помирити.

Питање је сада само, господо сенатори, како је дошло до тога смањења? Ако расмотримо буџет за 1934/35, онда ћемо видети, да је највеће смањење настало на тај начин, што је знатно смањена државна дотација болничких, хигијенских и социјалних установа. Та државна дотација износи сада 81,000.000.— динара, а подељена је овако: за болничке, хигијенске и социјалне установе, које стоје непосредно подређене Министарству социјалне политике и народног здравља, а којих има петнаест на броју, 34,500.000.— динара округло, а за остале 44 установе износи та дотација 47,000.000.— динара. Видите, господо сенатори, овде треба констатовати следеће: да та дотација није умањена код ових петнаест установа, које су непосредно подређене Министарству, него је шта више повећана за 173 хиљаде динара, дотим је смањена установама болничким, хигијенским и социјалним, које се налазе по банским управама и износи 47,800.000 динара. Ја прелазим преко тога и нећу да улазим у питање, да ли је та дотација правилно раздељена између тих појединих установа. Ја хоћу само да се обазрем на смањење, како је оно погодило поједине бановине. Ако тај део буџета расмотрите, господо сенатори, онда можете констатовати, да то смањење дотације у Савској, Дунавској, Дринској и Моравској бановини износи 7—9% од досадашње државне дотације, у Вардарској, Приморској и у Зетској бановини износи оно 11—13% данашње дотације, а у Ербаској бановини пење се то смањење на 42½%, док једино у Дравској бановини то смањење износи само 1,7%. Према томе господо, види се, да ће и смањење кредита погодити највећма и најтеже ове институције по бановинама, и то све институције сем можда Дравске бановине у којој је то смањење релативно врло малено.

Господо сенатори, кад се зна да су кредити по овом буџету толико скучени, онда се по мом мишљењу морало водити веома много бриге о том, како ће се ти кредити разделити, па да функције у том Министарству не буду стављене у питање. Пре свега треба да вас упозорим на то, да је после рата наступила велика мода за превентивном медицином и та мода у медицини, тај хук и тај бес трчања за превентивном медицином није поштедео ни нас. Ја бих хтео овде да нагласим, да ја лично нећу да потцењујем све напоре и настојања наших надлежних кругова, који су ишли за тим, да превентивна медицина добије код нас оно место, које по својој важности за очување народног здравља фактично и заслужује, али чини ми се, да нас је та мода у медицини, мало сувише далеко одвела, да смо се бацили и у сувише велики луксуз. Вама је свима врло добро познато, да у нашим хигијенским институцијама, домовима народног здравља и свим сличним институцијама леже големе, милионске инвестиције и да се само за одржавање њихово траже големе суме.

Господо, ја нећу говорити о луксузу у тим институцијама, али хоћу да напоменем и да нагласим, да у исто време док је то тако у институцијама за превентивну медицину, наше болнице оскудевају у много чему... (Др. Анте Павелић: Немају ни завоја) ...да су трошне, да често пута не одговарају ни најосновнијим захтевима хигијене, оскудевају у материјалу, у лековима и тд. и тд. Ви

знате, да су наше болнице претрпане болесницима тако да по три болесника леже на два кревета, а да често болесници леже и на патосу.

Видите, господо, док је то тако, дотле буџет нашег Министарства народног здравља предвиђа деобу кредита по прилици овако: на хигијенске установе, дакле на део превентивне медицине, има да се утроши око 48 милиона динара, а за установе куративне медицине, дакле на све болнице, има да се утроши око 64 милиона динара. Ја држим, господо, да ћете се сложити са мном, да је тај сразмер апсолутно неодржив и да такав сразмер 48 милиона према 64 милиона не може остати и да се мора побољшати на корист куративне медицине. Кад већ спомињем раздеобу тих кредита, онда имадем да се обазрем на једно особито тешко питање, а то је питање наших болница бановинских, градских и приватних болница са правом јавности. Вама је сигурно познато, господо сенатори, да је по § 7 и 8 Закона о болницама држава дужна да плаћа болничке трошкове за све своје чиновнике и намештенике, за заразне и венеричне болести и отворену туберкулозу. И те обавезе државне према тим бановинским и градским болницама, према искуству последњих година, достижу суму од по прилици 15 до 17 милиона динара годишње. Међутим, господо, уврштено је, како вам је познато, на име тих обавеза свега скупа 200.000 динара (*Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцел*: И то је једва прошло.) То није први пут, господо сенатори, да је оваква управо смешна, управо немогуће малена сума уврштена за покриће тих обавеза. Лани је било предвиђено 300.000 динара, а ни у пређашњем буџету није била вотирана ни приближно онолика сума, која је потребна за покриће тих обавеза. И каква је последица тога? Последица тога је та, да је држава остала дужна тим болницама, да су се ти дугови гомилали из године у годину све више и више, тако да данас ти дугови износе преко 50 милиона динара. С друге стране, господо сенатори, главно врело прихода тих бановинских и градских болница јесу саме бановине, јер бановине морају плаћати болничке трошкове за своје намештенике и за оне своје припаднике, који су таквог имовног стања, да не могу плаћати болничке трошкове. А како су бановине у тешким финансијским приликама, не могу ни оне да удовољавају потпуно својим обавезама, него само са 50—60%. И последица је свега тога, да су наше бановинске, грађанске и приватне болнице са правом јавности запале у големе дугове и да је доведена у питање егзистенција и правилно функционисање тих болница. Ја сам са задовољством саслушао извештај г. Министра социјалне политике и народног здравља, из кога произлази, да је по његовом тражењу г. Министар финансија одобрио, да се исплати 27 милиона динара на рачун тих обавеза државе према тим бановинским болницама. И ако та сума, господо сенатори, није ни приближно довољна, да покрије све дугове, ипак ће и са том сумом болнице моћи да исплате своје најхитније дугове и на тај начин биће криза у тим болницама бар на неко време отклоњена. Ја бих али молио г. Министра социјалне политике и народног здравља и ставио бих му на срце, да се у тој позицији свакако унесе знатно већа сума, како би се функција тих болница могла да одржи на приличној висини.

Кад сам већ сад код болница, господо сенатори, онда ми дозволите да кажем неколико речи о болницама у опште.

У последње време почеле су код нас ницати мале болнице од 20—30 кревета. Ја мислим, господо сенатори, да је подизање тих малих болница непрактично и није добро. Није добро због тога што су режијски трошкови велики и што те мале болнице не могу да буду уређене, нити могу да имају толико стручних лекара, да могу одговорати очекивањима, која се од болница траже. И зато, ако се подижу мале болнице, ипак људи из тих крајева т.ј. из околине тих болница, морају пролазити поред тих болница да троше паре и да траже велике болнице, које су добро уређене и где има више лекарског особља те им се може пружити пуна помоћ за њихову болест. Ја мислим да треба да се одустане од тога система подизања малих болница. Нека се, у том случају дижу амбуланте, где се може пружити прва лекарска помоћ и где се може вршити и бесплатан преглед болесника. Нека се дакле не приступа грађњи малих болница, него нека се граде велике болнице, које ће моћи одговорати оним захтевима, који се на једну велику модерно уређену болницу постављају.

Господо сенатори, потребна је једна строга контрола болничких економија, а исто тако потребна је реорганизација лекарске службе у болницама. Пало Вам је сигурно свима у очи, да су разлике у ценама у болницама ванредно велике и то код најкрупнијих издатака. Можда знате, да се у једној болници једном болеснику даје четири до пет јела дневно, докле има болница, које дају 7—8 јела на дан. Ја мислим да је то све због тога што економија по болницама није свуда на своме месту. Моје је мишљење, да се имаде по тим питањима једнаком мером поступати по свима болницама, због чега би требало израдити правилник за прехрану и увести строжију контролу за издавање лекова.

Што се тиче лекарског особља ту треба нагласити једну ствар, а та је, да по данашњем распореду лекарске службе у великим болницама, јако се отежава приступ млађим лекаима. Није изузетак да многи лекари седе деценијама по великим болницама, тако да млађи људи, који би требали да прођу кроз те болнице и да добију ваљану стручну спрему, не могу доћи до тога, јер им то спречавају старије колеге који по некад и не маре за болничку службу, а више се брину за свој приватан посао.

Онда још једно питање, које чини ми се треба регулисати а то је однос наших клиничких болница према другим болницама.

Овде у Београду има нешто клиничких самосталних болница а други део тих болница је у некаквој заједници са Општом државном болницом. У Загребу постоје такве клиничке болнице. Како сам извештен, а како је и добар део г. г. сенатора читао у новинама, било је сукоба између клиничких болница у Београду и Опште државне болнице. Ја мислим, да би се тај однос имао једнапут за увек да реши, а што се тиче загребачких клиничких болница, то би специјално молио Господина Министра, да се измени она одредба, по којој државни чиновници или намештеници не могу бити примљени у клиничке болнице на лечење него једино, ако сами плате за себе болничке трошкове. При том треба уважити чињеницу да ми у Загребу уопште нема-

мо државне болнице него само бановинску, односно приватну болницу са правом јавности. Ако се један државни чиновник или намештеник лечи у клиничкој болници, онда је право да држава, која је дужна да плати болничке трошкове за тог човека, плати и клиничку болницу, исто онако као што плаћа бановинској болници дабоме под претпоставком, да ти трошкови у клиничкој болници нису већи него што би били у бановинској болници. Ја знам да се то односи више на ресор Министарства просвете, али сматрам ипак за потребно да то овде изнесем.

Господо сенатори, дозволите ми да само још неколико речи кажем о радничком осигурању. Ви сте данас пре подне чули извештај г. Министра социјалне политике и народног здравља и могли сте разабрати из његових речи, да је он — могао бих казати — врло задовољан и са самим Законом о радничком осигурању и са самом provedбом тога закона.

Ја за своју особу морам да кажем, господо сенатори, да се у том погледу не бих могао потпуно да сложим са г. Министром. Наглашујем да ја нисам никакав противник Закона о осигурању радника, него сам, шта више, најодушевљенији пријатељ тога закона и знам добро да је то једна апсолутна потреба нашега живота. Али, господо сенатори, ја мислим да сте ви сви и чули или бар читали тужбе, које падају на то радничко осигурање. Чули сте те тужбе и те жалбе и од стране радника, који тврде да не добивају оно на шта би по закону имали право. Чули сте те тужбе и од стране послодавца, којима су тешки терети, које они морају плаћати за то осигурање, а чули сте и тужбе од стране лекара као извршилаца мисије радничког осигурања. Код тих и толиких тужби ипак мора бити нешто, што није право и што није на своме месту. Има само једна грана код тог радничког осигурања која се никад није тужила, а то је администрација и чиновништво. Ја разумем сасвим добро, да се администрација и чиновништво не треба и не може да тужи. То разумем због тога, што је та администрација умела да себи створи у том радничком осигурању један доминантан положај, и што је чиновништво у том радничком осигурању прилично добро материјално обезбеђено. Ја констатујем, да је администрација нашег радничког осигурања прескупа и да она троши и сувише много. Према подацима које ја имам, троши се на нашу администрацију готово 20% од целокупних прихода радничког осигурања, а у исто време код радничког осигурања у страним државама, на пример у Бечу и у Немачкој не троши се ни пуних 10% на администрацију.

Господо сенатори, треба даље уважити и чињеницу да је наш Закон о радничком осигурању престарио; он је рађен по једном мађарском предрадном старом Закону о осигурању радника, а данашњи закони о осигурању радника много се разликују од тих старих. Нећу улазити у питање критике о инвестиционој политици Средишњег уреда за осигурање радника, али држим, да је сасвим оправдано, ако замолим господина Министра, да спроведе у радничком осигурању извесне реформе. Оне би биле у овоме: у првоме реду да се модернизира Закон о осигурању радника, а у другом реду да се администрација поједностави. Управни трошкови и чиновнички апарат да се смањи, а треће да се усаврши лечничка служба и повећа лечничко

давање на рачун редуције управних трошкова, а без повећања социјалних терета, и напокон да се правни и радни положај и услови лекара уреде једним колективним уговором и једним правилником.

Ја сам дубоко уверен, господо сенатори, да би таква реформа, ако не баш у целости спроведена, донела знатно побољшање у нашем осигурању радника:

Господо сенатори, укратко ћу напоменути само још једну ствар, а то је питање лекара у нашој држави. Тешка социјална и финансијска криза, поред других, узрока, довела је до опхените пауперизације, а довела је и дотле, да данас лекарски staleж стоји готово пред пропашћу или пред комплетном деморализацијом. Увиђајући такво стање тога staleжа Савез лекарских комора предложено је недавно Министарству социјалне политике меморандум, а у циљу да се побољша материјални положај лекара.

Ја сам слободан, без опширног образложења, да скренем пажњу г. Министру на тај меморандум и да га замолим за повољно решење тога меморандума, како би се спасао од пропасти један читав друштвени ред, а на корист народа и државе.

Ја завршавам, господо, уз изјаву да имам пуну и апсолутну веру у рад Министра социјалне политике и да ћу за предлог буџета гласати. (Аплауз).

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Gospodo senatori, dajem završnu reč gospodinu Ministru socijalne politike i narodnog zdravlja.

Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Ivan Pucelj: Gospodo senatori, ja sam pažljivo saslušao kritiku kako u Finansijskom odboru, tako i ovde u plenumu pa sam slobodan, dati nekoliko kratkih odgovora na prigovore nekolicke gospode senatora.

Gospodin senator Josip Šilović izneo je ovde onaj nesrećan slučaj, koji smo imali u Australiji. Ma da je to veoma teško, pošto nemamo tamo zastupništvo, ja ću se postarati da nađem načina, pa da pomognemo tu sirotinju, koliko najviše možemo.

Gospodin Šilović govorio je i o teškom položaju naših iseljenika. Gospodo, nikome to nije bolje poznato nego nama, koji stojimo preko iseljeničkih komesarijata s njima u vezi, i mi radimo koliko nam sredstva dopuštaju i koliko nam se pruži prilika preko parobrodskih društava, i repatriramo svake godine povećai broj. Narocito vodimo računa o onima, koji se vraćaju porodici ili koji su, kako bi čovek rekao, donekle sposobni da mogu zaradivati i onda kad se vraćaju u našu zemlju. Apolutno uvidam da bi trebalo, i to sam rekao u svome ekspezu, sa kolonizacijom da nastavimo, pa da ih tako zaposlimo. Uvidam potrebu, da ne možemo kolonizaciju obaviti bez velikih naročitih banovinskih kolonizacionih fondova. I ja ću se starati kod ostalih banskih uprava i banova da postignemo ono što su uradili kod Savske banovine.

Gospodin Petar Đirić činio je neke zamerke povodom izbora u Radničkoj komori u Splitu. Kao svuda bili su obavljani izbori i u Radničkoj komori u Splitu, prošle godine. Smatrali su, da je došlo vreme da ukinu predašnje stanje, pa da onako kao svuda normaliziraju prilike kod Radničke komore, pa sam bio raspisao izbor. Svuda je išlo prilično složno. Išlo je prilično složno i na opšte zadovoljstvo, rekao bi čovek sviju, ako se može ta reč kod izbora uopšte upotrebiti. Ali, gospodo, vi ste pre podne bili svedoci, kad je odgovarao g. Ministar unutrašnjih dela

pa je rekao da ne samo kod nas nego nigde u jednoj zemlji nisu izbori prošli a da nije bilo prigovora, a da se ne bi reklo bar s neke strane koja je izgubila, da nisu bili izbori pravilni, zakoniti kako treba. Ovo isto važi i za izbore Radničke komore u Splitu. Od mene je tražila jedna grupa da dozvolim, da menjaju kandidatsku listu posle, kad je istekao taj rok. Rok je predviđen statutom, a statut je izrađen na osnovu zakona. Dakle oni su tražili od mene jednu nezakonitu radnju, a ja sam to odbio, i mislim da sam tako morao postupiti.

Druga stvar zbog koje se žale, jeste ova: da sam ja naredio da treba da se drži konstitucionalna skupština još u prošloj godini, dakle u 1933. Tu je jedna grupa pokušavala, mogu ovdè upotrebiti ovu reč, na malo nelojaldan način, da me obmane, pa da prenesu tu skupštinu u 1934 godinu pošto tada nastupaju pogodnosti za one, koji imaju Komoru u rukama. Kad su sve komore mogle svršiti posao na vreme, kako ne bi mogla učiniti splitska, u kojoj su prilike kao i na drugim mestima. Pa sam se zbog toga umešao i rekao da može da se svrši. Protiv takvog moga umešanja, oni su se žalili Državnom savetu i njihova je žalba pre tri dana odbijena. Vidite gospodo, koliko su u pravu navodi, koje je naveo g. Đirlić.

Ono što se radi i piše ne samo po novinama nego i u paskvilama, u prijavama naših iseljenika u Južnoj Americi poznato mi je. Poznato mi je i mnogo više nego što je ovdè izneo g. Đirlić, ali gospodo, mi moramo sve te stvari kritički posmatrati i sa velikim oprezom ulaziti u te stvari. Ja sam sâm bio iseljenik, gospodo, do 1902 godine u Severnoj Americi, pa kad sam sâm sve to posmatrao i video na licu mesta, onda ćete mi dozvoliti da sam bar donekle osposobljen da mogu kritički posmatrati ovakve prilike.

Mene su, gospodo, od kako sam na tome položaju, dve boreće se skupine u Čikagu bile nasamarile povodom nekog odlikovanja. Ja sam se bio obrukao. Sada sam mnogo oprezniji, ne verujem nikome, ni našim zvaničnim vlastima, proveravam da konačno nadem punu objektivnu istinu. Tako mislim da će i ovdè biti slučaj. Neka mi ne zameri gospodin senator. Gospodin Šveglj koji je bio ministar i izvesno vreme narodni poslanik, mogao bi da mu ispriča o tim stvarima, a naročito to kako se bore preko novina. Tamo je sloboda potpuna, a kad se da nekim ljudima puna sloboda, onda je, verujte mi, to zlo. Zbog toga ja mislim da stvar ne stoji ovako, već će biti objektivna istina sasvim drukčija. Ja sam mi ipak zahvalan da je to izneo i ja ću preko svojih komesara da stvar proverim a i preko Poslanstva, utičaću i na moga kolegu Ministra spoljnih poslova, da izvidi u koliko je kriv njegov personal i u koliko nije.

Gospodin senator Pajo Obradović žalio se u prvome redu zbog sporog svršavanja predmeta kod invalidskih sudova. Te su žalbe bile naročito žive i mnogobrojne u Narodnoj skupštini i one su, gospodo, mnogobrojne i pismenim putem, dakle u korespondenciji moga kabineta, i kad god se ko meni obraćao, a sigurno se svaki drugi ili treći obraćao po invalidskom pitanju, ja sam preduzimao odlučne korake i prošle godine uspeo sam jednim amandmanom u Finansijskom zakonu da su tamo gde ima najviše invalida obrazovani naročiti senati, da se ti poslovi svršavaju brže, ali se ne može sve udo-

voljiti, jer ili je predmeta toliko ili oni koji traže svoja prava ne nude na vreme sva dokumenta, sve iskaze kako Zakon predviđa i onda se to sve vraća gore dole, administracija nije uvek najbolja, ne mogu da je branim, — ali kad god mi se dostave pojedini konkretni slučajevi, ja odmah naređujem izvide i ako ima krivice do činovnika, ja ga kaznim. Na ovaj način ja vas molim, gospodo senatori, i molio sam i g. g. narodne poslanike, vi ste tu glavna kontrola, pa da mi svaki pojedini slučaj dostavite, jer ovako ja ne bih mogao ići na lice mesta. (Pajo Obradović nešto dobacuje). Razumem, ali samo molim vas da me pomognete, pa da mi svaki konkretni slučaj dostavite, pa ćete videti da ću ja po savesti postupiti i onako kako mi dužnost nalaže.

Ja znam da je bilo zloupotreba kod prehrane, ali ja mislim da nema nikoga među vama koji drži da treba ja da nosim odgovornost za to. Ja i kad bih išao tamo ne bih mogao sve prilike tačno da utvrdim. To ne bi mogao ni sam Bog nikada uraditi. Jedni traže ovako, drugi traže onako i kad se ne može svemu udovoljiti, onda dolaze žalbe, onda se pojavljuju kritike, a to je, gospodo senatori, od vajkada bilo i biće. Ja sam ipak u glavnom zadovoljan sa svojim rezultatima i pretprošle godine i prošle godine, a i ove godine, jer sam postigao najviše od onoga što se moglo postići.

G. senator Obradović iznašao je neke žalbe protiv gospode lekara, a g. senator dr. Zec je pokušavao da to obori. Ja ipak mislim, da u nekim gradovima neka gospoda lekari imaju i mnogo sinekura, da imaju mnogo više nego bi trebali i to važi za sve veće gradove. Ako je slučaj u Ljubljani, onda su druga imena nego u Zagrebu, ako je slučaj u Beogradu, onda su druga imena nego u Skoplju, Novom Sadu i drugde. Stari lekari, koji imaju dugu praksu i koji su time stekli više iskustva, imali su više vremena da pribave sebi mesta na više strana i oni to sada drže. A mladi lekari ta mesta koja su zauzeta postići ne mogu iako bi to hteli. (Glas: To memorandum i traži!) Ja to znam i učiniće se što je moguće više. Po nekim gradovima ima lekara koji drže 3—4 pa i pet mesta. Ali onim amandmanom, koji se daje Vladi, mislim, da će se to pitanje rešiti na zadovoljstvo ne samo g. Obradovića nego i mnogih drugih koji to traže.

G. senator dr. Zec je kritikovao, da dotacija, koja se daje na te institucije, po njegovom mišljenju nije pravilno razdeljena i da su one institucije, koje su pod neposrednom upravom Ministarstva mnogo bolje dotirane nego one institucije koje stoje pod bankom upravom.

To je sasvim razumljivo, gospodo senatori. Te institucije koje stoje direktno pod upravom samog Ministarstva nemaju ništa drugo nego ono što im daje Ministarstvo. A institucije koje stoje pod bankom upravom, one su opskrbljene i od banovinskih uprava. Drukčije se, gospodo, postupiti ne može i ja sam tako postupao. U koliko se tiče prigovora, g. senator je naročito citirao Dravsku banovinu, ja moram izjaviti, da sam daleko od toga, da bi ja davao prednosti instituciji iz Dravske banovine zato što sam ja biran u toj banovini. G. senator dr. Petar Zec, koga ja inače vrlo poštujem, on će mi sigurno verovati, da će biti tačno ono što ja kažem, i nikada se nije čulo u mojem Ministarstvu, da bih ja komu rekao da treba Dravsku banovinu drukčije tretirati, nego koju drugu banovinu. Meni bi bilo vrlo žao, ako bi

se dogodilo, da bi Dravska banovina izašla sa većom cifrom nego ikoja druga. Ja mogu otvoreno reći sa ovoga mesta, da sam uvek prema svima banovinama jednako postupao, da sam uvek bio pravedan.

Gospodin doktor Zec i ovde je govorio o modi koja nas je zadesila posle rata i koja se odnosi na tako zvanu preventivnu medicinu. Ja sam onako bio, kako bi to čovek rekao, prijatno dirnut, kad sam ovo čuo, jer je zaista posle rata ta moda bila toliko postala živa i toliko je bila uzela obima, da je mogla donekle naškoditi drugim granama brige za narodno zdravlje. Ali ta moda nije bila samo u našoj zemlji. Ta moda je bila univerzalna. Ona nam je došla iz Amerike i ja sam, kada sam došao na ovaj položaj, primetio to, da je ona bila i mnogo favorizovana. A posle vi znate šta se je desilo i šta sam ja zatekao. Moj je zadatak bio u tome da uspostavim srednju harmoniju, pravedan odnos između jedne i druge grane, jer premda sam laik na tome položaju, ja sam uvideo da je jedna i druga potrebna, da jedna s drugom treba da ide u harmoniji te da se postigne uspeh. Ako se smatra da je za kurativnu medicinu suviše malo uneto, ja bih odgovorio da preventivna medicina ima najviše iz centralnog budžeta. A kako nam ona dobro služi i može da posluži to sam ja osetio na raznim putovanjima, na primer kod poplava, kod suzbijanja malarije i dr. Ja ne bih bio gledišta da to treba ispravljati u tom pravcu da se uzima jednome a daje drugome, nego bih želeo da moj budući naslednik kod idućeg budžeta uspe da povisi dotacije preventivnoj medicini koliko tu fali. Ja bih bio najsrećniji ako bi moj naslednik u tom pogledu uspeo.

Nadalje je ovde bilo kritikovano sa strane uvaženog senatora gospodina Zeca da nije dovoljno bilo unošeno u svaki godišnji budžet suma za uplaćivanje bolničkih troškova državnih i samoupravnih činovnika po samoupravnim bolnicama. Jeste, gospodo, ali ko poznaje našu administraciju, ko dobro poznaje naša budžetska sredstva, uvideće da drukčije i u buduće neće biti u tom pogledu. Glavno je danas očuvati partije i pozicije, pa ako su potrebe veće za stvari koje u napred ne možete utvrditi, a to su sve vremenske nepogode, sve nedaće, pa i bolesti, svakako da ne možete cifarski ustanoviti kolika je potreba. Svaki Ministar finansija hoće da se brani i da smanji tu poziciju i da je postavi na najmanju meru, ali da se tako sa strane državne uprave nije gledalo, dokaz vam je taj, da je moje Ministarstvo uspelo ove godine da na ime računa potraživanja iz ranijih godina primi ove sume koje su mu isplaćene: 1) na ime bolničkih troškova, to je ta stvar, — 27 miliona 649 hiljada šest stotina trideset jedan dinar; 2) na ime prinadležnosti, dnevnica, putnih troškova i raznih nabavki 6,913.593.— dinara, i 3) na ime invalidskih potpora iz ranijih godina 20,302.560.— dinara.

Dakle, ja sam u prošlogodišnjem budžetu za sve te tražbine dobio svega 54,865.791 dinara. Ja nisam ni s time zadovoljan, pošto imam još dugova naročito za bolnice, i to nekih 15 i po miliona dinara. Radi se na tom da se i to podmiri. G. Ministar finansija obećao mi je čim mu bude prilika da nade nešto, da će prvenstveno o tome voditi računa. Prema tome iako nisam sa postignutim rezultatom zadovoljan, ipak sam donekle zadovoljan, jer sam u tom pogledu uspeo više nego ma koji od mojih pret-

hodnika.

G. dr. Zec je govorio i o kliničkim bolnicama, koje spadaju pod Ministarstvo prosvete. Mi smo privatno razgovarali baš o tom Pravilniku i dali već pristanak da se te kliničke bolnice izjednače sa našima, pa da se i u tim bolnicama lekari tretiraju kao i u državnim bolnicama. Obećao mi je da će se tome udovoljiti a mi ćemo se starati da se to što pre i izvrši. Što se pak tiče pitanja, da bi kliničke bolnice trebalo odvojiti iz naših državnih bolnica i da tu stvar treba što pre svršiti, ja to uvidam, ja sam rekao da se to može urediti tako, ako onaj koji upravlja ovim resorom ima u vidu jednu stvar. Bolnice služe za lečenje bolesnika, a klinike služe u prvom redu za usavršavanje medicinaru u nauci. Ja trebam kredita za lečenje, a profesori trebaju školske primere, da mogu da uče medicinare. Dakle tu se već vidi razlika sama po sebi, koju i svaki laik može da uvidi. Dakle, kao što rekoh, ja ću se starati da se to potpuno odvoji, pa da državne bolnice budu za lečenje bolesnika, a klinike neka služe u naučne svrhe. Samo to ne zavisi jedino od mene, nego i od drugih Ministara odnosno od celokupne Vlade, od Ministarskog saveta.

G. dr. Zec rekao je da sam ja izjavio kako sam potpuno zadovoljan sa Zakonom o radničkom osiguranju. Ja sam to doista rekao pa čak i to da smatram da treba menjati samo one zakone, sa kojima smo potpuno nezadovoljni ili za koje se pokazalo tokom vremena da su se istrošili i da ih treba menjati. Rekao sam da sam zadovoljan u toliko, u koliko se taj Zakon u potpunosti primenjuje. Zatim ja smatram da socijalne zakone treba menjati samo u doba prosperiteta, jer ako se ovakvi zakoni, koji služe sirotinji, koji služe socijalnim potrebama naroda, menjaju u teškim vremenima, nikada se ne menjaju na bolje nego postoji opasnost da se menjaju na gore. Zbog toga sam ja sa tim Zakonom u toliko zadovoljan, te ne uvidam potrebe da ga za sada menjamo. Ja sam rekao da je Zakon za sadanje prilike dosta dobar i odgovara prilikama, a da se administraciji prigovara, to je posve razumljivo i ja ću se starati da greške administracije budu svedene na najmanju meru. Ako se ko od vas interesuje za to, može doći kod mene i videti iz mojih okružnica, predstavki i dopisa da to stalno radim i samo na taj način sam i postigao da se manjak od 33 miliona smanji toliko da ga danas i nema. Nešto sam morao povisiti, ali to nije bilo dovoljno. Šta je sad došlo? Kad god je kod nekog Okružnog ureda postupljeno po mojim upustvima i kad je neki činovnik otpušten, ili mu je smanjena plata, dotrčali su gospoda poslanici ili senatori, da me mole da za Boga to ne činim.

Ja bih vas molio da me pomognete. Dakle, čak vidite, oni po zakonu moraju da ulažu u zgrade svoje imovine kako bi je na taj način osigurali. Pa iako se stalno prigovara palatama i foteljama, treba znati da su počeli od Okružnog ureda da tu građevinsku politiku preokreću. Šta vidimo? Treba da se gradi zgrada na primer u Skoplju. Oni iz Okružnog ureda kažu da treba sačekati bolje vreme, a iz Skoplja ima toliko intervencija da se ona gradi, jer da je kao bajagi nužno da se gradi kako bi narod nešto zaslužio. Dakle, drukčije to izgleda u praksi, a drukčije u kritici.

Ja sam vam, gospodo, veoma blagodaran na vašim napomenama. Moji referenti su beležili sve pojedine slučajeve koje ste iznosili, kao i ono što ste

izneli u Finansijskom odboru. Ja ću po tome postupiti. Svaki g. senator dobiće odgovor iz moga kabineta, jer ja sam uvek smatrao da dok sam na jednom položaju, ja sam za to tu da radim i dok sedim na ovome položaju ja ću i raditi (Aplauz), a vas molim, gospodo senatori, da izvolite primiti budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja onako kako vam je predložen (Aplauz).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Time je završen pretres XV Razdela. Prelazimo na glasanje. Glasaće se po partijama sedenjem i ustajanjem. Molim g. izvestioca da čita redom partije.

Izvestilac Ljudevit Gaj čita 825 partiju.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prima li Senat pročitano partiju? (Prima. — Ne prima). Objavljujem da je partija 825 primljena većinom glasova. Molim g. izvestioca da čita narednu partiju.

Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio ceo budžet rashoda Razdela XV — Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja, i to od partije 826 do zaključno partije 904, a takode i predlog budžeta rashoda i prihoda socijalnih, bolničkih i higijenskih ustanova u resoru Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prema tome, oglašavam da je Razdeo XV — budžet Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja većinom glasova prihvaćen. — Prelazimo na XI Razdeo — budžet Ministarstva saobraćaja. Reč ima g. Ministar saobraćaja.

Ministar saobraćaja Lazar Radivojević: Gospodo senatori, pred vama se nalazi bužet resora Ministarstva saobraćaja na definitivno odobrenje. Ova bužet iznosi po svojoj vrednosti cifarski 2 milijarde 533 miliona dinara prema bužetu u prošloj godini od 2 milijarde 610 miliona dinara. Sva cifarska suma obuhvata sve administracije i sva preduzeća Ministarstva saobraćaja i ona ima da posluži kao baza za rad i izvršenje svoga programa koji je u vezi sa samim bužetom i kao baza za postizavanje zadatka institucija u Ministarstvu saobraćaja. Kulturni i ekonomski značaj saobraćaja, van spora, nastupa pojavom željeznica, pojavom željeznica kao jednog transportnog sistema, koji je omogućio ubrzanje prometa i omogućio da se taj promet realizuje na velikim daljinama. Bez željeznica, bez transporta na šinama, ne da se, gospodo, zamisliti moderna država, ne da se zamisliti razvoj svetske ekonomije, ne da se zamisliti odbranbena snaga zemlje kao što je danas, i uopšte, gospodo, ne da se zamisliti kulturni i privredni razvoj pojedinih država. Kod svakog naroda po pravcu njegovih saobraćajnih linija ogleda se stupanj razvika ekonomskog i kulturnog kao i rezultat njegovog geografskog položaja i izraz njegovog odnosa u svetu i međunarodnim odnosima. Još Đon Vat kazao je da putevi jedne zemlje pretstavljaju u isto vreme i sliku njenog blagostanja.

Mreža saobraćajnih arterija nije potčinjena samo geografskim uslovima i ekonomskom napretku, već, gospodo, po mreži komunikacija i saobraćajnih puteva daje se oceniti i historijski razvoj kao i sama unutrašnja organizacija zemlje. Strujanje političkog i socijalnog života u Francuskoj najbolje je izraženo u dopunskoj mreži гвоздених и

сувоземних путева. Главне артерије ових путева гравитирају највећим пристаништима. Француске и главним прелазима на граници, а све заједнички налазе додирну тачку у граду Паризу. Тако је Оскар Пашел казао: да мрежа саобраћајних путева у Француској представља паукову мрежу а мрежа у Немачкој представља рибарску мрежу. Али с обзиром на технички развој и на еволуцију, почињемо с правом да питамо, да нећемо доћи у моменат кад ће жељезнице почети да представљају јадан застарели систем саобраћаја; с правом се почиње питати, с обзиром на велике националне капитале који су пласирани на шинама, почиње да се пита да неће једнога дана да наступи таква ситуација да жељезница буде у положају делижанса. Али у многим земљама и код многих народа жељезница има још непрекидно да испуњава своју основну функцију, главног носиоца сувоземних транспорта, и код многих народа изградња саобраћаја није у толиком степену извршена да може благотворно да утиче на културни и економски развитак тих држава. Саобраћај, па можда и модерна техника, господо, можда има и својих заслуга и одговорности за тешке прилике кроз које данас пролази човечанство. Тежак поремећај је учињен у односима друштвеним, поремећај између потрошње и производње и стварање од читавог света једног зависног тржишта; најзад и тиме што је са проналасцима у техници учињена читава револуција. Дошли су дотле ти односи да је наступио поремећај између производње и потрошача и између кредитора и дужника. Али, господо, да ли треба спутавати проналазачки дух, да ли треба позатварати научнике, да ли треба напредак технике спречити и ако су многе западне државе дошле до изванредне моћи, јер су се све снаге продуктивне једне државе и нације оријентирале једном само циљу да се ради за добро државе и за величину Отаџбине. Ми смо, господо, после рата наследили једну тешку ситуацију на нашим жељезницама. С једне стране имали смо један велики део србијанских пруга разорен; један велики део пресечен у новим политичким границама; а други недограђен и напуштен. Сем Сушак ми нисмо имали ни једну нормалну везу са Јадраном. То је био велики недостатак целокупног нашег саобраћајног система. Изградњом извесних пруга ми смо после рата успели да вежемо једну важну тачку а то је Сплит и Шибеник.

И ми не можемо рећи да је наше море и да је наш Јадран успешно и добро везан гвозденим путевима, који су израз културне и економске снаге једног народа, све дотле, док ми немамо главне центре и главне градове везане директним пругама нормалног колосека. (Тако је!). И у колико је који крај, који предео и која покрајина економски више зачмала, у толико је хитнија потреба да се што пре тај крај веже, да он економски и привредно оживи и да се створе предуслови за његов напредак.

Задатак целокупне наше грађевинске политике и напори које је администрација саобраћаја имала да врши после рата, састојала се у том да се што пре изврше реконструкције наших порушених пруга, а с друге стране да се оне пруге које су започете, а ратом прекинуте, дограде и да се од разбацаних система, које смо наследили после рата, створи једна органска целина, која ће моћи да служи нашим економским, културним и националним ци-

левима.

Једна од врло великих тешкоћа да се у грађењу наше националне мреже покажу потребни резултати, састојала се и у томе, што смо ми насљедили једну мрежу са централним положајем уских пруга 0,76 м. Та мрежа уских железница тако је незгодан положај заузимала у нашој држави, да је тешко било срушити тај систем уских железница да би се створила једна комплетна мрежа нормалног колосека. Поред тога постојале су и велике теренске и географске тешкоће у грађењу наших мрежа. Између главних наших река, између наших долина и Јадранског мора постоји један читав систем Динарских планина, који је спречавао лако спровођење појединих праваца наших нормалних и главних комуникација. Требало је да се изврши детаљан и обиман студиј појединих праваца; потребно је да се створи једна основа за изграђивање наших мрежа гвоздених путева. И одмах после рата формиран је специјалан форум који је то питање студирао и донео конкретне закључке у погледу појединих пруга и стварања једне основе за нашу грађевинску делатност.

На бази тих закључака донета је 1927 године на основу чл. 94 Устава једна Уредба, у вези са овлашћењем у Финансијском закону § 342 за годину 1927 и 1928, са законском снагом, у којој је било предвиђено изграђивање извесних пруга као једна врста приоритетног програма. Та Уредба имала је законску снагу према томе и за извршење свих оних пруга, које су се у тој Уредби налазиле; није било потребно доносити неко специјално законско овлашћење нити какав специјалан закон.

Наша је администрација после рата успела да један огроман технички посао савлада, посао који се састоји у томе да су многе линије и правци простудирани, да су израђени предрачуни, да су по многим прорачунима израђени и детаљни планови, тако да је од ослобођења до данас простудирано више од 6.000 километара, а заједно са варијантама око 10.000 км. Израђени су детаљни планови за пруге у дужини од 1600 км. од прилике. Господо, с обзиром на прилике, под којима је све то рађено, с обзиром на средства којима смо ми располагали, с обзиром на карте које су постојале за извршење овако великог техничког посла, — несумњиво је, господо, да су то били особени задатци које је наша администрација са успехом свршила.

Цео тај посао у погледу испитивања праваца, цео тај посао око израде генералних и детаљних пројеката од ослобођења до данас, кошта од прилике 50 милиона динара. То је све утицало да смо ми с једне стране добили један персонал веома способан, са потпуним искуством за извођење великих грађевинских радова, а с друге стране имали смо извесне правце који су били до детаља испитани да бисмо могли приступити и њиховом извршењу.

Државне су железнице, господо, најмаркантније предузећа, које се налази у ресору Министарства саобраћаја. За администрацију овог великог предузећа предвиђена је сума од милијарду 641 милион динара; за Завод за импрегнирање прагова предвиђено је 9,5 милиона динара; за оправку возних средстава предвиђено је 425 милиона динара. То су суме, господо, које су предвиђене у буџету за администрирање и за рад државних железница.

Кад се оцењује успех пословања државних

железница, онда се мора да пође са једног становишта, да су државне железнице с једне стране предузеће, које треба своје расходе да покрива са својим приходима и да на тај начин покаже извесне резултате у погледу материјалног пословања, — а с друге стране, господо, државне железнице су једна јавна служба, оне су једно од државних предузећа, коме није искључиво циљ да покаже само комерционалне резултате и само материјални успех пословања, већ оне претстављају и једну врсту јавне службе, оне учествују у многим пословима националним, културним и социјалним, те су на тај начин извесни задатци и циљеви државни што боље испуњени и постигнути.

Ако, господо, с једне стране третирамо положај наших железница као једног предузећа са материјалним циљевима, имајући лакше у виду све што железнице у материјалном погледу дају, онда се мора доћи до закључка да наше железнице на своме буџету носе један гигантски терет и да су показале успех у том своме пословању; нема ни једне администрације и посла народног ширег обима, у коме државне железнице нису учествовале и коме државне железнице нису дале своју пуну потпору. Фискално оптерећење, које имају наше железнице, оно је такве природе да су наше железнице у погледу такса оптерећене са највећом стопом која постоји у Европи.

То фискално оптерећење, господо, износи на теретни саобраћај 15% а на особни саобраћај износи 20%. Цифарски изражено оптерећење таксама износи једну вредност преко 320 милиона динара. Француске железнице, које су састављене из извесних приватних и државних железница, имале су до пре две године једно оптерећење око 32%, па је затим оптерећење таксама сведено на 12%. Железнице Чехословачке имале су једно таксено оптерећење од 16% и оно је почело да се рефундира са обзиром на тешку ситуацију, коју упоште железнице преживљују и као систем транспортни и са обзиром на реперкуснију привредне кризе, која је захватила све државе и народе, па је припољно обухватила и железнички саобраћај. У 1932 години чехословачке железнице су имале близу 900 милиона чехословачких круна дефицита а половина од тога дефицита покривена је рефундирањем такса а половина попуњена је из општих средстава. Да не говорим о аустријским железницама, да не говорим о другим железницама, само могу да изјавим да наше железнице, поред овако великог вчешћа у циљевима нашим националним и културним и социјалне политике, — наше државне железнице, господо, нису пале у погледу свога издржавања и попуњавања свога дефицита на терет југословенских пореских обвезника, оне се издржавају, господо, из својих средстава.

Да би, господо, могли да створите једну слику, шта све железнице доприносе, ја ћу само да вам поменем извесне законске одредбе које имају један велики материјални ефекат у погледу оптерећивања железница. На пример оне превозе жандарме са ефектом око 20 милиона; затим Закон о соколима, затим колонизација, затим давање повлашћеног и чисто бесплатног превоза за исхрану чисто пасивних крајева и за незапослене, што је у извесним годинама, у претпрошлој години износио један ефекат око 80 милиона динара. Затим нарочита повластица за незапослене раднике; повласти-

ца специјално за набављачке задруге, повластица за ватрогаска друштва и разне друге повластице за хумана и национална удружења.

Кад је требало, господо, помоћи крајеве који су од поплаве страдали, тада је жељезница давала свој велики удео; кад је требало обновити опустошене крајеве у Јужној Србији од земљотреса, тада је жељезница давала свој велики део. Кад се морала изводити колонизацију у појединим крајевима, наша жељезница дала је свој удео. И поред тога, господо, жељезнице се третирају са гледишта комерцијалног као предузеће, које треба да покрије расходе са приходима и да једну врло високу таксу полаже, возаринску таксу у појединим месецима сразмерно висини оптерећења и поред тога да даје велико учешће за хумане и културне циљеве. Истина, управу за грађење и пензије плаћа Министарство финансија.

На нашим жељезницама, господо, има око 30 хиљада службеника. То је стање 1933 године. Кретање тих службеника било је овако: у 1930 години било је 29.880 службеника; 1931 године 31.300 службеника а 1932 године 33.337 службеника. Укупан број особља за пет последњих година спао је просечно узев за 7.41. На километар експлоатационе дужине долази особља 1931 године 8.3%, у 1932 години 7,07, у 1933 7,05.

Господо, код нас на нашој мрежи има највећу дужину узан колосек, читавих 25% процената свих пруга.

То се нарочито изражава у експлоатацији, јер су издаци у погледу експлоатације много већи него што су издаци у погледу нормалних жељезница. Код нас, господо, један велики део пруга, 60% брдског је карактера. С обзиром на то издаци за одржавање тих пруга сасвим су друкчије природе него за оне пруге које не пролазе кроз клизави терен. Затим имамо један део пруга вициналног карактера, тако да је тај саобраћај у погледу рентабилитета врло низак. И најзад имамо велики део наших пруга другог реда у погледу техничке опреме.

При оцени експлоатационих резултата и рада, пословања државних жељезница треба све ове напомене имати у виду, да би се дошло до једног правилног закључка.

Рад жељезничког особља постаје интензивнији. То се нарочито опажа при поједином упоређењу. 1929 године долази 159, 1933 157. Али, господо, што је најкарактеристичније, ако упоредимо личне расходе појединих иностраних жељезница у 1932 према подацима Међународне уније, да видите колика је просечна вредност личних издатака за поједине службенике, онда ћемо, господо, доћи до интересантних података. Румунија има личних расхода 366.012 укупан број особља 86.000, просечна припадност једног службеника у држави износи 17.948, у Мађарској срачунато износи 24.497, у Аустрији 24.488 у Италији 40.462, у Грчкој 11.187, у Бугарској 14.821, у Чехословачкој 33.473, у Польској 26.014, у Француској 44.180, источне жељезнице 41.391, Немачке 46.262, Швајцарске просечна плата једног чиновника 78.633 и Југославија 16.407.

Упоређујући просечну припадност једног нашег службеника на нашем жељезничком саобраћају са просечном припадношћу осталих службеника долази се до закључка, да Југославија у погледу степена и положаја просечне припадности појединих службеника долази после Грчке и Бу-

гарске на последње место, тако да се може да закључи, да просечна плата, просечна припадност наших службеника није била сувише висока, него да су напротив просечне припадности наших службеника такве природе, да та просечна вредност ни уколико не треба да оптерећује тешко експлоатационе издатке.

Поред тога упоређења броја службеника и издатака за персонал треба водити рачуна и о том, да наше жељезнице нису технички опремљене, да машина није заменила човека, да нисмо могли вршити инвестиције у погледу рационализације у служби, да највећи рад не почива на машини него на службенику. Благодарени расној вредности наших службеника и њиховој свести ми смо одржали жељезнице са средствима која смо имали на располагању на потребној висини.

Господо, ми треба да још имамо у виду распоред уопште издатака на жељезницама, да их имамо у виду изражене једном нарочитом скалом какве се често употребљавају у билтенима. На нашим југословенским жељезницама у 1931, 1932 и 1933 години, да би се покрили лични расходи, потребно је да жељезница ради 184 дана у 1931 год., 197 дана у 1932 год., а 179 дана у 1933 години. Да би се уплатили они порези који су тада постојали, жељезница треба да ради 36 дана у 1931 години 34 дана у 1932 год., и 31 дан у 1933 години.

Да би се платио угаљ на жељезницама треба да ради жељезница у год. 1931 — 50 дана, у 1932 год. 48 дана и 1933 г. 38 дана. Да би се уплатили остали материјални расходи жељезница треба да ради 101 дан. На југословенским жељезницама лични расходи чине у 1931 год. 58.42%, у 1932 год. 62.05%, у 1933 год. 52.06%.

Ако то упоредимо са Румунском тамо је било овако у 1932 год. 42%, у 1933 51%, Мађарске жељезнице у 1932 г. 72%, у 1931. 70%, у 1933 71%, у Аустрији 1932 35%, 1931 г. 38%, у 1933 — 37%. У Италији 1932 59%, 1931 39.01%, а у 1933 54.08%. Грчке жељезнице у 1932 — 72%, у 1931 — 68%, а 1933 — 65%.

Господо, овим табуларним прегледом може се констатовати да код већине иностраних жељезница почињу да расту персонални издаци, само је то компримовање извршено код наших жељезница, румунских, аустријских и француских.

Лични расходи на нашим жељезницама у 1930 години најмањи су били за последњих 5 година, они су износили 1932 године 1 милијарду 96 хиљада, 1931 год. — 1 милијарду 46 хиљада, 1930 — једну милијарду 37 хиљада, 1929 год. — једну милијарду 360 хиљада.

Овај однос личних расхода за персонал процентуално изражен варира према томе што су у главном материјални издаци с обзиром на компримовање буџета толико смањени да се дошло до једне границе, преко које даље не сме да иде, те је смањивање тих издатака дошло дотле да ако би се прешла на неопходна граница ми би долазили у положај да доведемо безбедност и сигурност жељезничког саобраћаја у питање. У том компримовању издатака ишло се до крајњих мера, а нарочито те напоре треба проценивати са гледишта једне раније политике која се водила с обзиром на доба кад је била повољнија ситуација, кад су, господо, поред редовних средстава из буџета за спровођење и извршење експлоатационих

издатака постојала и ванбуџетска средства, а то су, господо, била репарациона примања. Ми смо, господо, за последњих неколико година били у положају да и без средстава репарационих и без других ванбуџетских средстава, без уношења у буџет нарочитих сума за обнову, одржимо саобраћај на потребној висини и да учинимо изванредне напоре који се не памте у историји наших жељезница, да с обзиром на тешку ситуацију у којој се железнице као систем налазе, учинимо изванредне напоре како би одржали саобраћај. Један велики део пруга наших захтева хитну обнову. Колико је напора учињено за ових пет година, ја ћу Вам, господо, рећи само то, да смо ми у току ових пет година успели да један осми део мреже наших жељезница и наших пруга заменимо са шинама, и то са шинама 45.25, најтежег типа шина. На главним пругама ми смо успели господо да заменимо преко 600 км. Затим, смо господо, заменили са шинама типа 86 око 115 километара, а са шинама 10а око 161 километар, тако да је заједно на узаном колосеку и на нормалном колосеку извршена замена шина са преко 943 километра. Али поред те замене са шинама новим на главним правцима и на главним пругама, ми смо извесне шине које су још биле употребљиве заменили са главних пруга на појединим пругама узаног колосека и на појединим споредним правцима, тако да целокупан рад око измене шина на нашим жељезницама износи 1.240 километара.

Каква је ситуација била 1930 године најбољи је пример, господо, тај да када смо добили 110 комада тешких локомотива 18 тона осовинског притиска, ми нисмо имали ни један метар колосека на коме смо могли те локомотиве да употребимо. Ми смо чинили напоре да колосек појачамо да би могли да применимо један велики локомотивски парк који је тада приспео. И ми смо успели да данас саобраћају возови са тешким локомотивама на деловима пруга између Београда и Новске, између Београда и Брода, између Београда и Ниша, на једном делу брдске пруге Дирекције загребачке између Загреба и Свишака, а исто тако на извесном делу пруга љубљанске дирекције.

Потребно је да се измени око 41 километар шина између Дугог села и Новске, па да се и ту могу употребити тешке локомотиве. Изменом шина и још појачавањем горњег строја — јер је то тенденција на свим жељезницама на западу — ми смо успели да постигнемо и бржу вожњу и да скратимо бављење конвенционалних интернационалних возова на нашој територији. Док се у години 1929 ориент експресом возило кроз нашу територију од Ракека до Паоибода 20 часова и 20 минута, дотле данас вози 17 часова и 29 минута, дакле за читав 3 часа 18 минута мање, а у поређењу према 1921 години, када се возило 31 час 11 минута, данас се вози за 14 сати мање.

Господо, колики је напредак учињен у грађевинској служби, види се по том да смо у 1930 години имали 21% наших нормалних пруга са брзином од 80 километара на сат, а данас имамо око 12% наших пруга са том брзином. Исто тако интензивно рађено је на проширивању појединих станица на извршењу допунских ралова станичних постројења, јер те станице не само да служе за манипулативну службу, него по тим станицама и по њиховом изгледу странац добива прву импресију не само о земљи, него и о вароши у коју долази. Од

важних објеката израђена је ранжирна станица у Винковцима, проширено је пет нових колосека на земунској станици, израђене су многе допунске рампе и многи колосеци који су продужени на разним станицама где је то интерес саобраћаја и општи интерес изискивао. Унутрашња дужина станичног колосека проширена је кроз пет година за 120 километара на пругама нормалног колосека, а за 49 километара узаног колосека 0.76.31 децембра 1933 године износила је са овим прираштајем дужина свих колосека станичних нормалнога типа 2.200 а узаног 434.

У току пет година употребљено је за наше пруге 1,000.000 кубних метара шљунка, и 1,000.000 м³ туцаника. Поред тога уграђено је преко 5,000.000 прагова, преко 10.000 кубних метара мостовне грађе и преко 6.000 кубних метара мостовних прагова. Тиме се постигло, да се укине велики број лаганих вожњи, да се с обзиром на примену импрегнације прагова појача трајност прагова и да се заменом слабих шина појача брзина наших возова. Један велики део мостова на извесним пругама обновљен је и то у Земуну, код Винковаца, Брчког, а на шибеничкој и сплитској прузи неколико је објеката замењено. Поред свега тога ситуација наших мостова на жељезницама је такове природе, да је неминовна потреба да се мостовне конструкције замене. Имамо велики део мостова у Јужној Србији који су дотрајали. А загребачки мост треба што пре да се замени из разлога што је тај објект нарочито с обзиром на интернационални правац путева дисквалификован и не само интерес саобраћаја него и престиж наше земље тражи, да се то питање што пре скине са дневног реда.

У току последњих пет година повећани су дозвољени осовински притисци у великом броју наших пруга, а нарочито на главним пругама. Смањења осовинских притисака на главним пругама уопште није било. Укупно узевши, осовински притисци знатно су повећани за последњих пет година. 17—18 тона у 1928 години било је пруга са 3.64% у 1933 години имамо 6,93, са 15—16 тона 18,80; у 1933 години 21,02; од 13—14 тона 39,59, у 1933 години 36,63. Као пример за повећање осовинских притисака наводим пругу Београд—Сисак—Загреб, где је у 1928 години био дозвољен осовински притисак 14, изузев део пруге Брод—Сисак, где је било дозвољено 15 тона. Сада је дозвољено 18 тона од Београда до Брода, тако да на тој прузи могу саобраћати и наше најтеже локомотиве.

У погледу унапређења саобраћаја и у погледу тога како се наш саобраћај развијао, најкарактеристичнија је ставка у погледу дефеката локомотива. У 1920 години било је дефеката на локомотивама на нормалном колосеку 1259 случајева; у 1930 години 584, а у 1933 години 286. На узаном колосеку било је 1929 године 314 дефеката, док је у 1933 години било 158 случајева. Број оспособљених локомотива како укупан, тако и просечан, у односу на 100 хиљада пропутованих локомотивских километара, у непрекидном је опадању, јер су одржавање и оправке локомотива боље, благодарећи усавршавању радионица и ложионица и бољој увежбаности особља.

Ја сам, господо, био слободан да приликом дискусије самог буџета Министарства саобраћаја у Финансијском одбору дам потребна обавештења о свима питањима која су се односила на машинску

службу, на тарифску службу, а сад ћу да додирнем само извесна питања која се односе чисто на пољопривредну пропаганду.

Ми смо у 1931 години основали пољопривредни отсек на нашим жељезницама. Тај отсек је основан из тих разлога, што државне жељезнице као главно национално транспортно предузеће не могу бити равнодушне према томе шта ће се и како ће се производити и да ли ће уопште квалитет производа бити пласиран на домаћим и иностраним тржиштима. У погледу те пољопривредне пропаганде имају добру организацију француске жељезнице. Оне су учиниле велики напредак у погледу развитка разних пољопривредних грана. Ми смо, почев од 1931 године, поделили целу нашу жељезничку мрежу на извесне реоне и почели да засађујемо поједино благородно воће, како бисмо на тај начин утицали не само на поједине жељезничке службенике у погледу обраћања пажње на културу воћа, него смо у исто време хтели том пропагандом да утичемо на целокупан онај околни свет; да утичемо на поједине пољопривреднике који долазе у контакт са жељезничким службеницима да би се обратила већа пажња како на селекционирање воћа, тако исто и на боље паковање и производњу воћа и на боље пласирање нашег воћа на домаћим и иностраним тржиштима.

Ми смо, господе, успели да засадимо преко 100.000 стабала благородног воћа код свих пет дирекција жељезничких. Не само да смо успели да то засадимо него да подигнемо неколико својих жељезничких расадника, један у Батајници, један у Малој Крсној, а један у Смедереву и најзад ради се један у Сарајеву, како би се воће из ових расадника могло да засађује и да побуди интересовање нашег жељезничког особља, обраћена је нарочита пажња на пољопривредну службу, на културу воћа и како би у исто време могли да утичемо и на остали свет овим нашим резултатима. Ми смо засадили три стотине до четири стотине хиљада шумских садница на појединим теренима где је требало везивати с обзиром на смањивање издатака око издржавања појединих пруга. Ми смо сматрали да не треба да се задржимо на томе, него организујемо пољопривредну пропаганду ми смо формирали један специјални вагон који смо за време бербе пуштали у промет и вршили наставу у погледу паковања и брања воћа, и кроз тај вагон ми смо давали поуке појединим нашим произвођачима воћа како треба оно да се пакuje и бере како би се могло да пласира и на страна тржишта.

Ми смо уз то поклањали привредницима поједине справе како би могли примером да покажемо како треба да се поступа у појединим гранама привреде. Нарочита пажња обраћена је на унапређење живинарства. Ми смо желели и трудили смо се да поједини наши службеници — нарочито они на пругама — на целој територији наше државе, то раде, и да од малих имања створимо једну восту угледних добара, нарочито у погледу ситне економије и од 1931 године томе је питању поклањена нарочита пажња. Обраћена је дакле нарочита пажња да се живинарство кал нас што боље развија; и у том погледу толико се далеко отишло да прошла интернационална изложба која је била у Београду, која је надмашила изложбу у Милану, она је показала колико се овој грани поклањања пажње и колика је у том погледу пропаганда била код

наших жељезничара, неколико стотина ових изложбених кавеза 80% награђено је и констатовано је да је све то првокласног квалитета тако да се Министарство пољопривреде нашло побуђено да одреди и вотира један кредит од 100.000 динара да се то живинарство које је тако лепо развијено код наших жељезничара, још више унапреди и развије. Исто тако радило се и на унапређење пчеларства. Преко 8.000 комада медоносног шибља и дрвећа засађено је а неколико хиљада модерних кошница издато је појединим жељезничарима на отплату. Изграђивани су живинарници специјални, који су давани особљу по писку цену и на отплату. На тај начин трудило се да се код жељезничара створи једно интересовање за унапређење пољопривреде. У саобраћајној школи нарочито су уведени предмети у погледу унапређења пољопривреде, тако да ће ти службеници, кад буду завршили школу, имати тачну и добру оријентацију у погледу унапређења привреде.

Друго предузеће, господе сенатори, у ресору Министарства саобраћаја по свом значају и по својој величини, то су поште, телеграфи и телефони. Буџет Министарства пошта износи 483 милиона динара са приходима нето 153 милиона, са једним рентабилитетом који је с обзиром на данашње прилике карактеристичан, ма да поштанско-телеграфска служба није на потребној висини и ма да нарочито телефонски промет и у погледу мрежа телефонских линија, у погледу инсталација и у погледу инвестиција не одговара нашим потребама. Ми имамо непотпуну телефонску мрежу и морамо се трудити да инвестицијама што пре ту мрежу развијемо, да је развијемо на тај начин да она буде комплетна и да одговара нашим културним, економским и привредним потребама земље.

Исто тако у многим градовима ми имамо центре и апарате који су застарели. Од важнијих инвестиција у овом погледу треба поменути централу Ц. Б. система у Нишу и Сушаку, затим проширење љубљанске телефонске централе као и загребачке за 1000 бројева. Сума предвиђена у буџету за потребе инвестиција телеграфа и телефона износи око 29 милиона динара. Број издатака на поште износи, и то издатак за персонал 64% целокупног буџета од 229 милиона динара, затим по висини долазе издаци за транспорт поште и у унутрашњем промету.

Ми смо пре неколико година имали један велик број наших аутобуских линија у нашој режими, које су служиле за јавни промет и за пошту. Тај систем смо све више напуштали јер почиње да се спроводи систем давања пошта путем концесионираних предузећа. То долази услед тога што поште, телеграфи и телефони немају потребног инвентара и средстава да би ту службу могли организовати онако како треба, а с друге стране давањем пошта појединим концесионираним предузећима постижу се велике уштеде у погледу експлоатационих издатака. Али ту постоји један основан проблем који је на дневном реду код свих држава па и код нас, који се састоји у том, како ће се уопште организација целокупног аутобуског саобраћаја да спроведе и да ли ми можемо да останемо при индивидуалном систему аутобуских возња на кратком растојању. Тај проблем несумњиво је на дневном реду код свих културних држава на западу, и код нас почиње да долази у једну акутну

фазу и треба да се регулише јасним законским прописима. Та предузећа имају кратке линије, али она нису способна ни у погледу материјалном ни у погледу професионалном да гарантују уговорима потребну сигурност и безбедност света. Она немају организованих радионица за оправку аутобуса, где би се у тим радионицама могли да израђују они најосновнији резервни делови за кола у саобраћају. Стога је важна ствар да се тај аутобусни саобраћај реорганизује и постави на здраву основу, и дигне на степен система и омогући здрава кооперација између жељезница и аутобуса. Тек би онда могли аутобуси да буду корисни као транспортно оруђе. Наша жељезничка мрежа је непотпуна и ко зна да ли ће се моћи у догледно време комплетирати. Све док се она не комплетира, ми треба да развијемо аутобуске линије, које ће попуњавати недостатак у жељезничким мрежама.

У Немачкој, господо, поште имају један огроман возни парк аутобуски. После жељезница то је највеће транспортно предузеће у Немачкој. Преко 3.000 аутобуса поштанских сачињавају возни парк у Немачкој. У погледу војње и преноса робе постоје специјални тарифски системи. Поједина кола се дају у закуп и на тај начин спроведена је једна транспортна и тарифска политика, која одговара потребама широких народних слојева. Код нас се поставља проблем реорганизације аутобуске војње и проблем типизирања кола било на бази приватних друштава, било на бази полудржавних, или као у Мађарској чисто државних предузећа, — или, најзад, као у Италији где влада систем концесионирања појединих линија. Главно је, господо, да треба стварати законску основу за регулисање тога питања. Још једно важно питање у ресору Министарства саобраћаја, а специјално у надлежности пошта, јесте радио служба. Радио техника је толики успех учинила, да је продрла у све крајеве земље и у све градове. Радиофонија се почела развијати од 1922 године у Европи, а истовремено и у Америци; почела је са станицама чија је јачина била 0,2 киловата, да данас достигне до броја од 2000 емисионих радио станица у свету, са 10 милиона претплатника, — има станица чија се јачина креће до 500 киловата антенске енергије. У нама суседним земљама придаје се велики значај радиофонији. У Мађарској постојала је у Пешти станица са 2 киловата антенске енергије, па је затим подигнута друга са 20 киловата, а у последње време подигнута је нова станица са 150 киловата антенске енергије. Поред тога, на граници Мађарске, подигнуто је преко 6 емисионих станица. У истим размерама развија се радиофонија и у Аустрији и у Италији.

Кад тако стоје ствари, господо сенатори, онда смо и ми принуђени да предузмемо озбиљне и енергичне мере да подигнемо радиофонију на висину на којој се она налази у суседним државама. Ми имамо три таква предузећа: у Загребу, у Београду и Љубљани. Београдско предузеће је по систему Маркони са 2,5 киловата антенске енергије; у Загребу је 0,7 киловата антенске енергије, — а у Љубљани постоји станица набављена на рачун репарација са 5 киловата антенске јачине.

Сва та три предузећа раде самостално. У Београду је једно предузеће са иностраним капиталом, у Загребу је једно предузеће са домаћим капиталом, а у Љубљани доскора експлоатисала је радио

службу Просветна звезда. Поставља се, господо, проблем неопходних инвестиција за појачавање тих станица, јер наше су станице последњег реда. Ми нисмо, господо, могли ни таласну дужину да добијемо повољну. И последњи састанак у Лудерну, који је био, није могао да нам побољша положај због тога, што имамо врло слабе станице и, што с обзиром на јачину тих емисионих станица, ситуација је, господо, таква, да ми нисмо могли да постигнемо повољнији положај. Услед јаким иностраних станица наше се станице гуше, један већи део наших претплатника мора да има скупе апарате, да би могао чути домаћу станицу и што је најглавније, са slabим и јефтиним апаратима чују се много боље иностране станице него наше. И онда се, господо, поставља проблем реорганизације целокупне радиофонске службе. Јер, господо, радиографија и радиографска служба почиње да буде моћно средство националне пропаганде сваке земље. Ми морамо од те службе створити један систем, са којим би могли корисно да се послужимо. Зато сам наредно и формирао образовање једне комисије од познатих стручњака, која је израдила основе за организацију целокупне радиофонске службе у земљи. Она у исто време израђује и финансијску основу целог пројекта, како би једном могли донети дефинитивно решење. Оваква ситуација каква је данас не да се одржати. Ми имамо, господо 56 хиљада радио претплатника. Процентуално узев то је 0,4% од становника. Међутим, остале државе имају проценат који износи од 4 до 15%. Поред тога, господо, у свету постоји један велики број радиофонских друштава и та радиофонска друштва организована су на различном основу. Али, како је развој радиофонске технике у пуном јеку, та друштва, полазећи са гледишта рентабилитета, такођер су у повољном положају.

У састав ресора саобраћаја долази Дирекција речне пловидбе. Као предузеће државно Дирекција речне пловидбе почела је функционирати године 1926. И њена ситуација, материјална и пословна прилично је тешка, због тога, господо, што је уопште ситуација бродарска а нарочито на Дунаву врло тешка. После рата број предузећа повећао се за 30%, док је промет на Дунаву и главним пловним рекама опао за 30 до 40%. Три четвртине пловног парка националног налази се у државним рукама, а један мањи део тог пловног парка налази се у приватним рукама. Показала се потреба као што је тенденција свих друштава на западу, а нарочито је изражена у Немачкој, кооперација свих националних бродарстава, која је створена у Немачкој на бази једног принудног закона, а код нас једна корпорација, која треба да значи једну пословну заједницу. Ми смо имали наша домаћа друштва, која су радила на нашим пловним путевима и рекама, национална друштва, која су била у тешкој конкурентској борби, што је несумњиво имало тешких реперкусија на материјално пословање појединих предузећа. Да би се то отклонило створена је једна пословна заједница и ми се надамо да ће она дати резултате.

Јачина нашег државног предузећа просечно узев доста је добра и у погледу тонаже она претставља једно можда од највећих предузећа на Дунаву. Ми имамо 412 шлепова, преко 68 бродова, 29.000 коњских снага и 273.000 тона носивости појединих шлепова. Али томе нашем бродарству не-

достају радионице, недостају му, gospодо, потребни услови за једну успешну материјалну службу. Како су та питања скопчана са потребним инвестицијама и како је и само друштво на путу да претрпи извесну реорганизацију и рационализацију у погледу пословања, та се рационализација огледа у извесним неопходним инвестицијама. Успело се да се на рачун репарација набаве три моторна шлепа, која ће у многome да олакшају конкурентски тежак положај нашег друштва на Дунаву.

У саставу Министарства саобраћаја налази се и Поштанска штедионица са буџетом који износи 74 милиона динара, расходима 14 милиона, а са приходима од 59 милиона динара. Она, gospодо, с обзиром на природу своју, постала је једна општа национална установа, чије су користи и услуге познате широм наше Краљевине. Она је с обзиром на своју експедитивност и на своју ликвидност почела да бива једна кредитна установа, која све више привлачи пажњу пословног света. Салдо штедних улога свакога дана све више расте, тако да се месечно одприлике 4000 салдо улога повећава. За последњих шест месеци било је око 100 милиона вредности већих улога штедних него што је било за прошлих шест месеци у прошлој години.

Што се тиче пловних путева, ми, gospодо, имамо око 2.200 одприлике километара пловних путева. За администрацију око одржавања пловних путева унесена је сума од 9 и по милиона динара. Са том сумом не само да треба да се издржава администрација и да се врши потребно одржавање на нашим пловним путевима, него често и да се врше извесни допунски радови и извесни радови око инвестиција. Ми смо, gospодо, подигли један од маркантних објеката на нашим пловним путевима, на Охридском језеру, једно пристаниште од 6000 квм. и једно мање пристаниште у Св. Науму. Исто тако код Кладова извршене су извесне инвестиције, које се односе на подизање пристаништа, ради тога, јер, gospодо, Кладово претставља једну важну наутичку тачку на Дунаву, где се мења систем вуче. Ми смо хтели израдити један зимовник, да се бродови могу задржати на једној тачки на нашој обали.

Поред тога у пројекту је да се подигне једна мала радионица која би служила циљевима наше опште саобраћајне политике да би се могли бродови оправљати у нашим радионицама, да не морају бити шиљани у иностранство.

Исто тако посвећена је пажња да се Сава путем багеровања учини пловном и при најнижем водостају. Нарочито је велика тешкоћа око сектора ушћа Дрине у Саву, јер на том делу почиње да се деформише савско корито и прети бојазан да Дрина не обиђе оне хидротехничке грађевине које тамо постоје и да не доведе цео пловидбени пут у питање. Ту су потребни нарочити хидротехнички радови, како би се дефинитивно регулисало питање ушћа Дрине у Саву. За радове багерске које се односе на појачавање и продубљивање појединих пловних канала и нарочито на чишћење пловних пристаништа унесена је сума око 3 и по милиона динара у буџету. Ми располажемо са три багера који раде нерационално, јер су застарели, а морали смо их примењивати да би се обезбедила сигурност пловних путева на нашим рекама.

Што се тиче Дунава, како имамо један централни положај на Дунаву и како је то важан комуникациони пут, ка кому гравитирају извесни

најплоднији крајеви наше државе, ми имамо, gospодо, обвезу и дужност, да одржавамо пловидбу низ Дунав, да обележавамо километражу националних и интернационалних путева, да одржавамо сигурност путем сигналних постројења светлосних, које су примењене и код нас и да отклањамо две тешке препоне на Дунаву, а то су камени праг код Мохова и рукавац код Голубца. На том се већ ради и ја се надам, да ће и та питања бити скинута са дневног реда.

За поморство и поморску администрацију предвиђено је око 17 милиона 600 хиљада динара. Природно је, да су те суме недовољне, како ми имамо разгранату обалу, како имамо преко 450 пристаништа и лучких објеката која треба одржавати, и у ту сврху предвиђена је сума у буџету око један милион 500 хиљада динара. Али руководећи се тежњом да се за ове велике најосновније потребе око одржавања тих појединих пристаништа, нађу средства, ми смо у Финансијском закону вотирали једну суму од 5 милиона динара за најхитније потребе.

Нарочито је тешка ситуација на сушачком пристаништу и ту се морају предузети, с обзиром на студије које су учињене, хитни радови, како би се то пристаниште одржало, како би могло да служи оним циљевима нашега промета на Приморју, ради којих се ова инвестиција и чини.

Поморска управа располаже са три гарнитуре такође застарелих багера. Та служба нарочито је важна и поставља се потреба чишћења Неретве што пре и онога дела који је плован и зато, gospодо, у том се правцу морају чинити извесни напори, како би се та питања регулисала.

Важна привредна грана у ресору поморске управе јесте и поморско рибарство.

Поморска управа томе поморском рибарству поклонила је пуну пажњу. Не само да се та пажња састоји у томе да су поједини рибари којих има укупно 18.000 у Приморју помагани и да су помагане рибарске задруге путем набавке модерних справа, него је у исто време рађено и на томе да су ангажовани поједини стручњаци из иностранства како би се производи рибарства конзервисали, те како би лакше могли да нађу пласмана на нашим и иностраним тржиштима. Поред тога и тарифским мерама олакшаван је промет рибарских производа и вршени су напори да се рибарски производи у свежем стању што боље пласирају на нашем домаћем тржишту.

У уској вези са поморством стоји и наша трговачка морнарица. Ми имамо уговоре са предузећима за обалу пловидбу, по којима се дају извесне накнаде за службу коју та морнарица врши на нашим обалама. Читава једна мрежа линија, читава једна мрежа паробродских веза организована је на нашем приморју. Та је мрежа резултат студија и привредних и економских потреба наше земље и она, gospодо, одговара потребама и административним и културним, а како у одржавању тих линија постоје извесне функције тих паробродских друштава које су важне за државу, то су, gospодо, тим паробродским друштвима с обзиром на пређене миље и дате извесне потпоре. Благодарени тим и таквим линијама, тој и таквој мрежи паробродских веза ми смо могли да констатујемо један велики развој туризма на Приморју, могли смо да констатујемо да је квалитет те службе на потребној висини, да су по-

једина друштва у погледу инвестиција отишла толико у погледу испуњавања својих уговорних обавеза, да имамо јединица које чине част нашој морнарици и нашем Приморју. (Гласови: Тако је!) Ми имамо извесне јединице које могу да се мере у погледу квалитета службе, у погледу комфора који се траже, са извесним морнарицама много јачих држава на Западу. Истина мора се констатовати да она потпора коју паробродска друштва уживају, — нередовно се исплаћује, нити је могла да се регулише с обзиром на наше опште тешке прилике. Али чине се напори да се то регулише и да се наша морнарица у својој тако важној функцији не остави сама себи, него да колико је год могуће, с обзиром на прилике у којим се држава налази, да јој се помогне и да се одговори оним обавезама које је држава примила на себе.

Господо, у погледу закључења уговора за изградњу нових жељезница у Парламенту је вођена опсежна дискусија, и по методама како је вођена, и на начин како је упућена, у место да ствари расветли и да на јасан начин то питање постави онако, како оно по својој обимности и по својој важности заслужује, она у место да буде од користи нанела је тешке штете најбитнијим и најважнијим интересима наше земље и нашег народа.

Господо, природно је да парламенат и наша јавност треба да буду обавештени о свим тим питањима која се односе на нашу инвестициону политику, о том како су закључивани поједини уговори за изградњу појединих пруга, колико се постигло са изграђивањем тих пруга, какав је успех ту показан, јер најзад ми нисмо земља која треба да тражи и нарочито измишља поједине грађевинске објекте, како би могла да их изврши с обзиром на њихов значај као продуктивна инвестиција, с обзиром на њихов директну и индиректну корист коју имају поједини грађевински објекти с обзиром на данашње тешке привредне прилике. Стање мреже наших путева, стање наших жељезница, као и поједини хидротехнички радови и потребни мелiorациони радови тако су хитни да су ти објекти такве природе, да не знамо који ће се пре узети у рад, како ћемо и који објект што пре да почнемо изграђивати, јер је сваки од њих на дневном реду и сваки захтева једну брзу солуцију.

Господо, нема сумње да грађевинске инвестиције имају један специјалан значај за садање економске и привредне прилике. Рана беспослице постоји и код нас, али она није кроничне природе и није толико дубока као на западу. Мере које употребљавамо за лечење тога зла и дужност јавних фактора да непосредно дејствују на извесне опасности кад се оне појављују, не треба да пређу снагу наше земље, не треба да буду таквог карактера, да уместо зло лече, да га још више потенцирају. У изграђивању појединих жељезничких пруга ми смо се руководили законском основом и уредбом са законском снагом, која је издата 1927 године, где су поједине пруге озаконене и које су, према томе, мале да буду изграђене. Пре него је била расписана лицитација у Министарству грађевина за извршење појединих пруга, постојала је законска основа за њихово изграђивање које је у ту уредбу унето са приоритетним карактером.

Господо, приликом дискусије буџета Министарства саобраћаја у Народној скупштини унело се толико материје и толико ствари, да је ту требало

времена, да би се констатовало много нетачних података, много неоснованих тврђења и много непроверених чињеница. Тако се на пр. тврдило да ограда око београдске станице кошта 1,500.000 динара и да то плаћа Министар саобраћаја једном предузећу, а да се та ограда могла извршити за 450.000 динара. Стварно је коштала та ограда свега 480.000 динара. Па се онда исто тако тврдило, да би се постигао један ефекат убрзања наших возова на делу између Београда и Новске, да би се ту возови могли да организују са брзином од 100 километара на сат, да је потребно извршити инвестиције које треба да коштају 246,000.000 динара.

Међутим, господо, како ствар стоји? Изградњом дуплог колосека у 1928 години учињена је једна основна грешка у томе што су прагови били распоређени на 80 см. И поред тога ти прагови који су били распоређени на 80 см. нису имали потребне плочице, тако да с обзиром на такав распоред прагова и наступило је механичко дејство разоравања тих прагова, ми нисмо могли, иако је пруга идеална с обзиром на теренске прилике, ићи већом брзином од 80 км. на сат. Међутим, како имамо шине 45,25 са 20 тона осовинског притиска, како имамо тешке локомотиве, које могу да се искористе за брзину од 100 км. на сат, јер брзина је један врло важан и економски фактор, господо, ми смо наредили да се прагови допуне. И како треба један велики део прагова изменити у 1934, 1935 и 1936 години, ја сам наредио да се сви прагови имају снабдети плочицама и да се приликом измене прагова на један састав убаде још три прага. На тај начин ћемо постићи и бржу вожњу, и већу сигурност и мање абације возних средстава и једну економију у погледу искоришћавања наших возних средстава, с обзиром на ојачање горњег строја. То појачање приликом обнове тих прагова неће да претставља ни уколико онај издатак, какав се жели да претстави. Међутим, то је једна неопходна потреба и она мора да се изврши.

Поред тога рекло се како сам ја потписао уговоре 3 јануара и како тог момента ја нисам требао и могао да уопште потпишем те уговоре. Међутим мешају се две ствари: административни акт који је завршен до 3 јануара у погледу правилног опномоћења за потписивање тих уговора и сам акт потписивања уговора 3 јануара. Ја сам, с обзиром на законодавство које је постојало до 3 јануара прошао својом процедуре, и преко Министарског савета и преко комитета Министара, и преко Министра финансија, и кад су сви ти уговори прошли кроз ту процедуру, онда је дошао акт потписивања које је било 3 јануара. Административни акт постојао је до 3 јануара, који је одговарао тачно стању законодавства до тога дана. Поред тога, рекло се да се приликом преношења уговора са Боајеа на Батињол, прво пренео на Боајеа променен уговор, па се после тај тако променен уговор пренео на Батињол. Међутим, до тог закључка се дошло на тај начин што приликом литографисања и давања уговора појединим секцијама и надзорним инжењерима, место да се уговор препише, прилепљене су само хартије на оне чланове који су измењени; међутим, у оригиналном уговору стоји тачно »Друштво Батињол« код измењених чланова учињених према одлуци Министарског савета. Тај уговор стоји вама на расположењу и ви можете о томе да се сами уверите. Није се знало приликом критике за

тај оригиналан уговор. Ја сам пак стајао као ресорни Министар на расположењу свакоме који се интересовао за те уговоре да дам сва потребна обавештења и сву потребну јавност, јер су сви ти послови и уговори, с обзиром на њихову важност и карактер, рађени отворено и јазно, и није се имало разлога да се цео тај посао крије, а најмање да се крије од парламентарне јавности и од људи који су имали интереса за те послове и радове, не само данас него и у доба кад су уговори закључивани.

На седници Савета од 23 септембра ја сам изнео пред Савет или раскид уговора са Боајеом или да се прими понуда Батињола са примедбама и изменама. И Савет је после дискусије одлучио да се уговор пренесе на Батињол као меродаван за одлучивање.

Наша грађевинска политика, господо, изграђивање наших пруга и других објеката од закључења уговора и свакоме је требало да буде познато да сви људи у оцени тих прилика морају ако хоће да буду објективни и на висини да буду у положају правилног и објективног оцењивача и да се ставе у положају онога момента кад су се ти уговори закључивали да би имали све околности у погледу доношења једног дефинитивног суда. Што се тиче Главне контроле ако је меродавна кад учини примедбе она је меродавна и кад одобри решења. Она је сва решења одобрила и по њеним примедбама је поступљено. Господо, пруга Београд—Панчево она је грађена не само да треба да веже србијанске жељезнице са банатским жељезницама, него да у исто време вежемо и ставимо у промет панчевачки мост. Изграђивали смо пругу Велес—Прилеп зато да путем тога објекта пустимо у промет пругу Битољ—Прилеп која је раније изграђена. Затим пруга Приштина—Добре Воде—Пећ узета је у изградњу не само због Добре Воде—Пећ него због пуштања у промет пруге Добра Вода—Приштина, а да и не говорим о важности пруге Приштина—Куршумлија, која има вредност једне трансверзалне артерије. Исто тако, господо, и Унска пруга претставља важну артерију која ће се почети да гради јуна месеца о. г. а која тангира најосетљивије крајеве наше. Ми ћемо почетком идуће године имати изграђене све пруге око Београда. Идуће године имаћемо изграђену пругу Велес—Прилеп а концем ове године главне радове Приштина—Пећ.

Кад се све то има у виду, онда се мора поћи са једном другом оценом да те све пруге претстављају изванредну вредност, оне саме не могу се третирати као појединачни објекти сами за себе, оне имају да се сматрају као допунске пруге које треба да комплетирају нашу жељезничку мрежу и наш жељезнички саобраћај.

Кад смо закључивали те уговоре, ја сам имао потпуно и сва овлашћења и сматрао сам да радим један добар и користан посао за земљу. У закључивању тих уговора и спровођењу те грађевинске политике ја сам се руководио истим принципима као и мој претходник да ми још дуго треба да форсирамо изградњу пруга да би могли за што краће време да имамо једну комплетну мрежу наших сувоземних и гвоздених путева.

Немачка је за 10 година пре рата од педесет хиљада километара својих пруга успела да изгра-

ди мрежу која је износила 60.000 километара извршујући годишње 800 км. жељезнице.

Природно је да је та мрежа, тако изграђена, комплетна и потпуно органиски везана важањ инструменат националне и привреде политике своје земље. И ми, као млада држава, коју очекују велики задаци у погледу изграђивања материјалне културе и моралног и националног формирања, природно је — морамо што пре да осигурамо такве везе и комуникације, које ће да приближе поједине крајеве, да их сједине и вежу у једну цврсту националну целину.

Руководи се тим принципима ја сам сматрао сагласно са циљевима и одлукама Краљевске владе, да вршим један користан задатак за нашу земљу и нашу нацију. (Бурно и дуготрајно одобравање).

Potpredsednik dr. Uroš Krulj: Реč има senator g. dr. Dinko Trinajstić.

Dr. Dinko Trinajstić: Gospodo senatori, ја узимам реč о овом ресору поглавито зато, јер се ова питања тичу и мoga мора, али slediћу пут који нам је показао г. Министар у његовом лепом експозеу, на коме сам му ја zahvalan. Г. Министар се у првом реду дотакao питања изградње наших жељезница. Ја, gospodo, знам и shvaћам положај наше државе кад се она stvarala. Ми сви знамо, бар они који смо bili тамо преко Save, да су се gradile у оно време жељезнице како да не služe за наш народ него да služe за svakог другог само не за нас. Онда је био prirodan тај задатак: sloжи цело postojeće stanje у време кад смо се ujedinili. А то је био тежак посао и ја verujem да је то један problem који је zahtevao и који zahteva proučavanja и stalne odluke. Ја знам такоде да се био stvorio izvesan red у gradenju тих жељезница. Spomenuću samo један slučaj који ме teško tišti што nije proveden. Još 1921 године, за време privremenog pretstavnitstva — био је tada ministar жељезница dr. Korošec — ја сам са своје strane već onda увидео од колике би било користи да се spoји она жељезница од Kočevja до Vrbovskog. Dogovorio sam се са pok. dr. Hribarom и pošli смо zajedно до ministra dr. Korošca да га potsetimo на тај problem. Он је био zadovoljan и rekao је да učinimo једну malu pretstavku у том pogledu, tako да stvar pokrenemo. Ми odosmo у kafanu, učinismo pretstavku коју смо odneli Ministru. Medutim, на žalost, те жељезнице нема još ни danas; и ја zato ponavljam sada овде то исто и кажем да важност те жељезнице nije samo за Sloveniju, nije то ни за сам Sušak, то је од велике важности за целу нашу државу, јер том пругом би mogli doći у нашу zemlju сви они transporti који иначе idu у Trst, ceo тај promet би mogao ići tuda, doći у нашу zemlju и ući у наше luke. Promet из Ljubljane и Slovenije ide dobrim delom у Trst, а то је šteta, јер ми plaćamo жељезнице и plaćamo italijanske lade, које robu prevoze, у место да наше lade prevoze robu која тамо dolazi (Glasovi: Plaćamo не samo lade, već и italijanske radnike!). Gospodo, та је пруга од велике важности. Neću са другог gledišta да promatram питање те жељезнице.

Vi znate, gospodo, од колике су важности жељезнице у pograničnim крајевима и zbog toga ја ponovo apelujem на gospođina Ministra saobraćaja и на целу Владу, да она obrати pažњу на ову пругу и да узме у rasmatranje gradenje ове важне пруге, која

nije duža od 20 km., a koja bi donela velike koristi ne samo našim državljanima u tome kraju već i eraru koji bi se koristio taksama na moru i na pruzi.

Gospodo, g. Ministar saobraćaja je već naglasio da naše željeznice moraju težiti ka moru, pa radi toga priznajem važnost pruge koja vezuje našu zemlju sa Dalmacijom, Šibenikom i Splitom. Važna je pruga i ona koja je u gradnji — jadranska željeznica.

Još nešto, gospodo. Na gornjem Jadranu mi ćemo imati samo prugu Sušak. To je malo. Vi znate da je preko Učka, na žalost, ne više naša. Tu se, gospodo, nalaze mnogi rovovi i šančevi. Gospodo, mi ne želimo rata, ali ga neki mogu i spremiti. U tom slučaju ta pruga Sušak neće biti dovoljna za naše potrebe i za naše prilike. Mi bi na Gornjem Jadranu trebali da imamo, s obzirom na naš položaj, još jednu prugu, koja bi dolazila na more. Ja mislim da to ne bi bilo teško izvodljivo. U stara vremena celo Gornje Primorje i hrvatske zemlje imale su samo jedan glavni put, koji je napravljen još za vreme Rimljana. Tu je postojala senija i tuda je ceo promet prolazio za sve hrvatske zemlje. Danas je, gospodo, Senj jedan propali gradić, a nekad je bio tako jak da su se od njega tresli mletački brodovi. To je bilo onda kada je proglašena ona poslovice: »Čuvaj se senjske ruke«. To je bio nekad moćan položaj, njegova su nekada umeli iskoristiti naši pomorci, — te lomili valovi Jadrana.

Taj put mi moramo opet oživeti. Ja mislim da bi to bilo od velike koristi baš za celo naše Primorje. Naša Vlada postavila se na stanovište, da podupire turizam, koji je ne samo bitni interes za naše Primorje nego i za celu zemlju, jer hvala Bogu, dolaze milioni i stotina miliona tim putem u našu zemlju. A, gospodo, željeznička veza, koja bi pošla uz Gornje Primorje naše preko Senja do Plitvica na bihaćku željeznicu, to bi bila vrlo pogodna željeznica za turizam, to bi bilo pogodno i za druge svrhe, koje sam napomenuo, i bilo bi od velike koristi za našu zemlju. Ne samo to, nego ja mislim, da bi se kod toga mogao dvostruko koristan posao učiniti. Mi imademo kod Otočca gatsku vodu i kad bi mi probušili od Otočaćkog polja u Senj i tim putem doveli gatsku vodu, imali bi električni kapacitet, koji bi mogao voditi željeznicu duž Primorja i do Zagreba. To je, gospodo, jedan problem, koji treba proučiti. Ja ga ovde ističem, jer je to stvar od velike važnosti. To bi bilo, gospodo, u koliko se tiče pitanja željeznica, u pogledu onih krajeva, koji su mi bliže.

Da predem sada na pitanje pošte i telegrafa. To je, također, jedno važno pitanje za našu stranu. Gospodo, ja sam sa otoka Krka. Mi smo vezani za kopno, za kraj, samo s jednom žicom. Vi znate da se u slučaju bure lako prekine i mi smo onda prekinuti, kao što smo i u pogledu pošte prekinuti, jer po 5 do 6 dana ne dobijamo poštu. Trebalo bi, ipak, predvideti ne samo s obzirom na komunikaciju nego i na druge stvari, da se otok spoji sa još jednom žicom telefonskom i brzojavnom, koja bi išla eventualno ne na daleki put preko Dobrinja—Šilo na Crkvenicu a to je četvrt sata vožnje parobrodom. To je jedno pitanje, i ja preporučujem gospodinu Ministru da se eventualno tim pitanje pozabavi.

Što se tiče pitanja radiofona, baš mi je milo, što sam čuo od Gospodina Ministra saobraćaja, da se zanima tim pitanjem i da ima svu nakanu da ga pokrene. Radiofon danas, ja mislim ne samo kao pro-

pagandno sredstvo od velike je važnosti, ali kao vaspitno i uzgojno sredstvo ja ću pozdraviti sa svoje strane jedanput, kad se stvori ta odluka, da svaka naša osnovna škola bude u posedu jednoga radia. Ja mislim da to ne bi bilo teško izvodljivo. Kad bi naše stanice došle do veće jačine negoli su danas, što, kako sam čuo, mora biti ukratko, onda bi svaka naša škola mogla imati taj radio aparat i sva deca u osnovnim i drugim školama mogla bi redovito slušati predavanja stručnjaka i tako bi cela naša omladina bila uzgojena u jednom duhu.

Gospodo, to pitanje je rešeno već u mnogim državama, pa zašto mi da ga ne rešimo. Imamo mnogo tih škola, ali imamo naravski načina da se to može, ako se hoće i postepeno bi se to moglo sprovesti. Time bi bio uzgoj u pogledu nauke omogućen, a i uzgoj u pogledu omladinskog sporta i sve drugo što je potrebno. Ja preporučujem g. Ministru da to pitanje takode eventualno uzme u rasmatranje.

Dolazim sada na ono moje: Šta je more. Gospodo, mi već kao dečaci gledali smo more kao naš život. Naše devojke, to je predmet njihove tužaljke, jer naša devojka peva tome moru: »Oj more široko, sva moja žalosti, po tebi meni plovi cvet moje mladosti«. To je pesma naše devojke. A i mladić koji plovi morem, i on kad gleda svoju devojku opet gleda u more, pa i on peva: »Tvoje oko ko more duboko«. Dakle, gospodo moja, more je život naš, i meni je bilo jako milo kad sam čuo od jednog Šumadinca ovde, našeg kolege g. dr. Ivkovića sa kolikom nam je ljubavlju on iskazao svoje utiske o moru ploveći po njemu. Da, gospodo, on je išao sa svim srcem i otvorenim ušima i otvorenim očima i dobro je proučio život i zadatak našeg mornara i pokazao ujedno koja je blagodat za nas more. On je pokazao i video koliko bismo prometa mogli izvesti sve do Kanarskih ostrva i Španije, u severnom delu Afrike sa našim brodovima.

I, gospodo, čitam ovih dana da se pregovara između nas i Turske za uređenje trgovinskih odnosa. Gospodo, bila bi korist velika za Tursku, ali i za nas ogromna korist od trgovinskih veza s njome i ja preporučujem da se to eventualno naglasi našoj delegaciji, koja je tamo, i da se nastoji da taj ugovor bude što povoljnije sklopljen.

Da, putem mora vezani smo sa svetom. To je jedna mreža veća od ikolih željeznica, jer vozi kroz ceo svet. Naš mornar kaže: »Zabodem prst u more i vezan sam sa svim svetom«. On time hoće da istakne koliko vredi taj put koji se ima.

Čuli smo preporuke, koje su ovde dali naši kolege g. Majstrovic, g. Banjanin i g. Ivanišević i drugi, koji su preporučivali ovo naše pomorstvo, pa se moram ja s njima složiti da to preporučim.

Gospodo, naš budžet u ovom pogledu malo daje, taj je predmet slabo dotiran. Potrebe su velike. Treba na brodarstvo misliti, mi trebamo brodogradilišta, postoje jedno na Gornjem Jadranu, postoje neka u Splitu i na Korčuli. To je malo. I onaj što je na Gornjem Jadranu zatvoren je, jer nema što da radi. Oni ljudi tamo čekaju, pripravnici su, majstori, šuperi itd., primili bi taj posao, ali pošla nema. Kraljevičko brodogradilište treba pomoći. G. Ministar saobraćaja obećava da će onu otštetu što država daje parobrodima, po mogućnosti dati. Ali ja mislim, na svaki način mora biti data ta otšteta onima kojima je namenjena.

Gospodo, ako votiramo nešto za te stanovite

predmete i kad Ministarstvo ima na raspolaganju odnosna sredstva, ono mora dati ta sredstva onima kojima su namenjena. Nažalost, godine 1932, 1933 i 1934 još nisu podmirene. Kad bi to bili kapitalisti koji bi trpeli i koji imaju novaca, moglo bi se reći, neka čekaju. Ali to je sve mnoštvo naših mornara, koji žive na moru i od mora. Oni i njihove obitelji stradaju i ja se bojim, ako se to ne održi, da će tu biti jako teških posledica za našu trgovačku mornaricu, koja će morati zatvoriti kao što je zatvorila i sada u zimi svoje lade u lukama. To je u pogledu toga, što ja preporučam da se obavi.

Imade još i drugih stvari, to je istina. Mi imamo neke luke koje su jedna prava zagonetka. Napomenuću luku u Splitu: To je jedna luka našega mora koja je najveća jer se proteže od Sućurca sve do Bačvice. Ali nažalost se događa to, da se ta luka smatra kao tri luke. Jedna je luka Sućurac, druga je Vranjice, a treća je Split. I onda se događaju anomalije, da naši brodovi budu tretirani sa taksama po više puta. Dogodi se i to, kad su parobrodi podvrženi pregledavanju da svoje kotlove dadu ispitati radi sigurnosti broda i putnika. Naši brodovi duge plovidbe učine taj pregled kod Lojd Registra. Naša država priznaje taj Lojd Registar na papiru, ali kada se radi o pregledu kotla, uvek ne priznaje i ponovno obavi taj pregled, koji košta taj brod po 7—8 hiljada dinara. To je ipak jedna taksa koja bi se morala skinuti sa našega brodarstva, koje i onako dosta žrtvuje i dosta doprinosi razvitku našega blagostanja.

To su stvari, o kojima sam htio govoriti u pogledu brodarstva. Drugi odio Ministarstva saobraćaja je ribarstvo. I tu su, gospodo, takode tako teške prilike za nas. Mi imademo jedan zakon ribarski koji je bio uveo naš sadašnji gospodin Predsednik Senata u ono vreme kad je bio direktorom našeg pomorstva. Taj ribarski pravilnik je se osnivao naravski na ranijim zakonima naših krajeva dok smo bili pod Austrijom, i je barem privremeno sređivao te prilike. Međutim sada su drukčije prilike. Sada mnoga i mnoga stvar se je promenila i mnoge stvari trebaju da budu popravljene. Pre nismo došli do toga. Opstojao je spor između jednog Ministra i drugog Ministra, u čiju vlast to spada, i dok su oni rešavali to pitanje, međutim su ljudi morali čekati da se to pitanje reši. Sada je hvala Bogu rešeno, dopitano je na Ministarstvo saobraćaja pitanje našeg ribarstva. Sada bi imalo da jedanput dode taj zakon ribarski, bila je anketa provedena između ribara i ovama i onamo, i najzad je potrebno da se to reši. Potrebno je tim više da se to reši s obzirom na mnoge postojeće neprilike koje se događaju kod ribarenja. Sada se ribarenje provada sa motorima. Kad je bio stvoren austrijski zakon još nisu postojali motori i dočim je austrijski zakon branio ribarenje sa parobrodima na tri milje od kraja, dan danas se motorima ribari čak i na 300 metara od kraja. Kakva je to šteta za ribarstvo, kazaću Vam ukratko. Ima dve vrste ribarenja sa ovim motorima. Jedna tako zvana koja lovi tune; tunolovci. Oni love tune kako kažu po sistemu kaliforniskom, t.j. gledaju ribu na otvorenom. Kad je opaze opkole je i onda povuku gore u brod. Obično se kod toga lova dan danas postavi na ušću, recimo na vratima između dva naša otoka ili između otoka i kraja, kuda riba mora proći i naravno ono što prođe ribe, sva dode u njihove ruke. Do sada ribarenje na tune kod nas se je obavljalo

sa onim romantičnim spravama na stubama gore, kako ste videli Vi, koji ste bili u Primorju, sa onom mrežom uz kraj. To ribarenje je propalo. I, gospodo, tu moram reći da je kod toga štetovano i možda su 2.000 porodica zbog toga ostale bez kruha. I šta se događa? Naši su ribari prodavali tu tunovinu u Rijeku i Trst. Naši krajevi su je malo vidali, i dogadalo se je onda to da smo mi iz Italije dobivali u konzervama tunu koja je bila ulovljena kod nas.

Gospodo, mi imamo već i kod nas fabrike za konzerviranje riba i to u Crikvenici, Korčuli a i drugde. Kao što rekoh pre svega treba ukinuti lov tuna sa brodovima na motor, jer se time nanosi stalna šteta našim krajevima. Tim putem će se malo po malo iskoreniti tuna iz celog našeg Jadranskog mora. Tuna, kad jedanput okrene na drugu stranu, ona se više ne vraća. To ne tvrdim samo iz svog vlastitog znanja, nego imam izveštaj iz Kalifornije, odakle piše naš čovek koji se tamo bavio tim poslom, pa izveštava da krajevi oko Kalifornije, gde se ribarilo na taj način, nemaju više tune, nego je moraju tražiti gde bilo po svetu. Ako je potrebno g. Ministar može naći taj izveštaj kod g. Ministra vanjskih poslova, poslan od strane g. dr. Kolombatovića, generalnog konzula u Čikagu.

Gospodo, pored tog štetnog ribolova, štetan je na našem Primorju i ribolov sa motorom uz tzv. povlačne mreže. Ja sam o tome već jedanput govorio u Senatu. Te mreže povlačnice stružu dno i onda uništavaju sve što je dole. Kada ribari prvi put idu na taj način u lov, ulove malo, a kada drugi put idu, ulove više. Zašto? Ribe dolaze na ona mesta jer misle da će naći hrane, a umesto toga dodu u mreže. Naša opština i naši ribari stalno podnose pretstavke da se ta vrsta lova u našim krajevima zabrani. Neka tako love na širokom moru. Naši ribari govore: Malo more, malom ribaru, a veliko more, velikom ribaru. Stoga ja preporučujem da se kod donošenja Zakona o ribarstvu uzme obzir i na to, da se u našim morima, naročito među otocima ne dozvoli ribarenje motorom sa povlačnim mrežama.

Gospodo, imao bih da se dotaknem i drugih pitanja, ali vreme mi ističe, pa ću morati svršiti. Hoću samo da kažem još par reči. Ja kao Jugosloven, pripadnik hrvatskog dela naroda, moram se osvrnuti sa par reči na ono što je ovde rečeno u pogledu stanja Hrvata. Gospodo, ja se sa rečima g. dr. Šuperine, koje je uputio našim dobrovoljcima na Kajmakčalanu, sa oduševljenjem slažem. Da, tamo su došli naši dobrovoljci iz krajeva preko Save, pomješani i Slovenci, i Hrvati, i Srbi, svi su išli pod jednu zastavu, pod srpsku zastavu, srpsku zastavu koja je bila posvećena u tolikim ratovima, koja ja bila dignuta za našu slobodu i naše jedinstvo. I oni su se borili i oni bi se opet borili pod istom zastavom ako bi se radilo o tome da je u pogibelji naša domovina, naša država, naša otadžbina. Bilo ih je još više spremnih koji su bili spremni da stupe pod istu zastavu, do 20.000, ali Italija nije ih pustila. Držala ih je da kopaju ondajšanjeve i rovove, da žive u blatu i da pogibaju. I oni su pitali, i šta su kazali Italijani? Neće da ih puste pod srpsku zastavu, neće da ih puste da prisegnu Kralju Petru Oslobođiocu. To su bili prvi uzroci zbog kojih naši ljudi nisu mogli doći još brojnije na vrh Kajmakčalana da se bore za našu slobodu. Gospodo, Italijani kad su se ujedinili, skupili se njih hiljadu i oni to buče po celome svetu i slave zasluge te hiljade za ujedinjenje zemlje njihove. Mi snimo mnogo više

dali. Naši ljudi koji su oslobođeni od Austrije, dali su 40 i više hiljada dobrovoljaca. I oni su išli pod srpsku zastavu i ta zastava je sveta za njih kako mora biti za nas sve.

Gospodo, što je g. Šuperina dodao na kraju svojega govora o patnjama Hrvata i vezao sa štovanjem da dugujemo našim dobrovoljcima, to je smučilo nas sve. Primami na znanje da g. Šuperina žali za utisak koji su učinile njegove reči, ali morao bi još žaliti da nije shvatio šta će doseći sa tim. Ja primam i uživam da smo složni u jednom da branimo ovu našu zemlju, da branimo svaki pedelj ove zemlje, ali želim takode i to da mi svi saradujemo na izgradnji ove zemlje. Jest, gospodo, mi smo još u gradnji i ona se mora nastaviti. Mi smo čuli takode da je naša vlada pripravna da to učini. Počelo se u Krfskoj deklaraciji gde je ustaljena ova osnova na kojoj moramo graditi. Između ostaloga bilo je onda ustaljeno utemeljenje samouprava. Ta je reč zadana od našeg ljubljenog Vladara, od predsednika vlade, a zadana nam je i od Ministra unutrašnjih dela. Ja sam zahvalan tome i želim da to čim pre dode, jer mislim da će se time mnogo koristiti zemlji i narodu.

Gospodo, u harmoničnoj delatnosti svih naših, recimo, ćelica našeg narodnog tela, u tome ćemo naći napretka i života. Onaj mali Dubrovnik, jeste li ga videli?, kako je znao dignuti svoju zastavu kroz vekove i vekove! To je bila mala ćelica. Takva mala ćelica može biti svaki deo naše zemlje, jednoga dana ćemo doći ipak do toga da ćemo biti čvrsti kakvi smo hvala Bogu i danas već, jer smo u mišlima jednaki.

Ja ću glasati za budžet. (Aplauz).

Predsednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč senator g. dr. Stanko Šverljuga.

Dr. Stanko Šverljuga: Ja nisam imao namjere da pri raspravi budžeta Ministarstva saobraćaja uzmem riječ, niti bih imao povoda da govorim, da u Narodnoj skupštini u budžetskoj raspravi prama novinskim izvještajima i stenografskim bilješkama nije i moje ime spomenuto. G. Andra Stanić, bivši Ministar saobraćaja, spomenuo je moje ime u vezi sa ugovorima o gradnji željeznica, a g. Radivojević, Ministar saobraćaja, u svojem odgovoru u pitanju ugovora za gradnju požarevačkih željeznica kazao je, da je tu stvar odobrio i potpisao ondašnji Ministar finansija. Pošto su obojica glavnih govornika u raspravi o željezničkim ugovorima dotakli mene, ja smatram da sam dužan sa svoje strane dati obavještenja.

Oblasna skupština požarevačke samoupravne oblasti donijela je zaključak prvog oktobra 1927 godine, kojim je odlučila da izradi željeznice u svojoj oblasti i da se u tu svrhu može zadužiti sa 5 miliona dolara. Tu je odluku odobrio veliki župan požarevačke oblasti kao nadzorna vlast. Kraljevska vlada po gornjoj odluci dala je požarevačkoj oblasnoj samoupravi koncesiju za izgradnju željeznica 20-VII 1928 godine D.G.Br. 13504.

Prema samoupravnom zaključku i koncesiji Kraljevske vlade požarevačka oblast povjerila je članu Odbora za finansije g. Peri Petroviću posao oko iznalaženja zajma. Tako se iz zapisnika 97 sjednice oblasnog odbora u Požarevcu od 22 decembra 1928 godine O.Br. 963 razabira, g. Pera Petrović vodio je pregovore radi zajma najprije sa g. Manjerom, a kad je utvrdio, da g. Manjer nije u mogućnosti taj zajam ostvariti, po nalogu Pretsjednika Oblasnog odbora stupio je u pregovore sa grupom Orijeat Konstrukt

u Parizu. Po pozivu pretstavnika ovog komercija g.g. Tabo i Rajha pošao je u Pariz i tamo u ime oblasti zaključio preliminarni ugovor koji je od N.o. 4358 predao Odboru na ocjenu i odluku. Odbor u načelu primio je preliminarni ugovor a u pojedinostima stavio svoje primjedbe za izmjenu i priključio samom ugovoru.

Na molbu komesara požarevačke oblasti od 22-II-1929 Ministar saobraćaja rješenjem od 24-II-1929 D.G.Br. 3523 odredio je dva svoja stručnjaka iz Direkcije za gradenje železnica, da sa pretstavnicima oblasti pvedu pregovore sa društvom u pogledu tehničkih uslova. Pretstavnici saobraćaja dali su tri alternative za utvrđivanje tehničkih uslova, društvo je dalo primjedbe na sve tri alternative i zadržalo se na jednoj od njih, pa kad je trebalo o toj alternativu redigirati ugovor, rad je prekinut 1 marta 1929. Definitivan ugovor izraden je u saglasnosti punomoćnika požarevačke oblasti i društva.

Veliki župan požarevačke oblasti aktom 6 marta 1929 Br. 2157 dostavio mi je na pregled i odobrenje, u smislu čl. 84, 121 i 126 zakona o oblasnoj samoupravi ugovor zaključen između požarevačke oblasti predstavljene od komesara Bogojevića, i Orijeat Konstrukta, predstavljene od generalnog zastupnika za Evropu Morica Tabo.

Generalna Direkcija državnog računovodstva aktom Pov. D.G.Br. 43056 od 15 marta 1929 po mojoj odredbi dostavila je ugovor zaključen između požarevačke oblasti i Orijeat Konstrukta Ministarstvu saobraćaja molbom na izveštaj, je li Ministarstvo saobraćaja saglasno sa tehničkim uslovima, mogu li se ti uslovi primiti i jesu li rađeni u sporazumu sa organima Ministarstva saobraćaja.

Ministar saobraćaja aktom Pov. D.G.Br. 31/29 od 19 marta 1929 vratio je ovaj predmet sa izvještajem, kako je on postupio na molbu komesara požarevačke oblasti, što sam malo prije spomenuo, te da je mišljenje njegovih tehničkih stručnjaka, da u tehničkom pogledu suma od 100.000 dolara za tehničku službu izgleda velika i da bi ju po mogućnosti trebalo skinuti na polovicu, a tako isto procenat za finansijsku službu od 10 odsto na 5 odsto, a uostalom, da se Ministar saobraćaja slaže sa svojim stručnjacima u ocjeni tehničkih uslova, dočim da on u ocijenu finansijskih uslova nije pozvan ulaziti. Ministar saobraćaja bio je g. dr. Korošec.

Ja sam po prijemu ovog izvještaja uputio cio ovaj predmet na rješenje Ekonomsko finansijskom komitetu Ministara, da ga on prouči i po njemu donese odluku.

Ekonomsko-finansijski komitet na pet šest svojih sjednica, od kraja marta pa sve do 21 maja 1929 bavio se pretresom i proučavanjem ovoga pitanja. Na svojoj sednici od 24 aprila komitet je odlučio da sasluša stručnjake po pitanju komercijalne vrijednosti ovih pruga i 27 aprila u Ministarstvu saobraćaja sastala se komisija, u kojoj su bili kao članovi Ministar saobraćaja g. Korošec, Ministar šuma i rudnika g. Radivojević, pomoćnik Ministra saobraćaja g. Ognjan Kuzmanović, načelnik Ekonomskog odeljenja Generalne direkcije železnica g. N. Đurić, direktor Direkcije za gradenje železnica g. Vasa Marković, generalni direktor Ministarstva šuma i rudnika g. Viktor Gostiša, požarevački oblasni komesar g. Dim. Bogojević, direktor oblasnih željeznica g. Ničota i kao delovoda komiteta načelnik Ministarstva finansija za samoupravne finansije g. Tošić, G. Ministar

Korošec otvorio je konferenciju i predao predsjedanje g. Ministru Radivojeviću, koji je otvorio diskusiju i vodio konferenciju do kraja. Taj stručni odbor donio je jednoglasnu odluku o potrebi i korisnosti izgradnje ovih pruga. Ekonomsko-financijski komitet ministara ponovo na svojoj sjednici uzeo je u pretres i ocienio ovo pitanje i donio odluku da se ugovor o zaimu i gradnji požarevačkih željeznica odobri u cjelosti.

Na osnovu odluke Ekonomsko-financijskog komiteta ja sam 21. maja 1929. god. Pov. Dr. Br. 356 donio formalno riješenje i izvršujući odluku komiteta odobrio predloženi ugovor. Tehnički dio ovog ugovora svestrano je cijenjen od strane nadležnog stručnog Ministarstva, pretresan je od strane Ekonomsko-financijskog komiteta ministara, a komercijalna vrijednost pruga proučena je od komiteta stručnjaka, — dakle od svih foruma nadležnih za donošenje meritorne odluke. Odluka da se ugovor odobri donijeta je od strane Ekonomsko-financijskog komiteta ministara, i ona je obavezna, a Ministar finansija je po toj odluci morao donijeti formalno riješenje.

Po naredbi Predsjednika Ministarskog savjeta mojim riješenjem Pov. Br. 113 do I od 11. aprila 1930. obrazovana je komisija za ispitivanje ugovora zaključenog između biv. požarevačke oblasti i firme Orient Konstrukt. koja je g. Predsjedniku Ministarskog savjeta podnijela izvještaj 5. maja 1930. godine, u komu je detaljno utvrđeno sve ovo što sam do sada kazao. — Iz izvještaja komisije, a i ostalih akata kojima je vršena kontrola nad radom ovih željeznica, izvodi se zaključak da je najviša teškoća finansiranja posla, za koje i pored svih prvoklasnih informacija društvo Orient Konstrukt. samo za sebe nije bilo dovoljno jako. Posljedica toga bila je da su i dvije mjenice za plaćanje prethodnih radova, u iznosu od 70.000 dolara, morale biti protestovane, što je imalo štetnu reperkusiju na državni javni kredit. Radi toga je Orient Konstrukt. od 3. juna 1930. obavijestio da je sklopio aranžman sa tehničkom firmom Lozinger i Komp., po kome ova firma ulazi u posao i prima obavezu izvršenja zaključenog ugovora o gradnji požarevačkih željeznica, kako u tehničkom tako i finansijskom pogledu. Zaključeni ugovori između Orient Konstrukta i požarevačke oblasti daju društvu pravo da ovo može činiti i bez odobrenja drugog saugovorača. Prestankom samoupravne oblasti obaveze, po ugovoru prenete su na Dunavsku i Moravsku banovinu, između kojih je podijeljena bivša požarevačka oblast. Radi ovog pravnog položaja, koji je nastao ukidanjem oblasti i obrazovanjem banovina i imperativnih odredaba Zakona o banovinama, a još više radi ugroženog javnog državnog kredita protestovanjem mienica banovine su morale priznati obavezu požarevačke oblasti po ugovoru za svoju obavezu i saglasiti se da firma Lozinger i Komp. stupi kao saugovorač u ovom poslu, jer je društvu to pravo bilo dano ugovorom, a država je morala za banovine garantirati izvršenje ugovorom preuzetih obaveza prema društvu, dok je društvo na moj zahtjev za obezbjeđenje sa svoje strane moralo dati garanciju jedne prvoklasne švajcarske banke u formi garantnog pisma, i još k tome obavezati se da sve količine novca, koje društvo bude unosilo za radove, remituie preko naše Narodne banke. I ovo je sve izvršeno po saglasnosti Predsjednika Ministarskog savjeta od 26. VI-1930. br. 2136.

Još mogu kazati samo to, da je zakonom od

19. VI-1931. godine Sl. Nov. od 26. VI-1931. br. 142 do 47, ovaj posao definitivno okončan.

Toliko je bilo moga sudjelovanja u pitanju ugovora za gradnju željeznica.

Glasaću protiv.

Predsjednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč g. Petar Đirić.

Petar Đirić: Gospodo senatori, prošle godine pri raspravi budžeta Ministarstva saobraćaja ja sam uzeo riječ u pitanju izgradnje unske pruge. Na moj prigovor, zašto se oteže sa izgradnjom unske pruge, zašto se ne obrazuju na terenu sekcije za izradu detaljnih projekata, čemu se je po izjavi mnogo ranije danoj od strane samoga g. Ministra saobraćaja, imalo davno pristupiti, g. Ministar je odgovorio, da se nije moglo pristupiti izradi detaljnih projekata radi toga, što nije bilo zakonskog ovlaštenja i pokrivača za angažovanje potrebitog broja tehničkog osoblja, te da je u tu svrhu i predložen amandman Finansijskom zakonu, na temelju kojega će se pristupiti obrazovanju potrebitog broja tehničkih sekcija za ovu prugu. G. Ministar tom mi je prigodom naglasio, kako bi staranje i nastojanje, koja je on pokazao za ovu prugu, trebalo i mene prvog odlučiti da glasam za budžet Ministarstva saobraćaja. — Na temelju ovlaštenja Finansijskog zakona pristupilo se obrazovanju sekcija za izradu detalja, ali po mišljenju stručnjaka u toliko ograničenom obimu, da će to ići vrlo sporo, i da takav postupak i opet nosi na sebi ono obilježje, koje se u običnom izražavanju smatra nepotrebnim zavlačenjem. Ovaj postupak kakav bio da bio nije ipak bio glavni povod, što sam ja i ove godine uzeo riječ pri raspravi budžeta Ministarstva saobraćaja. Da se u ovom pitanju nije ponovno, možda po stoti put, pojavila jedna nezdrava i štetna težnja, ja ne bih ovaj put, ma kako posao išao sporo, ustao da govorim.

Komisija, koju je lane obrazovao g. Ministar saobraćaja iznijela je jedan plan željezničke mreže, daleko viših dimenzija, od svih dosadašnjih planova, prema kome bi se imalo izgraditi cirka 9.000 km. novih željeznica, koje bi po sudu stručnjaka stajale preko 40 milijardi dinara. Prelazeći preko toga, što ovako opsežan plan u doba najteže krize i nestašice novčanikih sredstava, kad su gotovo dovedeni u pitanje i najpotrebniji javni radovi, izgleda, makar za ove prilike, utopija, ne mogu preći preko toga, što je komisija stala na stanovište, da je plan željezničke mreže ranije velike konferencije za neke pruge nepovrediv, a za druge toliko sporan, da ga može mijenjati po svome nahodjenju. Tako je ova komisija našla unutnim, da mijenja stilizaciju i za unsku prugu, rješavajući »da Unsku prugu unese u plan mreže alternativno na Knin i na Zrmanju i da se izbor jedne od te »dve varijante ostavi nadležnima po izvršenoj studiji na terenu«. Moram ovde konstatovati, da dotična komisija nije izlazila na teren, već je svoje odluke donosila na osnovu izlaganja izaslanika odeljenja za gradnju željeznica, koji je funkcionirao kao izviestilac komisije i koji je svoje izvještaje potkrenjivao samo podacima iz zvaničnih akata. Kako je komisija iz ovako suhoparnih izvještaja mogla doći na odluku da mijenja stilizaciju, koja određiva pravac jedne pruge, za koju su možda iscrpnije nego i za jednu drugu ranije prečišćena gledišta, i sa tehničkog i sa finansijskog, i sa saobraćajnog stanovišta. To — koliko sam čuo — nitko pravo ne razumije, i to je ne samo začudilo, nego upravo uzrujalo našu javnost na srednjem Jadranu.

O Unskoj pruzi govorilo se je i pisalo gotovo jedno čitavo stoljeće. Zašto bivša Monarhija, naročito Madari, nisu nam davali ovu vrlo dobru saobraćajnu vezu, to je već svakome dobro poznato, a ja sam to u lanjskoj raspravi ukratko iznio. Ali zašto se sada prave neprilike i nakon svakogodišnjih loših iskustava sa ličkom prugom na više mjesta, a naročito okolo Zrmanje, i kako se još može naći stručnjaka, koji bi se protivili gradnji ove pruge Butišnjicom na Knin, to nitko ne može pojmiti.

Raniji argumenti, koji su dokazivali prednost izgradnje na Zrmanju, polazili su sa finansijskog gledišta jer sa saobraćajnog nitko nije ni pokušao, da pravda izlazak na Zrmanju. Polazilo se je sa pretpostavka, koje su postavila dva pogrešna projekta. Jedan, koji predviđa potrebu na izravnoj pruzi Knin, 6 ogromnih vijadukata, i viši finansijski efekat od 170 miliona dinara. Drugi, tri velika vijadukta i viši finansijski efekat od 75 miliona dinara. Na osnovu takovih projekata, doneseno je pogrešno rešenje DŽG.br. 1110/29 od 17-I-1929, da se gradi pruga na Zrmanju. Međutim se je stručnom detaljnom studijom utvrdilo, da ne stoje pretpostavke ni prvog ni drugog projekta i da veći troškovi nisu tačni i ne mogu odlučivati, jer i ako ima 23 kilometara više novo-građnje, pruga preko Dugo Polja na Knin je za 30 do 35 miliona dinara maksimum skuplja od one na Zrmanju, ali je zato pravac preko Zrmanje do Knina saobraćajno duži 15 kilometara što povećava stalne troškove eksploatacije. Ovo stanovište je izneseno stručno pred komisijom, koja je imala o tom odlučiti u prisutnosti predstavnika određenih da brane prva dva projekta. I oni su tu morali lojalno priznati, da je ovo treće stručno mišljenje i opravdano i ispravno. Na osnovu toga Ministar saobraćaja donio je rešenje za prugu Knin G.Z.br. 8488/31, koje je dobilo za onda pogrešnu saglasnost Predsjednika Ministarskog savjeta 20-VIII-1931 godine i time definitivno riješeno, a pruga na Zrmanju odbačena. U pogodbi, kojom je pruga predata u rad preduzetniku unijeta je trasa dolinom Butišnice na Knin.

I ovo nije bilo prvi put, što se je utvrdilo, da ova pruga ide izravno na Knin, jer je i prije toga prema zaključku velike željezničke konferencije od godine 1926/27 Unska pruga unešena u program tako, da se ima graditi dolinom Butišnice na Knin. I kad ovaj program mora da bude nepovrediv za druge pruge, zašto bi imalo sada se stavlja u dvojbu u pitanju ove pruge, na kojoj baš se u pitanju nemoguće varijante na Zrmanju pojavljiva toliko upravo nepremostivih zapreka. Kako može Zrmanja, klimatski najnepovoljnija stanica u čitavoj našoj državi, preuzeti funkciju dispozične stanice, a koja još nema ni vode? U projektu na Zrmanju nije projektovano ništa na snabdevanju vodom, ni u Zrmanji, ni u Paljenama, a tako isto ne znamo što bi bilo sa gravitacionim vodovodom, sa kote za sto metara niže, za stanicu Srb. Što li će se zimi dogadati sa projektovanim 600 metara dugim i 13 metara visokim predusjekom vodo-djelnog tunela na Opini? Komisija, koja je donijela novu stilizaciju, morala je biti u sve to upućena, prije nego li je donijela tako važnu odluku. I ja ne znam, a valjda malo tko u ovoj zemlji znađe, zašto se, nakon što su se duhovi smirili, jedna pravilno ispravljena pogreška ponavlja i bez ikakova opravdana razloga daje povoda ponovnom uznemiravanju. Zar nema nikakvih prećih briga, nego da se dovodi u pitanje sakako najbolju a u današnjim prilikama jedinu vezu

naše države sa našim lukama na našem srednjem Jadranu, za koju treba svega 111 kilometara nove pruge, sa utroškom od oko 350 miliona dinara, dok bi sve druge veze pozobale milijarde dinara. I ja bih htio znati, ko i zašto jedamput definitivno i zdravo riješena pitanja nanovo pokreće.

Gospodin Ministar je prošle godine pravdao, što se nije započelo izgradnjom ove pruge, pomanjkanjem detaljnih projekata. Ja bih mogao jednostavno odgovoriti, da je od 20-VIII-1931 godine do danas bilo dovoljno vremena i mogućnosti, da se ne samo svi detalji izrade, nego i jedan dobar dio pruge bude gotov. Ali to ne bi bio potpun odgovor. Godine 1927 i 1928 kad su već generalni planovi bili gotovi, Ministar Milosavljević dao je na licitaciju izradu detalja od Bihaća do Kulen-Vakufa. Firma Hinko Freund iz Gospića dobila je na licitaciji te iza nekoliko mjeseci predala izradene sve i najmanje detalje. To je koštalo oko 840.000 din. Pače u 1928 godini iz oskudnog kredita počele su se izvadati na ovom dijelu trase pregradnje na terenu sa predviđenim iznosom od 5 miliona dinara. Istina, da taj kredit nije čitav u to utrošen, jer je se osjetila potreba, da se pristupačnijim manjim radovima po selima izide oskudnom pučanstvu u susret, ali je ovo svakako dokaz, da nije bilo nikakove zapreke, da se makar na ovom dijelu trase započne gradnjom odmah iza potpisa ugovora sa preduzetnikom. A ako se je htjelo započeti odjednom na čitavoj dužini trase, onda se je moglo postupati onako kako je Ministar Milosavljević ranije postupao, dati na licitaciju izradu detalja od Kulen-Vakufa do Knina, pak bi se za šest mjeseci imalo i detalje, što bi po računu stručnjaka zapalo oko 750.000 dinara. I zato nije trebalo čekati nikakova zakonska ovlaštenja ni tražiti potrebite kredite, jer je po ugovoru preduzetnik bio obavezan u tu svrhu dati predujam, kako je sam gospodin Ministar u raspravi ovoga budžeta u Narodnoj skupštini naveo. U ostalom, to se je moglo odbiti i od iznosa interkalarnih interesa, koje već dvije godine po ugovoru na suho plaćamo.

Radovi na izradi detalja po obrazovanim sekcijama, uslijed malog broja angažovanog tehničkog osoblja, kako sam prije rekao, teku vrlo sporo i ako se tako nastavi, treba da prode mnogo vremena, dok to bude gotovo. Ako se je do sada propustilo učiniti ono što je trebalo, da se posao razvije bržim tempom, onda makar sada to treba ispraviti. Varijanta na Zrmanju ne treba detalja, jer to i onako ne služi ničemu, nego uznemirivanju duhova. Za izradu detalja Kulen-Vakuf—Knin raspisati licitaciju, pak će za par mjeseci biti gotovi. A pošto je g. Ministar u Narodnoj skupštini kazao, da je preduzetnik izjavio, a i večeras u ovom Domu naglasio, da može početi sa izgradnjom ove pruge u junu ove godine, neka ga se pozove, da radi odmah na dijelu Bihać—Kulen-Vakuf, za koje ima sve detaljne planove, i za koji dio nije ni pri pravljenju ugovora moglo biti izgovora, da se odmah ne pristupi radu. Svaki dan je na ovom poslu veliki gubitak. Mi već dvije godine plaćamo na prazno interkalarni interes, koji iznosi za ovu prugu godišnje cca 12 milijuna dinara. Ako se bude radilo, kao do sada, čekalo na svršetak pruga Priština—Peć, i Beograd—Pančevo, čekalo na sporo izradivanje detaljnih projekata, dvoumilo između varijante na Zrmanju i one izravno na Knin, onda ćemo čekati još četiri godine i kroz to platiti oko 72 milijuna interkalarnih inte-

resa, ali se onda neće moći ukolniti iz javnosti pomisao, da se baš tako radi, da se može doći do tako velikih iznosa po interkalarnim interesima, koji bi prikupljeni poslužili kao kapital za gradnje ove pruge, dakle iz našeg džepa a ne od preduzetnikova zajma.

Pod nadležnost Ministarstva saobraćaja spada i Pomorska uprava, na čijoj se reorganizaciji sada radi, kako se razabira iz pitanja koje je Uprava pomorstva i riječnog saobraćaja u Beogradu pismom od 2 decembra 1933 godine br. P.O. 3167 uputila raznim javnim ustanovama na mišljenje. Pomorska uprava po zadacima koji su joj prirodom stvari nametnuti, a naročito u pravcu odnosa sa inostranstvom, koji nam nameću tačno održavanje međunarodnih pomorskih propisa, prestavlja instituciju sui generis, koja može odgovoriti svome zadatku, ako se organizuje u pravcu što veće neodvisnosti od ostalih upravnih grana u Ministarstvu saobraćaja. Pri raspravi pitanja reorganizacije ove vrlo važne i značajne upravne grane, došla su do izražaja razna mišljenja. Izbilo je razmimoilaženje u mišljenju, da li pomorska uprava više spada u resor trgovine ili u resor saobraćaja. Ako se ne varam, za gledište resora trgovine prigodom lanijske il preklanijske rasprave plédirao je i naš današnji predsednik Senata. Na konferenciji trgovačko-obrtničkih i industrijskih komora, koja se je prije osam godina držala u Ljubljani, na kojoj su pretresena sva pitanja u vezi sa pomorstvom, splitska trgovačko-obrtnička komora zastupala je načelno stanovište, da sva pitanja u vezi sa pomorstvom i morskim ribarstvom ostanu i dalje koncentrisana u Ministarstvu saobraćaja. Nakon iscrpne diskusije saglasila se je sa ovim načelnim stanovištem u pitanju pomorstva i Zagrebačka komora, dakle obe komore, koje odavno imaju u svojem sastavu i sa stručne i sa praktične strane najbolje zastupano pomorstvo. Istina, da se pomorstvo kao i sva druga saobraćajna sretstva pod stanovitim vidom može posmatrati sa trgovačkog gledišta, ali je nedvojbeno da pomorstvo nosi pretežno saobraćajni karakter. Željeznice, luke i brodovi pretstavljaju tri komponente, organski povezane u jednom velikom instrumentu, koji služi trgovini, ali koji ne može biti upravljani iz više ruku. Ako treba, da je sve na jednom mjestu, a to svakako zahtjeva planska koordinacija, onda je prirodnije, da to bude u saobraćaju nego li u trgovini. Jer bez to troje Ministar saobraćaja bi bio u stvari Ministar bez portfelja. U ovoj stvari ne može se pozivati na nijedno mjerodavnije mišljenje, nego li je bilo ono izneseno od splitske komore pred 8 godina na Ljubljanskoj konferenciji. Splitska komora, kako je onda stala na stanovište da pomorstvo ne spada u trgovinu; tako isto je držala da ni morsko ribarstvo ne spada u poljoprivredu, nego oboje u saobraćaj. A tako jednako stoji i danas, u nepromjenjenom nalečnom stavu. I to sasvim opravdano i u pitanju morskog ribarstva, jer i ako znanstveno proučavanje morskog ribarstva spada u nauku i znanstvene zavode, administracija morskog ribarstva mora da je vezana uz pomorske vlasti, koje su najbliže ovoj privrednoj grani što je i u duhu štednje i najekonomičnije, jer postoje lučke vlasti i u manjim mjestima Primorja. Ministarstvo poljoprivrede trebalo bi čitav novi aparat, da zamjeni sve ono što sada pomorski saobraćaj, kao direktna starešinska vlast, ima. A teško bi se mogao stvoriti jedan novi aparat, i kad bi to ekonomija dozvoljava-

la, koji bi imao više poznavanja stvari i shvatanje za potrebe ribarstva, nego li onaj, kojim raspolaže Direkcija pomorskog saobraćaja. Drugo razmimoilaženje u mišljenjima pojavilo se je u pitanju koncentrisanja ili dekoncentrisanja pomorske uprave, a u slučaju koncentrisanja pitanje sjedišta centralne upravne vlasti. Sušačka komorska ispostava traži, da se pomorska uprava izuzme iz Ministarstva saobraćaja i priklupi Ministarstvu trgovine i da se dekoncentrira u tri nove uprave na Sušaku, Splitu i Dubrovniku. Što se tiče resorne nadležnosti, ja sam čas prije kazao razloge, koji odlučuju za resor saobraćaja, a ne znam koji su razlozi naveli sušačku ispostavu, da se sada odjednom odvajaju od mišljenja, koje je pre 8 godina u Ljubljani usvojila i Zagrebačka komora, u kojoj su sjedili i prestavnici sa Sušaka. Što se tiče dekoncentrisanja ili cjepanja Splitske pomorske direkcije u tri nove uprave u Sušaku, Splitu i Dubrovniku, je ne mogu da razumjem druge razloge, izim ako nisu čisto lokalnog interesa, koji ali ne mogu biti odlučujući u pitanje reorganizacije jedne ustanove, po kojoj dolazimo najviše u direktni kontakt sa inostranstvom i kojoj je zato potrebna savršena jednoobraznost, ne samo u normama, nego i u metodama, i u praksi i u uzusu, koji sa gledišta odnosa prema inostranstvu ne trpi ni najsitniju diferenciju ni formalnu, ni stvarnu. Za jednu ustanovu, koja stoji u ovakovom odnosu prema inostranim faktorima, odlučujuće je, da bude savršeno jednoobrazna, a da joj sjedište bude na moru i to svakako na najvažnijoj centralnoj tački Primorja, sa kompetencijama jedne pune centralne upravne vlasti. Banovinska podjela, koja izvodi tri banovine na Primorje, ovdje ne može ne samo odlučivati i tražiti trojnu podjelu pomorske uprave, nego nam ta banovinska podjela iz dosadašnje prakse daje dovoljno argumenata protiv trojne podjele pomorske uprave. Banovina u vršenju administracije dolazi više puta do različite prakse koja se na granicama banovina sukobljava, kao što smo imali slučaj na sjevernom Jadranu u poslu morskog ribarstva. Primorska i Savska banovina došle su u vršenju administracije u pograničnoj ribarskoj zoni u sukob. I to je sasvim razumljivo, jer svaka banovina štiti i interese i prava svojih ribara, i tu nema nikakove štete po općenitost. Dok je ta pojava razumljiva, ne bi se nikako mogao razumjeti ni pravdati konflikt, koji bi mogao nastati makar u najsitnijem pomorskom pitanju između tri pomorske uprave, niti bi to moglo biti bez štete po općenitost. Kako stranac može voditi računa o mogućnosti različita postupka na jednom moru, sa strane jedne države i tko ima prava od njega tražiti, da on na to pazi. Isti i slični razlozi vojuju da sjedište pomorske uprave ne može biti nigdje drugdje, pa ni u zgradi nadležnog Ministarstva u Beogradu, nego samo na moru i to najprirodnije u centralnoj i najvažnijoj luci na Primorju u Splitu. Mi smo imali dovoljno iskustva dok je ranijih godina pomorska uprava bila u Beogradu, gdje je se više nego jedanput očitovala opasnost intervencije inostranstva radi neodržavanje pomorskih propisa i naprava i to nas je natjeralo, da se pomorska uprava prenese i skoncentriše u Splitu. I nakon toga ne treba više riskantnih eksperimenata. Direkcija pomorskog saobraćaja u Splitu treba da se konsekventno dalje razradi u pravcu jedne pune centralne vlasti. Ona je danas po zakonima i propisima drugomolbena upravna vlast, koja po najvećem broju

pitanja konačno odlučuje u zadnjoj molbi. Treba joj proširiti nadležnost u pravcu da joj se novom uredbom postavi u dužnost najveći dio posala, koji su navedeni u §-u 41 uredbe iz godine 1927. Direktor pomorskog saobraćaja osim svoje zakonske nadležnosti treba da bude glavni i neposredni referent Ministra saobraćaja po svim pitanjima nautičke, komercionalno-saobraćajne i legislativne prirode, isto anako, kao što je generalni direktor državnih željeznica ili direktor rječnog saobraćaja. Ovo bi bilo u skladu sa zaključkom konferencije svih privrednih komora u Novom Sadu 1929 godine, koja je jednako kao i konferencija u Ljubljani, nakon rasprave načela naše spoljno-trgovinske politike u svojoj rezoluciji donijela jednodušan zaključak: »2) da se preudesi pomorska uprava po načelu koncentrisanja svih upravnih poslova na Primorju, proširenjem kompetencije Direkcije pomorskog saobraćaja.« Ovo bi odgovaralo stvarnoj potrebi i ovo je jedino zdravo rješenje pitanja pomorske uprave.

Ovom prigodom ne mogu da oštro ne zamjerim što se iz godine u godinu u državnom budžetu sredstva za potrebe pomorstva snižuju dotle, da ni u ličnom ni u materijalnom pogledu nisu ni blizu dovoljna za održavanje najnužnije organizacije i najpotrebnijih objekata. Ja cijenim važnost pitanja riječne plovidbe, koja se sa mnogo više pažnje rješavaju, nego pitanja pomorstva, ali ne mogu da priznam karakter prednosti riječnim nad pomorskim pitanjima; ako ne više a ono u najmanju ruku jednaka pažnja mora da bude posvećena pomorstvu, jer je more više, šire i jače od rijeka i jer ono daje našoj državi u međunarodnom pogledu mnogo važniji položaj, nego li bi ga po rijekama imala. Čujem još, da se amandman u budžetu za godinu 1934/35 u poglavlju Ministarstva saobraćaja u iznosu od dinara 5 milijuna za izgradnju i popravak luka, odnosi isključivo na luke sušačke i šibeničke lučke kapetanije, i prema tome da su luke splitske i drugih južnih kapetanija ostale bez ikakvog kredita. Priznajem potrebu opravke u prvom redu sušačke luke, ali nedvojbeno ima prijekne potrebe da se i nekim lukama srednjega i južnoga Jadrana pošto poto opravkom omogući održanje i vršenje funkcija, za koju su one davno sagrađene. Ja to naglašavam i ako je tačno da su luke srednjega Jadrana ostale bez ikakvog kredita, protestujem protiv takvog postupka i tražim, da se taj propust naknadi, ako ne drukčije, a ono virmanjem iz drugih partija i pozicija.

Pod kompetenciju Ministarstva saobraćaja, nakon prenosa pošta u resor saobraćaja, spada i Poštanska štedionica. Poštanska štedionica u svoje doba pokupila je uložne knjižice bivše austrougarske poštanske štedionice, koje su se na novoj teritoriji naše države nalazile uz obavezu, da po regulisanju odnosa i obračunu sa šparkasom bivše monarhije, odnosne uloge primi i isplati vlasnicima našim državljanima. Od tada je prošlo mnogo vremena, a da Poštanska štedionica u toj stvari ne dava nikakve obavijesti, niti se znade je li što po tome učinila i u kojemu se stadiju to pitanje sada nalazi; ni od para ni od uložnih knjižica ni traga ni glasa. Pojedinci su se obraćali sa raznim pitanjima, ali nikada još nisu od Poštanske štedionice dobili zadovoljavajući odgovor. To su većinom uštede maloga svijeta, pače sirota i uodvica a dobrim dijelom i naših iseljenika. Nu i bez toga, čija je to imovina, to pitanje treba već jednom da se okonča. Pravo da ka-

zem, nije pojmljivo kako se to do sada kroz petnaest godina nije riješilo. Možda ja ne bih došao na misao da ovu stvar iznesem, da nisam lanjske godine čuo, da se je negde u Vojvodini sa ovim knjižicama trgovalo, a ove godine o Božiću čuo sam u Dalmaciji, da su neki, koji su svojedobno zadržali ove knjižice kod sebe, prije izvjesnog vremena privatnim putem uputili ih u Beč na inkaso i da su već dobili odgovarajuću protuvrijednost. Ovo je izazvalo razne nepovoljne komentare, a da se na šta rdava i ne pomisli, mora se priznati, da su svakako mnogo bolji posao napravili oni, koji su knjižice zadržali kod sebe, nego oni, koji su ih punim pouzdanjem u opću državnu skrb blagovremeno i spremno predali Poštanskoj štedionici. Ja moram kazati da ne znam kako ova stvar stoji i koliko ono, što se o ovoj stvari govori, odgovara stvarnosti. Ako je istina, onda znači da ove knjižice imaju svoju vrijednost i da one negde ili na crnoj ili na bijeloj burzi notiraju. Ako je što Poštanska štedionica u ovoj stvari polučila, treba da kaže, ako nije ili ne može, onda treba da makar vrati svakom svoju knjižicu, pak neka se stara kako tko znade. Očekivam da Gospodin Ministar u toku ove budžerske rasprave dade po ovoj stvari tačna i određena obavještenja.

Društvo »Hrvatski Radiša« za odgoj trgovačkog obrtničkog i zanatskog podmlatka, koje je u svojem dugogodišnjem blagotvornom radu došlo do najljepših rezultata, uživalo je oslobođenje od poštanskih taksa i dvije besplatne karte na željeznicama. Tu je povlasticu uživalo od svoga postanka i pod tudinskom vlasti, pa sve do jula 1932 godine. Tu pogodnost uživaju i danas neke ustanove, koje su nedvojbeno važne, ali koje sigurno po važnosti i veličini zadatka zaostaju iza ove plemenite ustanove. Ako već nije Gospodin Ministar saobraćaja izišao ovom društvu u susret i oslobodio ga plaćanja poštanskih taksa, kao i omogućio putovanje društvenih funkcionera, koji obilaze po dužnosti podmladak rasijan po svim mjestima naše države, ja se nadam, da će ovo ipak učiniti, i zato se na ovoj stvari ovako kratko zadržavam.

Gospodo, Ministarstvo saobraćaja nadležno je i u pogledu primanja kandidata u t.zv. Saobraćajnu školu. Po propisima koji važe za saobraćajnu službu, ne može niko biti primljen na željeznicu ili rječnu plovidbu, ako ne prođe kroz ovu Saobraćajnu školu. Prima se svake godine stotinu novih pohadača. Po statistici od nekoliko zadnjih godina izlazi, da se u ovu Saobraćajnu školu prima preko 85% Srba, nešto oko 5% Hrvata, a tako isto i Slovenaca. Da ne bi ko mislio, da se ne javlja dovoljan broj kandidata, moram kazati da svake godine stigne najmanje deset puta toliko molbi, koliko ima raspoloživih mjesta. Molitelji sa malom iznimkom, svi od reda ispunjavaju uslove koji se traže za prijem u ovu školu. I sada ja ne znam, po kojem kriteriju se odlučuje o prijemu i kako to, da nekoliko zadnjih godina ne može da dode red na Hrvate, da preskoče srazmjer od ciglih 5%. Ja želim to znati, jer me to mnogo interesuje i to ne lično nego stvarno. Ako ide sa ovim procentom dalje, onda će Hrvata u željezničkoj i saobraćajnoj službi nestati. Kad bi bilo mogućnosti namještenja u drugim zvanjima, bilo bi lakše, ali ni onda se ne bi mogao pravdati ovakav postupak u jednoj od najvažnijih grana državne administracije. Mene interesuje to da znam sa gledišta poštivanja principa jednakosti i ravnopravnosti, koji se vrlo

lako i često naglašava, a još lakše i češće krši. Interesuje me, da li u ovoj na oko neznatnoj stvari ima argumenata za pobijanje prigovora, koji dolaze iz sfere tendencija, koje se obično nazivaju težnja za hegemonijom. A kad ovome dodam, da je, koliko znam, u Ministarstvu saobraćaja strogo zabranjeno svako primanje u službu i namještenje ne samo intelektualnih nego i fizičkih radnika bez direktne naredbe g. Ministra, onda taj čisto lični režim ne može pružiti garancije za jednakost i ravnopravnost. Narodna poslovice »Ko je bliži vatri, bolje se grije« ovdje toliko dolazi do izražaja, da najveći broj svršenih pravника, inžinjera i komercijalnih apsolutenata iz hrvatskih krajeva ne dolazi u mogućnost namještenja kod državnih željeznica, pošta, rječnog i pomorskog saobraćaja, a da ni oni koji bi rado makako teškim fizičkim poslom da zarade svagdanju koru hljeba, ne mogu doći na red.

Gospodo, ja ni lane uza sve okolnosti koje je g. Ministar pripisao sebi u dobro u pitanju Unske pruge, nisam smatrao da je to mene toliko zadužilo, da bih trebao glasati za budžet Ministarstva saobraćaja. Još manje to smatram ove godine. Glasaću protiv.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Matija Popović.

Матија Поповић: Господо сенатори, Министарство саобраћаја једно је од највећих и најважнијих Министарстава у овој држави. Правилно пословање његових многобројних установа, као што су железнице, поште, телеграфи и телефони, речна пловидба, поморска пловидба, разне радионице и т. д. од великог је и пресудног значаја за сав привредни, економски и културни напредак државе и народа. Ја се нећу, због краткоће времена, упуштати у говор о свима овим установама Министарства саобраћаја. Задржаћу се само на једном предмету, код грађења железница.

Господо, по изјави г. Министра саобраћаја од ослобођења и уједињења саграђено је 800 километара широкотрачне и 400 километара ускоотрачне пруге.

За потпуну изградњу железничке мреже у нашој држави требаће сигурно доста времена и много средстава. Полет којим је почело грађење железница по ослобођењу и уједињењу прекинула је криза и данас се уноси кредити у државни буџет само за оне пруге, за које су већ склопљени уговори. Нећу да говорим о томе јесу ли најпрече и најпотребније оне пруге које су саграђене и у градњи, и са економског и са привредног и са становишта рентабилитета. Свака нова пруга добит је за нашу државу у којој има читавих покрајина са врло мало или ни мало железница. Ја хоћу да скренем пажњу г. Министру саобраћаја и осталим факторима на градњу једне пруге која је веома потребна и са привредног и са економског и са стратегијског становишта и чији би рентабилитет био сигуран, тако да држава ту не би имала никаква ризика. Хоћу да истакнем и то да је могла и ова пруга да буде саграђена или бар у градњи, тим пре што ова пруга поред све своје дужине од близу 70 км. не би просечно много коштала. То је пруга Брчко—Тузла. Управо спој две постојеће државне пруге Брчко и Тузла. Некадашња тузланска област са десет срезова и са 450 хиљада становника са 200 км. у промеру није нигде пресечена железницом. Четири пруге дошле су до границе ове области са

сјевера, али нигде нису прешле границу и ушле у ту област. Прва је од тих пруга она која је дошла од Брпоља до Шамца и ту стала. Друга је пруга нормалног колосека дошла од Винковаца до Брчког и ту прешла Саву, има железнички мост, али је и она ту стала. Трећа пруга иде од Шида на Рачу. Она је дошла такође до Саве и ту је стала. Истина, на десној страни Саве саграђена је ускоотрачна рударска пруга од Угљевика до Раче. А четврта је пруга она ускоотрачна која иде од Шамца до Ковиљаче. И она је дошла на границу тузланске области и ту стала. Ниједна од те четири пруге није ушла у богату долину Спрече. А да је то заиста богата долина Спрече, ја ћу вам набројати неколико већих индустријских предузећа у Тузли и околици Тузле која су већег капацитета:

Тако имамо: Државну солару једину у држави те врсте, која производи око 6500 вагона годишње. Солвај фабрика камене соде у Лукавцу производи око 6000 вагона годишње, једина фабрика у држави врло важна за народу одбрану. Подмирује сву потребу потрошње у држави и извози у иностранство. Државни рудник Крека са 23000 вагона; Државни рудник Букиње са 1000 вагона; Државни рудник Мајевица издата у експлоатацију друштву »Монтаника« око 5000 вагона; шумско предузеће »Кроација« у Живиницама са 9000 вагона; Шпирит фабрика са 800 вагона.

Као што видите седам индустријских великих предузећа са преко 50000 вагона производње. У сва ова државна и приватна предузећа уложени су крупни капитали, али нешто због кризе а највише због скупог и тешког извоза са претоваром у Броду, ова предузећа једва животаре. Спојем пруге Брчко—Тузла ова би предузећа дошла у везу са целом државом и са иностранством, и не само да би постојећа предузећа оживела и удвостручила своју производњу него би се и нова отварала, јер за отварање нових предузећа постоје сви потребни услови. Сва је околина Тузле од ђумура и соли. Државни рудник »Крека« и »Букиње« лифировали су угаљ већином жељезничкој дирекцији у Суботици а доста велики квантум и Београдској општини. Неколико пута догодило се то да рудник није био у стању да на време преда угаљ због затрпаности жељезничке станице у Броду и претовара и недостатака вагона. Рудник је изгубио своје главне потрошаче Жељезничку дирекцију у Суботици и Београдску општину иако угља има у изобиљу и врло је добар и јевтин. Догађало се и то да је на државној солари на »Креку« било на стоваришту израђене соли од 400—500 вагона. Сви магацини били су натрпани сољу и рад је морао бити обустављен а држава је морала у исто доба да купује со у иностранству. Узрок опет претрпаност станице у Броду и оскудица у вагонима.

Пре неколико година када сам о овоме питању говорио у Народној скупштини и заинтересовао о њему позване факторе дошла је у Тузлу једна комисија да прегледа ова предузећа. Сачињавали су је ондашњи Министар финансија, још један Министар, Губернер Народне банке и неколико стручњака из Министарства шума и рудника. Прегледали су сва ова предузећа. Наравно све је то за њих било ново. Изненадили су се томе огромноме природноме богатству и изјавили, да је Тузла и њена околница »Рур« наше државе. Та је констатација тачна али нажалост тај наш »Рур« лежи, не баш

мртав али рањен и јелини би му лек био изградња пруге Брчко—Тузла. Рањеник би оздравио, оживео и био заиста прави наш »Рур«.

Поред овога Тузла и њена околина богата је сточарством и воћарством. Тузланска сточна пијаца, нарочито са крупном стоком и свињама долази међу прве пијаце у држави. Исто тако је позната и шљивска пијаца у Брчком. То је за извоз шљиве у иностранство ова пијаца у нашој држави. У прошлој сезони извезено је из Брчкога око 2000 вагона сирове шљиве и око 4—500 вагона суве. То је шљива само са тедена Брчанскога и једног дела Бијелинског среза. Међутим истог су квалитета шљиве и у спезовима: тузланском, зворничком, власеничком, сребреничком, по нешто у кладњском и маглајском. Све ово остане неизвезено и већином се попије у ракији те се тако чине две штете: пропадају шљиве а пропала и народно здравље. Већина ових срезова гравитира Тузли као свом центру, која је била за турско време пашалук, за време Аустрије округ са 10 срезова, а у нашој држави седиште великог жупана опет са 10 срезова. До сада је било седиште окружног инспектора, али са овим буџетом и то се укила. Спојем пруге Тузла—Брчко сви би ови огромни продукти: индустријски, сточарски, воћарски дошли у везу са целом државом и са иностранством. Поред овог огромног материјала за извоз ова би пруга била и најкраћи пут за увоз жита из Војводине у пасивне крајеве, један део Дринске бановине и у Зетску и Приморску бановину. Према свему овоме, ако уопште постоји пруга у нашој држави која би била рентабилна то би била пруга Тузла—Брчко и са већином градњом држава би сигурно повећала своје приходе.

Са успоставом бановина ова је пруга пребачена са државе на бановину, иако је потпуно неразумљиво да само овај комад буде бановинска пруга, а и до Брчког и од Тузле даље до Сарајева државна пруга. Дакле само спој ове две државне пруге, управо овај уметак пруге између Брчког и Тузле био би бановински. Врла се мислило, што није могла држава, да ће постићи бановина. Бан Дринске бановине г. Веља Поповић заиста је показао добру вољу и покушао да се дође до градње ове пруге. У два маха расписана је лицитација за градњу ове пруге, јер су сви претходни радови као трасирање, планови и друго давно готови. Јавиле су се биле и неке финансијске групе из иностранства, али није дошло до погодбе и уговора, и тако је ова ствар подел све своје неопходности олгоћена у неизвесност. Сумњам да ће бановина у овако тешким приликама моћи да добије зајам, а мислим да није било ни оправдано да се овај комад пруге, овај спој две државне пруге, пребаци на бановину. Апелујем и овом приликом на све позване факторе да ово питање узму у проучавање, па ако већ мора да остане овај комад изградње пруге на бановини, онда молим да држава и у свом интересу и у интересу бановине омогући бановини да се што прије дође до градње ове пруге.

Уверен сам да ће сви они који добро проуче ово питање доћи до истог резултата, до кога сам лошао и ја, т. ј. да је ова пруга веома потребна баш у повом делу са становишта повећања државних прихода и да просечно много не би коштала, по процени испод 200 милиона динара, јер пруга пролази лаким и zgodним теденом.

А сада ћу, господо сенатори, да напоменем још

неке ситне ствари и да скренем пажњу господину Министру саобраћаја на возни ред. Ја не знам како је у другим крајевима наше државе, али возни ред који важи за Тузлу а према Београду и Загребу, удешен је тако да се свет не може да вози. Воз полази изјутра из Тузле у 6.44, долази после два и по сата вожње у Добој, и ту чека 4 и по сата у Добоју и тек после наставља за Брод, где опет чека неколико сати на везу са Београдом или Загребом. Не знам зашто је та промена, али знам да је до 1933 године постојао један возни ред којим је воз полагао у исто време из Тузле, али није у Добоју чекао, него је директно ишао у Брод где је у два сата после подне хватао везу за Загреб и Београд. Ја сам скренуо начелнику г. Министра саобраћаја пажњу на ово, и ја молим господина Министра да узме то у обзир код новог састављања возног реда који је сада на реду у новој сезони, јер је свет сада принуђен да иде аутобусом до Брчкога.

Исто тако морам да напоменем још нешто. Не знам да ли су и друга господа приметила али зна се да има много бесплатних возних железничких карата, па би и ту требала да се спроведе једна ревизија.

Даље имам да скренем пажњу господину Министру саобраћаја, а нарочито господину Претседнику Владе, који нам је већ више пута изјавио да ће се спровести рационална штедња кроз буџет и да више не може бити ни говора о повећању пореза и намета на народ, макар у ком облику то било. Ми сви знамо како је то тешко питање и да није лако у њега загристи, али ја ипак рачунам и верујем да ће изјава господина Претседника Владе бити стриктно проведена. Буџет се по мом мишљењу у својој главној суми не може више снижавати. Може бити додуше неких само исправака, али снижавања не може бити.

У интересу те штедње ја хоћу да упозорим г. Министра на један извор где ће се постићи знатне уштеде баш у ресову Министарства саобраћаја. Код државних железница добивају службеници извесних грана и споредне припадљности. Неке од тих припадљности су врло скромне и потпуно оправдане, јер сви знамо да је железничарска служба тешка и са одговорношћу скопчана. Тако на пример постоји награда за ноћни рад, која се креће од 2—10 динара дневно, а месечно може да изнесе највише до 150 динара.

Ово је оправдано и треба да остане. Затим има километража за вожњу машинском и возном особљу. Ова се награда обрачунава по броју пропутваних километара. И то по километру од 8—20 пара, што зависи од врсте воза и службе. И ово се може да оправда. Но поред овога машинско и возно особље добија још и премију за уштеду на гориву и мазиву и та премија возног и машинског особља креће се од 300—1500 месечно. О овој премији би се већ могло разговарати је ли оправдана или није: Да ли треба службеницима давати премије за то да штеде државно добро или су то они дужни чинити, чувати државно добро за плату без премије, по својој дужности. Још би се могло разумети да те премије прима оно возно особље, лојачи и машиновође, који стварно спроводе те уштеде на гориву и мазиву. Али, ако сам тачно извештен, те премије примају и надзорници и шефови ложионица и пословође и начелници машинских о-

deleđa oblasnih i generalne direkcije željeznica, pa kako kažu i generalni direktor. Kada bi naše željeznice pokazivale neke velike sufitcite, onda bi se moglo nekaako opravdati i ovo davanje premija na štednju. U ovakvim prilikama kakve su danas, mislim, da smo svi dužni svuda sprovođiti štednju i bez naročitih premija. Ako baš ne može saobraćaj da postoji bez tih premija i da ostane na onoj visini na kojoj je danas, onda neka se premije daju samo ložacima i mašinovođama koji te uštede i vrše, a svi ostali koji i nemaju никаквих zasluga za te uštede koje postižu ložaci i mašinovođe, neka se zaдовоље и без премија до бољих времена. Скрећем пажњу на ово питање оној анкети, која ће проводити штедњу државног буџета да испита колико ове премије износе по буџету и колика би се штедња на њима могла постићи.

Ово неколико напомена чиним у најбољој намери да се поправи оно што се може поправити али без штете за сам саобраћај, који је на достојној висини. Ја ћу, господо, мирне савести и са увјерењем да чиним једно добро и корисно дјело гласати за овај буџет (Аплауз).

Pretsednik, dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč senator g. Stjepan Janković.

Stjepan Janković: Gospodo senatori, ovih dana mnogo se govorilo u Narodnoj skupštini o našim željeznicama. Prilikom te debate vidio sam, da se naša željeznička mreža sve više proširuje, što me kao građanina države veseli. Ali me je opet kao Bošnjaka ražalostila, što vidim, da se je na moju Bosnu i Hercegovinu i opet zaboravilo, kao gotovo neprestano do sad: Uopće ove dvije naše zemlje izgledaju kao pastorčad među ostalim svojim sestrama.

Osim novih, a ne baš potrebnih tunela kroz Ivan planinu i dviju kratkih pruga: Novi—Bihać, koja je za austrougarske uprave bila skoro gotova, te Trebinje—Bileća, nije se na čitavom teritoriju Bosne i Hercegovine ni kilometar željeznice napravilo. U nas u Bosni i Hercegovini ima mnogo takozvanih čikma-željeznica (Sak-Bahnen) kao Banja Luka—Jajce, Banja Luka—Okučani, Tuzla—Bijeljina, Tuzla—Brčko, Bugojno—Rama, Doboj—Šamac, a osobito Bugojno—Split sa ogrankom na Livno. Sve su ove željeznice od prijeko potrebe našem narodu u Bosni i Hercegovini i bile su predmetom dugogodišnjih debata za vrijeme austrougarske uprave u bosansko-hercegovačkoj javnosti i bosansko-hercegovačkom saboru. Godine 1913. sve su te željeznice bile zaključene, dapače mnoge od njih sa normalnim kolosekom, te su odmah uzete u posao i na mnogim mjestima počelo se sa bušenjem tunela, usijecanjem pruga, ravnanjem tla, sječenjem kamena za podzide itd. I danas se vide ostaci tih radova, osobito između Bugojna i Tomislav-grada, — te između Banja Luke i Jajca. Najveća borba vodila se oko pruge Bugojno—Split, koju Madari, bojeći se za svoju Rijeku, nijesu nikako dopuštali, a baš ta pruga bila je Bosni i Hercegovini, a i Dalmaciji, koja se je također za nju svojski borila u Beču, od najveće potrebe i važnosti. Njom bi sva roba iz Bosne išla ravno u srce Dalmacije, Split, odakle bi se lako opremala u sve krajeve Dalmacije i strane zemlje i obratno sva roba iz Dalmacije i stranih prekomorskih zemalja išla bi tom prugom u Bosnu i Hercegovinu. Osim toga bi Dalmacija pomoću te pruge bila jače vezana sa svojim prirodnim zaledem Bosnom i Hercegovinom. Ta pruga bi uve-

liko pomogla razvoju trgovine i industrije u Bosni i Hercegovini, a i cijena bi Dalmaciji, osobito Splitu, za sto po sto poskočila. Sve te lijepe osnove i želje omete svijetski rat, ali za to nam taj rat donese oslobođenje i ujedinjenje i mi Bošnjaci i Hercegovci ispunismo se nadom, da će nam naša narodna država tu prugu još prije izvesti, nego li Austrougarska monarhija, pošto svi osećamo vrijednost mora, vrijednost Dalmacije i njezine metropole Splita, a što je najglavnije, nema nikoga da nas u tome spriječava. Na žalost prevarismo se kao u mnogo čemu, tako i u tome, jer te pruge uza svu važnost mora za našu državu niko se više ne sjeća, niko je više ne spominje.

Ta pruga bi donijela ogromne koristi i našoj Slavoniji i Vojvodini i našoj Srbiji, pa i istoj Južnoj Srbiji, a ne samo Bosni i Hercegovini i ona bi dake bila od jedne eminentne važnosti za čitavu sredinu i istočnu polovinu naše države. Od velike važnosti bile bi i druge nabrojene pruge na teritoriju Bosne i Hercegovine, jer bi i one u veliko podigle trgovinu i industriju svih naših krajeva, osobito plodne Slavonije i Bosanske Posavine, koja je svoje produkte, kako sad stvari stoje, prisiljena bud za što i u bezcijenje prodavati. I prijestolnica Bosne očekuje s punim pravom gradnju novog kolodvora. dostojnog lijepog Sarajeva, jer ovaj današnji ne odgovara više prilikama.

Ovim svojim riječima hoću da svratim pažnju g. Ministra saobraćaja, i molim ga, da što prije podnese Vladi i Narodnom predstavništvu predloge za gradnju ovih pruga, tako potrebnih cijeloj našoj državi, a napose Bosni i Hercegovini. Skrajnje je vrijeme, da već jednom i Bosna i Hercegovina osjete da su u svojoj narodnoj državi! Tim će se pomoći i njezinom dobrom i čestitom narodu, koji iz prirodnog ponosa neće da moli, neće da se gura, neće da se s braćom otimlje, već hoće, da ga se, kad on već sve daje, braća sama sjete, da uvide njegov žalosni položaj u ovo teško doba krize. Narod Bosne i Hercegovine, gospodo senatori, oskudijeva na svemu u pravom smislu riječi i tu on sudbinu, u kolu svoje braće sigurno nije zaslužio. Stoga vas, gospodo senatori, molim, da se sa mnom složite i da zajednički upravimo zahtjev na Vladu, da nam što prije podnese predloge na odobrenje potrebitih kredita za gradnju ovih pruga u Bosni i Hercegovini.

Mного se, gospodo senatori, kroz ovih 16 godina griješilo od strane čitave Vlade, pa i ovog Ministarstva protiv Bosne i Hercegovine i stoga ću glasati i protiv budžeta ovoga Ministarstva, ali se nadam, da će u ovoj novoj budžetskoj godini ovo Ministarstvo bar donekle ispraviti ove greške, a tada ću i ja promijeniti svoje držanje.

Na ovakav stav sile me i slijedeće činjenice: prethodne godine slavila je sarajevska nadbiskupija 50-godišnjicu svoga opstanka. Ovaj važni događaj u životu bosansko-hercegovačkih Hrvata i katolika htio se u čitavoj Bosni i Hercegovini dostojno proslaviti. U tu svrhu obratio se proslavni odbor na dva mjeseca prije proslave s molbom na Ministarstvo saobraćaja za uobičajeni popust na željeznici, ali odgovor na molbu, iako je više puta urgiran, pa i mojom i g. senatora Đirlića ličnom intervencijom požurivan, nije stigao na vrijeme, već u zadnji čas, tako da se taj popust nije mogao iskoristiti. Uslijed toga na hiljade njih, koji su htjeli doći na tu proslavu, nijesu došli, jer bi im bio prevelik trošak, pa je tako s jedne

strane država pretrpila štetu, a s druge strane se Hrvatima katolicima, osobito onim iz Bosne i Hercegovine, pokazao jedan gest od strane Ministarstva saobraćaja, koji se tako lako ne zaboravlja.

Prošle godine dogodilo se nešto slično i hrvatskom kulturnom društvu »Napredak« u Sarajevu, koje je održavalo svoju godišnju skupštinu. Pošto ovo društvo služi u čisto kulturne svrhe, davajući potpore i stipendije dacima za pohađanje srednjih i visokih škola, pa usled toga čini usluge i državi i narodu, stvarajući dobre i odane gradane i pošto na tu godišnju skupštinu Napredkovu dolaze odaslanici iz svih podružnica, kojih ima mnogo u svima djelovima države, zamolio je odbor Napredkov za popust na željeznici za te delegate, kao što je to i svakom prijašnjom zgodom radio i dobivao. Ali uz sve požurivanje odgovora od strane odbora, pa usprkos moje brzojavne intervencije lično na g. Ministra saobraćaja, odgovor je došao kasno i nije se mogao iskoristiti, a time je štetovala dakako i željeznica i »Napredak«. Slično se sad dogodilo i Savezu hrvatskih seljačkih zadruga u Sarajevu, koji je pozvao što više izaslanika svojih zadruga na svoju godišnju skupštinu na 20 marta o. g.

Dok se u svima sličnim zgodama ide svakom društvu i proslavbenom odboru od strane Ministarstva saobraćaja u susret, te im se mnogima daje dapače popust od 75%, Hrvatima eto ovo Ministarstvo — kao po nekom izrađenom sistemu — molbe uvažuje prekasno, da se zatražena blagodat ne može iskoristiti, što je isto kao da ih i zabacuje.

Ne znam, gospodo senatori, kako se slaže taj postupak Ministarstva saobraćaja naprama Hrvatima katolicima Bosne i Hercegovine sa toli razvikanom jednakošću i ravnopravnošću sviju pred zakonom i toli razvikanim jugoslovenstvom, koje već samim svojim sadržajem involvira jednakost i ravnopravnost Hrvata sa ostalom braćom. Kako to shvaćanje jugoslovenstva odjekuje među Hrvatima, mislim da ne trebam govoriti, jer ovakvi akti dokazuju, da u Ministarstvu saobraćaja ne znaju ni za ravnopravnost i jednakost, a kamo li za jugoslovenstvo. Ovakvo shvaćanje jugoslovenstva i ravnopravnosti protivno je intencijama našeg uzvišenog Kralja, koje je On Svojim manifestima godine 1929 tako svečano proglasio. I meni je žao, da to moram ovdje javno konstatovati.

Nažalost i u pogledu postavljanja činovnika, nameštenika, radnika u čitavoj saobraćajnoj službi, bilo to kod željeznica, bilo kod pošte, brzajava i telefona, opaža se neki antihrvatski kurs u ovom Ministarstvu, jer su sa svih važnijih mesta u tim službama na teritoriji Bosne i Hercegovine Hrvati naprosto uklonjeni, a uklanjaju se dapače postepeno i sa nižih mesta, pa i iz radionica. Ne govorim ja ovo, što bih mrzio Srbe. Od toga sam ja, gospodo senatori, bio vazda daleko, jer ja sam prigovarao i Hrvatima, kad ih je gde god u službi bilo nerazmjerno više nego Srba. Ali govorim zbog toga, jer se na taj način kompromitira najlakše ona velika jugoslovenska ideja koja treba da prožme svakog od nas, ako hoćemo da poslužimo sreći i napretku naše države i naroda i uzvišenoj ideji našeg Velikog i junačkog Kralja, a to se sastoji u uprav skrupuloznoj obazrivosti prema svačijim pravima. U nas u Bosni i Hercegovini ima narod bez razlike imena i vjere za pravdu i pravičnost osobito fin osjećaj, ma u kojem to bilo pravcu,

i taj osjećaj, držim, treba poštovati i cijeniti i Ministarstvo saobraćaja će učiniti samo svoju dužnost, ako se prema tome ravna i postupa.

Ja sam uvjeren, da se je sve ovo dogodilo bez znanja g. Ministra Radivojevića, ali zato i očekujem, da će baš on to sve što prije ispraviti.

Imam još dvije stvari, koje su me ponukale da prigodom specijalne debate u radu ovoga Ministarstva uzmem reč. Bosna i Hercegovina su eminentno turističke zemlje, sigurno najprivlačivije za svakoga stranca od svih naših zemalja. Nažalost, malo se u tome pogledu radi i od strane drugih Ministarstava, da se što više privuče stranaca u ove naše zemlje i da se kod nas osjete dobro i ostave u njima svoj novac. Od ovog prigovora nije pošteno ni Ministarstvo saobraćaja. Naše su željeznice tako već ohrdane i istrošene, da traže najozbiljnijeg i najbržeg popravka. Lijepi nasadi i ograde ispred stanica služe na čast našem Ministarstvu saobraćaja, ali bi još poželjna bila malo veća čistoća u stanicama i kupeima, jer putnici, osobito strani turisti na to mnogo paze i pišu. Sada opet počinje turistička sezona i Ministarstvo saobraćaja dobro će učiniti, ako u tome pogledu sve poduzme, da se ti manjci naših željeznica što prije isprave.

Druga stvar tiče se naših državnih penzionera. Njihova udruženja molila su više puta Ministra saobraćaja, pa čini mi se i gospodina Ministra Radivojevića, da im se kao i njihovim obiteljima stalno dozvoli popust od 50% na državnim železnicama kao i aktivnim državnim činovnicima. Taj popust imali su oni i za bivše Austro-ugarske monarhije, dapače su ga dobivali, koliko mi je poznato, i na teritoriju austrijske državne pole. Taj popust daju, čini mi se, i vlade drugih država svojim državnim penzionerima. Naša Vlada i u ovome razlikuje se od drugih država, što liči na neku nerazumljivu tjesnogrudost. A baš naša država trebala bi to dozvoliti svojim penzionerima, jer bi kroz to ne samo njena kasa profitirala, pošto se i onako vozovi ne mogu pohvaliti sa obiljem putnika, dapače vrlo često zijevaju od praznine, a moraju voziti, pa je uprav nerazumljiv postupak naše Vlade u tom pogledu prema svojim penzionerima. A i penzionerima bi dobro došlo, jer bi u ovo teško doba krize lakše došli do jeftinih životnih namirnica iz drugih mjesta i tako lakše prehranili svoje obitelji, što također mora biti našoj Vladi na srcu.

Nadam se, da će me u tom pogledu pomoći i svi drugovi senatori, te složno zatražiti od Vlade i Ministra saobraćaja, da ovaj postupak prema državnim penzionerima ispravi.

Predsjednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima senator g. Petar Dobričić.

Petar Dobričić: Gospodo senatori, obećao sam g. Predsjedniku prije podne da neću više govoriti, ali pošto sam morao prije svršiti, to mi dozvolite sada reći samo par reči.

Gospodo senatori, poznato je, kako su, kuda su, i zašto su Madari u ono vrijeme radili željeznicu, od Zagreba preko Gorskog Kotara na Rijeku. Jer su nažalost Rijeku po nekoj čistoj krpici papira prosto oteli Hrvatima.

Ljevo od te željeznice bila je bestračna golema pustoš sve do željeznice Zagreb—Sisak. Dakako, tu golemu pustoš je trebalo presjeći željeznicom. I presjeklo se željeznicom od Karlovca preko Vrgin Mo-

sta—Petrinje na Caprag gdje je spojena sa sisačkom prugom, a posle opet sa ličkom željeznicom na Split.

Naš narod kaže: pošlji benu na vojsku, sjedi pa plaći! To ja neću i ne smjem reći, jer možda nema nijednoga u životu od onih koji su te pruge pravili. Ali su ipak trebali voditi računa o međuprostoru tih željeznica. Madarima se dakako nije moglo dokazati radi njihove Rijeke, ali bar ove dvije pruge ličku i vrgin-mostsku moglo se pomaknuti ubliže, pa bi ipak bilo pravednije po narod onih krajeva. Tim više, što je lička željeznica provučena kroz nezgodne gudure, tako, da godišnje dulje vremena postaje neprolazna radi velikih snježnih mećava.

Gospodo, ali je još davno prije ličke i vrgin-mostske željeznice neki general Molinar projektirao t.zv. Koransku željeznicu, koja bi sjekla od Karlovca preko Slunja u Bosnu pa na more. I mjerilo se, kolčalo se i već planiralo, ali usljed čega je to zastalo, to ja ne znam.

I kad su već ove dvije željeznice ranije napravljene pa je ipak u 1926 g. i od naših vlasti saobraćaja projektovana Koranska željeznica istim pravcem kao i prije. I već je u to ime u Slunju onda održan neki službeni sastanak, i odbori izabrani, pak su i mene kao narodnog zastupnika i interesa u taj odbor izabrali, i sve su stanice bile popisane. Gde je i zašto je i taj projekat pao u vodu, i to ne znam?

Gospodo netko je od Ogulina rekao kad im je županija ukinuta, da su nesretni, i da je Ogulin Bogu za ledima! Ali nije tako: Ogulin sjedi na željezničkoj pruzi, pa ako hoće čovek sjedne u več u Ogulin na vlak, i eto ga u jutru usred Beograda. Ali je jadni Kordun, ne znam bi li kazao Bogu ili vraću za ledima. Što mislite, gospodo, cijeli Kordun pa na Bosnu, pa sve do Banjaluke bez pedlja željeznice.

Gospodo, za nas je koji smo bliže Karlovcu potrebna željeznica, jer kažu inžinieri da ima rude dihom od Karlovca preko slunjskih brda, pa Petrova Gora koja je puna željezne rude i ogromnih šuma, pa preko Slunja u Bosni.

A promislite, gospodo, Karlovac je trgovački centar za sve one krajeve, t.j. cijeli Kordun. Liku pa i velik dio Bosne, pa ovaj siromah seljak Bosnac mora ono sirotinje pješke goniti tja u Karlovac. A to je, gospodo, do 100 kilometara i više, a natrag toliko, pa je li to moguće pješke obići. Ali kaže se nužda zakon mijenja. Tako i on jadan doveze, pomislite, 4—5 metri siena iz Cazina iz Bosne, na u Karlovcu proda po 20—30 dinara po metru. Gospodo, to je kalvarija za tu našu sirotinju. A nošto onda ona sirotinja proda kod kuće u Bosni, jer to su neke vrste pretrglije koji imaju ono tužnih dvoje kliusadi, pa kupi za bud što, pa vozi u Karlovac, da koju paru zasluži. A što zasluži kad za sijeno dobije 80—120 dinara i vozi ga 100 kilometara daleko a sam ga mora tamo nešto platiti? — E što se ono kaže: sirotinjo i Bogu si teška! I gospodo, u ime ove kordunske i bosanske sirotinje, ja molim i zaklinjem Gospodina Ministra, ako ikada misli u nebo doći, da pravi Koransku željeznicu, (Smeh), pa da i ova sirotinja nešto zasluži i poveze se, te da se ne muči na onom velikom putu. A, gospodo, ona željeznica bi bila od velike koristi.

Ali da završim, pošto me je Gospodin Predsjednik prije podne opomenuo, i neka mi ne zamjeri Gospodin Ministar, ali jer se bojim da će i ovdje moj glas biti glas vapajućega, i da te željeznice za moga života ne bude, daj Bože da je nepravi našim mladi-

ma; i kao što sam kazao, pošto se ja na njoj neću voziti, to ću ja sada glasati protiv.

Predsjednik dr. Ljubomir Tomašić: Ima reč senator g. dr. Rožić.

Dr. Valentin Rožić: Visoka Kraljevska vlado! Gospodo senatori! Dozvolite mi, da u specijalnoj diskusiji Ministarstva saobraćaja iznesem pitanje, koje je već odavna moralo biti rešeno i samo želim što gospodin Ministar saobraćaja nije prihvatio moj predlog, koji sam izneo prošle godine u budžetskoj diskusiji.

Gospodo senatori! Pitanje postoji u tome, da se banovinskim službenicima prizna pravo na vožnju u pola cene u smislu Pravilnika o besplatnoj i povlaštenoj vožnji železnicama i ladama u državnoj eksploataciji od 18 januara 1930 godine.

Naglašujem, da je ovaj Pravilnik sastavljen onda, kad još nismo imali banovina i banskih uprava, i zbog toga je izostala u Pravilniku oznaka za banovinske službenike. Kad je izašao Zakon o banskoj upravi, trebao je samo gospodin Ministar da ispopuni Pravilnik time, da se prizna pravo na putovanje u pola cene također banovinskim službenicima.

Ovo je pravo u zakonu predviđeno:

1 — Prema § 3 pomenutog Pravilnika imaju pravo na vožnju u pola cene železnicama i ladama svi državni službenici. Za državne službenike smatraju se lica, koja su postavljena po zakonu o civilnim činovnicima i ostalim državnim službenicima.

Za banovinske službenike Dravske banovine važi na osnovu Pravilnika o službenoj nadležnosti, sistematizaciji mesta i platama banovinskih službenika Dravske banovine (Službeni list Dravske banovine od 30-IV-1930) zakon o civilnim državnim činovnicima.

Gospodo senatori! S obzirom na gornje moramo smatrati, da su banovinski službenici postavljani na osnovu zakona o civilnim činovnicima te im zbog toga na osnovu odredbe § 3 Pravilnika o povlašćenim vožnjama pripada 50% popusta, kao državnim činovnicima:

2 — § 32 Zakona o banskoj upravi određuje, da imaju službenici banske uprave, što se tiče službovanja, jednaka prava i dužnosti bez obzira, da li su postavljani na teret banovinskog ili državnog budžeta. Među službena prava, ima se pak ubrajati također pravo na povlašćenu vožnju, pošto je ona usko vezana sa zvanjem državnih službenika. Zakon dakle ne poznaje razlike između državnih i banovinskih službenika te im daje u svakom pogledu jednaka prava;

3 — Banovinski službenici obavljaju sasvim iste poslove kao i državni. Sa uzkracivanjem prava na povlašćenu vožnju osećaju se oni zbog toga nejednakopravni. Što sigurno nije u interesu intenzivnog rada banovina. Naročito moram još naglasiti, da su banovinski činovnici u pogledu dužnosti potpuno izjednačeni sa državnim činovnicima, dok im se uskraćuju izjednačenja u pogledu prava, koja su zakonom izričito predviđena. Namera je zakonodavca bila, da stvori potpunu jednakopravnost između državnih i banovinskih činovnika. Za to određuje § 31 Zakona o banskoj upravi, da službena prava i službene nadležnosti ne mogu biti veći od prava i nadležnosti državnih službenika, a § 32 određuje, da imaju banovinski službenici u pogledu službovanja ista prava kao i državni službenici. Time je zakonodavac jasno naglasio misao, da hoće sprovesti izjednačenje u svakom pogledu.

4 — Nepriznavanjem prava na povlašćenu vožnju u prvom su redu tangirani niži službenici i službenici onih struka, gde nema službenih putovanja. Tangirana je također banovina, jer mora za službena putovanja banovinskim službenicima plaćati celu vožnju kartu i ovaj je izdatak banovine mnogo veći nego što bi bio izdatak železničke uprave, ako bi priznala pravo na povlašćenu vožnju.

Priznanje prava na povlašćenu vožnju ima također eminentno socijalan i ekonomski značaj.

5 — Neka još spomenem, da uživa činovništvo SUZOR i sveštenstvo pravo na povlašćenu vožnju u pola cene, i ako je ova ustanova samo u pola javnog značaja, dok činovništvo banovine kao eminentna javna ustanova ove povlastice nema.

Prigovor, da finansijske i ekonomske prilike ne dozvoljavaju ove bonifikacije, bolje rektifikacije banovinskim činovnicima, ne može biti merodavan, jer vozovi idu svejedno, da li njima putuje jedan banovinski činovnik više ili manje.

Gospodo senatori! Apelujem na gospodina Ministra saobraćaja i na Kraljevsku vladu da odmah pristupi ka povoljnom rešenju ovog pitanja, što je i u zakonu osnovano.

Gospodje senatorji! Obljubil sem da ne bom dolgo govoril, dasi sem nameraval dokazovati prepotrebno zvezo Slovenije z morjem. Naša zunanja trgovina se zaradi pomanjkanja te zveze poslužuje v veliki meri tujih pristanišč. Tudi ne moremo privabiti dobičkanosnega tranzitnega prometa na naše železnice in pristanišča, tako da izgubimo letno 60 milijonov dinarjev. Že deset let je minulo, odkar je bila ta zveza uzakonjena, zato jo moramo dobiti in je za to skrajni čas.

Gospodo senatori! Budući da želimo osloboditi našu privredu tuđeg uticaja, tražimo i molimo izlaz na more, na našu obalu, pa apeliramo na sve merodavne faktore, osobito na Kraljevsku vladu i Ministra saobraćaja, da se započne što pre gradnja uzakonjene veze Kočevje—Stari Trg—Vrbovsko, veze Dravske banovine s morem, koja odgovara prekoj nacionalnoj i privrednoj potrebi. Glasacu za budžet Ministarstva saobraćaja. (Pljesak i živo odobravanje).

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Reč ima Ministar saobraćaja g. Lazar Radivojević.

Ministar saobraćaja Lazar Radivojević: Gospodo senatori, vi žete mi dozvoliti da samo ukratko dodirnem izvesne stvari kako vas ne bix duго zamarao. Xteo bix samo da učinim izvesne primedbe povodom kritike iznete u ovoj debati.

Prvo, gospodo, u pogledu Unske pruge mogu izjaviti, da kad se vrše велике и скупе инвестиције за градњу овакве једне важне пруге, треба пре него се пређе на изградњу пруге, добро пројектовати објекат. То се нарочито односи на онај део пруге код Кулен-Вакуфа који је већ био на лицитацији, па се мора поново да испита. Ту треба узети у обзир и то да израда планова путем предузимача није исто што и израда планова коју врши администрација у сопственој режији. И с обзиром на то да је потребно да се изврши померање трасе на том најмаркантнијем делу Unске пруге, као и с обзиром на то да је ту врло тежак терен, да је готово неприступачан, морало је да се предузме све да би дошло до коначног усвајања трасе, јер свако померање на таквом терену доноси десетине милиона уштеде у погледу инвестиционих радова, а да и не помињем велику корист

с обзиром на експлоатацију саме пруге.

Дакле, господо, ако је ту било каквог застоја, то је само у интересу што боље изградње самога објекта.

Друго, у погледу Саобраћајне школе проценат Хрвата у тој школи одговара апсолутно проценту пријаве кандидата за саму школу. Ја могу дати статистичке податке о томе. Ове године је почело мало више интересовање Хрвата за ту школу. Ми нисмо одвајали Хрвате од Срба, нити смо водили рачуна ко је православан а ко католик, ко Хрват а ко Србин, јер нам је стало до тога да ђаци дођу у ту школу са што бољим интелектуалним квалификацијама и што бољим физичким условима да би се могли пласирати као добри чиновници на железницама. Ту није било личног расположења нити каквих момената на које би требало чак са ове говорнице указивати прстом.

У погледу извесних споредних припадљности код железничког особља, ја мислим с обзиром баш на статистику и податке које сам вам изнео у експозеу, да наше особље није најбоље награђено баш имајући у виду и те споредне припадљности. Систем премија употребљен је код свих железница на свету. Тај систем премија био је једно време укинут, па је показао врло рђаве резултате. Јер ако хоћемо једну озбиљну уштеду, онда морамо заинтересовати службенике који раде напоран посао на железницама, и то материјално заинтересовати, да би могли да покажу што већу уштеду. И зато та премија је била неопходно потребна и она је показала резултате на самој пракси. Кад је реч о тој премији, ту није у питању само оно егзекутивно особље које ради на локомотивама него и инжењери који раде у ложионицама на истим пословима, и зато је боље да се та премија расподела на све оне органе који имају ма каквога удела у погледу уштеда тога материјала у експлоатацији.

У погледу рибарства, један од господо сенатора је поменуо како је садањи закон застарео. Закон је застарео и ми смо израдили пројекат једнога закона који треба да одговара данашњим приликама и данашњој рибарској техници. Приликом дефинитивне израде тога закона водиће се рачуна о свима елементима и конкретним случајевима који су овде изнети, и тај закон треба да регулише целокупну ту материју.

У погледу повластица банских чиновника, то би требало начелно да реши Влада. Бановине још нису биле добиле своју дефинитивну организацију, и како међу тим чиновницима има један велики број који је дошао из самоуправних установа и који нису имали право на железничке повластице, остављено је да се то питање реши онда када се буде решавало и питање дефинитивне организације самих бановина. Пошто се сад израђују поједини правилници, то ће питање бити предмет оцене не само администрације Министарства саобраћаја, него и предмет оцене Краљевске владе. Један од господо сенатора поменуо је како су се дешавали случајеви да су поједини чиновници фаворизирани и како је било неких неправилности у погледу лифоровања прагова. Ја вас могу уверити, господо, да у Министарству саобраћаја а такође и код мене не постоји ни најмања тежња да се фаворизира ма који од оних елемената који нису на своме месту. Али при оцењи свих тих питања

треба водити рачуна о природи и карактеру нашег законодавства, а нарочито Закона о државном рачуноводству који је чисто формалистичког карактера. Закон о државном рачуноводству, па и Одбор за набавке при Министарству финансија и Главна контрола стоје на становишту да се посао има уступити најнижем понуђачу. Господо, ако једна лицитација није успела, она се може поништити, али тешко је предузимати ма какве мере да се не уступи један посао најнижем понуђачу. Ако се треба нешто начелно да уради ту треба да постоји политика целе Владе, а не политика појединих ресора и појединих администрација.

Што се тиче извесних повластица које су дошле доцније за извесна друштва, која су чисто хрватска, ја Вас могу да уверим, а на томе није ни предговорник инсистирао, да је то ствар више администрације него ли једнога расположења или нерасположења. Исто се десило данас и са Пољопривредним друштвом у Београду. И оно није добило повластице и све су те повластице више мање таквог карактера, да је то дискреционо право Министра. Према томе, господо, ако дође и наступи такав случај не треба га посматрати са чисто племенског гледишта него са гледишта карактера наше администрације, јер оно што се дешава хрватским друштвима, то се дешава и српским друштвима, то могу да Вас уверим.

Господо, после ове и овако објективно вођене критике и говора који потпуно одговарају и престижу и карактеру ову куће, ја Вас, господо сенатори, уверавам да смо у Министарству саобраћаја тежили да покажемо што боље резултате, да у овим тешким данима одржимо престиж наше институције и да омогућимо правилно функционисање и администрације и предузећа нарочито оних

који имају карактер јавне службе.

Благодарећи Вам на Вашој пажњи коју сте указали Министарству саобраћаја, ја Вас молим, господо сенатори, да изволите примити буџет Министарства саобраћаја. (Бурно одобравање.)

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Objavljujem da je završen pretres Razdela XI — Ministarstvo saobraćaja. Prelazimo na glasanje. Glasace se po partijama sedenjem i ustajanjem.

Molim g. izvestioca da čita partiju po partiju ovoga Razdela.

Izvestilac Ljudevit Gaj čita partiju 613.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prima li Senat pročitane partije? (Prima — Ne prima). Objavljujem da je pročitana partija 613 primljena.

— Za ovim je Senat, glasajući sedenjem i ustajanjem o svakoj pojedinoj partiji u smislu čl. 102 Ustava i § 67 Zakona o poslovnom redu u Senatu, primio ceo budžet rashoda Razdela XI — Ministarstvo saobraćaja, i to od partije 614 do zaključno partije 652, a takode i predlog budžeta rashoda i prihoda saobraćajnih privrednih preduzeća u resoru Ministarstva saobraćaja.

Pretsednik dr. Ljubomir Tomašić: Prema tome, objavljujem da je Razdeo XI — budžet Ministarstva saobraćaja većinom glasova primljen.

Gospodo, Vašom privolom zaključujem današnju sednicu, a sledeću zakazujem za sutra, u 9 časova pre podne, sa dnevnim redom: nastavak pretresa u pojedinostima predloga budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1934/35 godinu.

Prima li se ovaj dnevni red? (Prima). S tim današnju sednicu zaključujem.

Sednica je zaključena u 22 časa.